

N Á R O D O P I S N Á

revue

3-4/97

NÁRODOPISNÁ REVUE 3-4/97, ročník VII. - 1997

VYDÁVA Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Jan Krist,
Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Miroslav Válka

Šéfredaktor: PhDr. Jan Krist

Tajemnice redakce a sazba: Anna Grombířová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

N Á R O D O P I S N Á
revue 3-4/97

OBSAH

Články a studie

Etnokartografie (<i>Josef Vařeka</i>)	116
Tanec do kolečka na Chodsku - tradice a současnost (<i>Daniela Stavělová</i>)	118
Terénní výzkum Čechů v poválečném Sarajevu (<i>Jana Pospíšilová, Zdeněk Uherek</i>)	124
Makedonské děti se vydaly do světa (<i>Ivan Dorovský</i>)	128
Posvícenské hody na rozhraní Moravy, Slovenska a Rakouska (<i>Jitka Matuszková</i>)	133
Hody na sídlišti (<i>Jarmila Pechová</i>)	138
Současná právní ochrana autorů (upravovatelů), interpretů a sběratelů lidové hudby (<i>Jan Kux</i>)	141

Společenská kronika

Josef Klvaňa - příklad tvůrčího života (<i>Josef Jančář</i>)	144
Josef Vycpálek (<i>Daniela Stavělová</i>)	144
Stošedesáté jubileum Františka Bartoše (<i>Karel Pavlišťík</i>)	147
Etnomuzikolog, který předstihl svou dobu K nedožitým 75. narozeninám Volodymyra Hošovského (<i>Mykola Mušinka</i>)	148

Anketa jubilantů

Jiřina Králová	151
PhDr. Hannah Laudová, CSc.	151
PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc.	152
PhDr. Iva Heroldová, CSc.	153
Elena Prandová	153
PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.	154
PhDr. Jaroslav Štika, CSc.	154
PhDr. Vlasta Suková	155
Helena Šenfeldová	156
PhDr. Věra Thořová, CSc.	156
PhDr. Jiří Langer, CSc.	157

Festivaly

"Straňanský" festival 1997 (<i>Josef Jančář</i>)	158
Masopust 1997 v Kyjově (<i>Josef Jančář</i>)	158
Čtvrtstoletí Mladého Hornácka (<i>Antonín Mička</i>)	159
Folklorní Pražské jaro 1997 (<i>Josef Jančář</i>)	161
Brněnsko tančí a zpívá 1997 (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	163

V ý s t a v y

Bilder und Zeichen der Frömmigkeit (<i>Hana Dvořáková</i>)	164
Hradištské jarmaky (<i>Josef Jančář</i>)	166
Výstavy "Kraslice u nás a jinde" (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	166
Výstava "Výšivky z venkovských kostelů"	
v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně (<i>Eva Večerková</i>)	167

R e c e n z e

Deset let ročenky Folia Ethnographica (<i>Jarmila Pechová</i>)	167
Sophie Cassagnes-Brouquet - Jean-François Amelot: Marie en Limousin (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	169
Inja Smerdel: Oselniki. Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja (<i>Miroslav Válka</i>)	169
Miroslav Sopoliga. Perly ľudovej architektúry (<i>Lubomír Procházka</i>)	170
Vas megye népművészete. (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	171
Hrváti, Chorváti, Krobóti (<i>Richard Jeřábek</i>)	172

A n o t a c e

Knižní typy	173
-------------	-----

Ž i v á t r a d i c e

Cestou na východ (<i>Hana Poláková</i>)	173
---	-----

S d ě l e n í

Akademie věd České republiky ocenila práci Zdenky Jelínkové (<i>Jana Pospíšilová</i>)	174
Národopisná společnost (<i>Jiřina Veselská</i>)	174
Výzva (<i>Jiřina Veselská</i>)	175
Opravy omylů a chyb v Národopisné revui 1/97 (<i>redakce</i>)	175
Ztráty a nálezy 4 (<i>Richard Jeřábek</i>)	175
Resumé	176

ETNOKARTOGRAFIE

Josef Vařeka

Ačkoliv jde o pojem v národopise velmi frekventovaný, nenalezneme jej v žádném slovníku jazyka českého a chybí i v našich encyklopediích stejně jako ve slovnících cizích slov. Ani poslední Akademický slovník cizích slov (Praha 1995) tento výraz neuvádí, i když je tu definováno několik obdobně tvořených slov jako etnogeografie, etnologistika, etnomuzikologie, etnosociologie. Autoři slovníku si byli vědomi neúplnosti seznamu složenin s první částí "etno-", a proto do slovníku také zahrnuli jen tuto část složeniny s poznámkou, že byla přejata z řečtiny s významem národ, národní, národnost, národnostní, etnický (s. 206). V Encyklopedii lidové kultury Slovenska (Bratislava 1995) je etnokartografie jen zmíněna v heslu "kartografická metoda" (s. 231). V připravované Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska je heslo "etnokartografie" zařazeno, ale poněvadž jde u nás o jeho první soubornější zpracování, předkládáme toto encyklopedické heslo národopisné obci k připomínkám a doplňkům.

Etnokartografie, národopisná kartografie - mapování vybraných jevů lidové kultury. V etnologii základní metoda, umožňující poznání a zachycení geografického rozšíření (prostorového rozložení) zkoumaných jevů. Výsledná mapa vyjadřuje vzájemný vztah mezi národopisnými jevy téže kategorie nebo různých kategorií, spojitost kartografovaného jevu s přírodním prostředím a regionální diferenciaci v projevech lidové kultury. Etnokartografie tedy umožňuje výzkum kulturního inventáře daného území v určité časové rovině. Národopisná mapa má být synchronní a k jejímu sestavení se používají bodové, lineární a plošné symboly v různých variantách v černobílém nebo barevném provedení; není cílem, ale obvykle základem dalšího výzkumu. Podklady k mapování lze získat z archivních pramenů a z odborné literatury, z dotazníků a z cílených terénních výzkumů. Materiál k mapování, získaný z různých zdrojů, musí být synchronně utříděn. Součástí národopisné mapy je komentář (studie), vycházející z rozboru mapy, ale i z poznatků, které mapa nemůže zachytit (vznik a vývoj kartografovaného jevu,

sociální vztahy a dynamiku, etnické znaky aj.).

Soubor národopisných map, zachycujících lidovou kulturu určitého území, je národopisný atlas. Počátky intenzivnější atlasové práce v Českých zemích spadají do přelomu 50. a 60. let 20. století, kdy doc. D. Stránská začala cílevědomě budovat v rámci NSČ síť dobrovolných dopisovatelů a v nově založené Společnosti československých národopisců při ČSAV byla pro atlasové práce vytvořena mapovací komise. Pod vedením D. Stránské pracovalo v Českých zemích r. 1962 na 400 dopisovatelů, jejichž počet se do konce roku 1997 snížil téměř o polovinu (v letech 1958 - 1996 NSČ rozeslala celkem 25 tzv. velkých dotazníků a 48 tzv. malých dotazníků, uložených od r. 1990 v Náprstkově muzeu v Praze). NSČ věnovala přípravě národopisného atlasu Československa několik pracovních zasedání, z nichž je nejdůležitější konference v Poděbradech r. 1966. Kromě obecných příspěvků zde byly podány návrhy na výběr témat k mapování z oboru agrární etnografie (J. Kramařík), lidové stravy (J. Šťastná), lidového stavitelství (J. Vařeka), lidového výtvarného umění (R. Jeřábek), společenských a rodinných vztahů (K. Fojtík), lidové slovesnosti (O. Sirovátka), hudební a taneční folkloristiky (D. Holý, Z. Jelínková). Slibně započaté atlasové práce, ovlivněné atlasovými aktivitami v Evropě, byly v Českých zemích z ideově politických a finančních důvodů v 70. letech nuceně utlumeny. Naproti tomu na Slovensku zásluhou vedení Národopisného ústavu SAV a předních badatelů byla příprava atlasu zařazena do státního plánu základního výzkumu a po dvacetiletém úsilí byl r. 1990 za vědecké redakce S. Kovačevičové vydán Etnografický atlas Slovenska. Národopisný atlas Čech, Moravy a Slezska mohl být soustavně připravován pod vedením J. Vařeky až od r. 1995, kdy tento projekt získal podporu Grantové agentury Akademie věd ČR.

Do r. 1995 se podařilo etnokartograficky zpracovat některé jevy hmotné a duchovní kultury (terminologickou hranici "síň" - "dům" větrné mlýny, sušárny na ovoce, dřevěné kostely, dlabané nádoby a truhly,

výroční ohně, svatojánské postýlky atd.) a v ÚEF vyšel v rámci ústavní edice Opera ethnologica r. 1978 Etnografický atlas 1 (teoretickometodologické stati a mapa typů rádel s komentářem) a Etnografický atlas 2 (1991) s komplexním zpracováním domácí výroby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V rámci akademického grantu jsou zpracovávána témata z okruhu lidové architektury (stavební materiál, konstrukce, půdorys, vertikální členění domu, formy rolnického dvora, polygonální stodoly, sklepy a haltýře, zvonice), výroby (řemesla v polovině 18. století), stravy (mlékárenství), výtvarného umění (obrázky na skle), betlémy, poutní místa a poutě atd. Na rozdíl od zahraničních atlasů mapy připravované pro další sešity Etnografického atlasu Čech, Moravy a Slezska vycházejí hlavně z historických pramenů, takže zachycují i starší vrstvy lidové kultury z 18. a první poloviny 19. století.

V Evropě jsou počátky etnokartografie spjaty s jazykovým zeměpisem a za jejího zakladatele bývá označován W. Pessler (Das altsachsische Bauernhaus in seiner geographischen Verbreitung, Braunschweig 1906). Práci na národních atlasech přerušila 2. světová válka, která také zmařila iniciativu švédského etnologa S. Erixona z r. 1937 o mezinárodní koordinaci atlasových projektů. S. Erixon se znovu ujal iniciativy r. 1953, avšak až v r. 1964 se podařilo ustanovit Stálou mezinárodní atlasovou komisi (Ständige Internationale Atlaskommission - SIA). První pracovní konference pod vedením SIA se podařilo uskutečnit v Záhřebu r. 1966 za účasti 22 evropských zemí včetně býv. ČSSR. Cílem SIA byla příprava Etnologického atlasu Evropy a sousedních zemí (EA), pro který se zřídila příslušná komise. SIA uspořádala v letech 1966 - 1990 sedm atlasových sympozií převážně v západoevropských zemích a z plánovaného atlasového díla se podařilo za redakce prof. M. Zendra vydat mapu Kalendář výročních ohňů s komentářem (1979). Další kartografické práce narážely nejen na finanční potíže, ale v SIA došlo také ke generačnímu konfliktu v otázce teoreticko-metodologického přístupu k EA. Průlom v neutešeném vývoji učinilo 8. atlasové sympozium, konané ve Staré Lesné r. 1990 na téma Etnografické atlasy

jako východisko srovnávacího studia lidové kultury Evropy. Z podnětu bonnského profesora H.L. Coxe bylo přijato usnesení, na jehož základě se SIA transformovala v Mezinárodní evropskou etnokartografickou pracovní skupinu (International European Ethnocartographic Working Group - IEEWG), volně sdružující iniciativní badatele v oblasti etnokartografie. Na programu této skupiny není EA, který je v daných podmínkách neuskutečnitelný, ale mezinárodní koordinace a prezentace etnografických témat. Generálním sekretářem byl r. 1990 zvolen prof. A. Fenton. Plnění programu IEEWG bylo prezentováno na 9. etnokartografickém sympoziu v Bad Honnef r. 1993 (téma: Kulturní hranice a národní identita) a na jubilejním sympoziu v Třešti 1966 (téma: Evropský kulturní prostor - jednota v rozmanitosti). Příští sympozium se má uskutečnit v Polsku v r. 1998.

EA silně ovlivnil atlasové práce v řadě evropských zemí. Ve většině z nich byly tyto projekty dokončeny, nebo jsou na programu. Ve střední Evropě byl vydán národopisný atlas Německa (ADV 1937 - 1939, ADV NF 1958 - 1985), Švýcarska (ASV 1950 - 1988), Rakouska (ÖVA 1959 - 1980), Polska (PAE 1964 - 1981), Slovenska (EAS 1990) a Maďarska (MNA 1987 - 1992).

Literatura:

- ADV: Atlas der Deutschen Volkskunde 1 - 6. Leipzig 1937 - 1939.
- ADV NF: Atlas der Deutschen Volkskunde, Neue Folge 1 - 7. Marburg 1958-1985.
- ASV: Atlas der Schweizerischen Volkskunde. Basel 1950 - 1988.
- Bruck, S.I. - Rabinovič, M.G.: Istoriko-etnografičeskije atlasy. Sovetskaja etnografija č. 4 (1946), 102-117.
- Cox, H.L.: De Etnologische Atlas van Europa en de aangrenzende landen: alleen een generatieconflict? In: Volkskundig Bulletin 14, 1 (1988), 25 - 44.
- Cox, H.L. (ed.): Kulturgrenzen und nationale Identität. Bonn 1993.
- EA: Etnologischer Atlas Europas und seiner Nachbarländer. Die Termine der Jahresfeier in Europa (mapa). Kommentarband: Erläuterungen zur Verbreitungskarte (red. M. Zender). Göttingen 1979. (ČSSR - Die Böhmisches Länder, s. 92 - 97, I. Heroldová, V. Scheufler).
- EAS: Etnografický atlas Slovenska. Bratislava 1990.
- Etnografický atlas 1 (připravil J. Vařeka a kol.), 2 (připravil V. Scheufler). ÚEF ČSAV, Praha 1978, 1991.
- Kramářik, J.: O některých problémech etnokartografického studia a jejich významu pro národopisnou práci v ČSSR. ČL 55 (1968), 6 - 24.

Materiály z konference NSČ. Věstník NSČ č. 1 - 2 (1966), 16 - 51.
MNA: Magyar Néprajzi Atlasz 1 - 9. Budapest 1987 - 1992.
PAE: Polski atlas etnograficzny 1 - 6. Warszawa 1964 - 1981.
Seznam dopisovatelů NSČ k 30. 6. 1966. Věstník NSČ č. 1 - 2 (1966), 52 - 59.
Scheufler, V.: Několik poznámek k národopisným atlasům. ČL 78 (1991), 129-130.
Sirovátka, O.: Lidová slovesnost a národopisný atlas. ČL 78 (1991), 127 - 128.
Stránská, D.: Historicko-národopisný atlas Československa. Národopisný věstník československý 33 (1956), 300 - 321.
Stránská, D.: Přehled dosavadních příprav k národopisným mapám. Zprávy Společnosti československých národopisců při ČSAV a Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV č. 1 - 2 (1962), 40 - 41.

Vařeka, J.: Etnokartografické studium v českých zemích a otázka realizace národopisného atlasu. ČL 78 (1991), 123 - 125.
Vařeka, J.: Kulturní hranice a národní identita. ČL 81 (1994), 177 - 183.
Vařeka, J.: Etnokartografická východiska k začlenění české lidové kultury do středoevropského prostoru. ČL 83 (1996), 265 - 274.
Vařeka, J. - Holubová, M., L. Petráňová (ed.): Evropský kulturní prostor - jednota v rozmanitosti. Sborník příspěvků z X. mezinárodního etnokartografického symposia (Třešť 25. - 29. března 1996). ÚEF AV ČR, Praha 1997.
Wiegelmann, G.: Ertrag und Aufgaben volkskundlicher Kulturraumforschung. In: Volkskundliche Kulturraumforschung heute. Beiträge eines internationalen Symposiums in Bonn vom 21. bis 24. April 1982 (ed. H. L. Cox, G. Wiegelmann). Münster 1984.

TANEC DO KOLEČKA NA CHODSKU - TRADICE A SOUČASNOST

Daniela Stavělová

V období trvání dudácké kultury na našem území se vytvořil stěžejní repertoár české lidové taneční kultury, který zachytili sběratelé na počátku a hlavně na sklonku 19. století. Některé taneční typy byly výrazně zformovány právě stylem dudáckého doprovodu. Houpavý charakter písní, jejich nejasné rytmické kontury měly bezesporu vliv na utváření tanečního projevu, který dnes považujeme za jeden z nejstarších. Ve sbírkách nebo písemných zmínkách ze druhé poloviny 19. a z počátku 20. století se objevuje pod názvem kolečko, do kolečka řídčeji do kola.. Starší prameny, spojené s guberniální sběratelskou akcí v roce 1918, však tanec takto ještě nepojmenovávají, přestože zde najdeme hojnost písní s tímto tancem později spojovanými. Svědčí to zřejmě o tom, že tanec byl v té době natolik běžný a bez konkurence jiných tanečních druhů, že nebylo nutné jej specifikovat názvem ¹⁾.

Zabýváme-li se v současné době problematikou tance do kolečka, nemáme mnoho možností k jeho studiu. Nejdéle se tento tanec dochoval tam, kde se dudy a nástrojové sestavy s nimi spojené udržely nejdéle, tj. v oblastech jihozápadních a jižních Čech.

S pozůstatky taneční tradice se však nesetkáváme v obou oblastech stejným způsobem. Zatímco v jižních Čechách, zvláště na Doudlebsku, byl tanec

do kolečka rekonstruován v polovině tohoto století již pouze na základě zmínek starších obyvatel, kteří tanec pamatovali z konce minulého století ²⁾ zůstala tato taneční tradice na Chodsku nepřerušena. Chodsko, přesněji obec Postřekov poskytuje dnes jedinou příležitost setkat se s tancem do kolečka v živé podobě, v kontextu tradičních tanečních zábav vesnice. Znakem živé tradice je však i určitá proměnlivost, variabilnost a přizpůsobení se aktuálním vlivům. A proto i současná podoba tance do kolečka na Chodsku se v mnohém již liší od charakteristiky tance, kterou poskytuje O. Zich a J. Jindřich na počátku tohoto století. ³⁾

Oba sběratelé se shodují v tom, že názvem do kolečka bývají na Chodsku označovány písně taktu vesměs třídobého, velmi rychlého tempa. ⁴⁾ Základním rysem tance je otáčení dvojice na místě kolem společné osy po předzpěvu doprovodné písně, dále vydupávání rytmu tanečníkem a otáčení tanečnice kolem vlastní osy či kolem tanečnicka. ⁵⁾ K tanečnímu provedení O. Zich dále poznamenává: "Chlapec s děvčetem, volně jednou rukou kolem těla se držíce, druhé pak spojeny, točí se stále, přešlapující nohama a tak vytvářející rytmus taneční. Podstatou jeho ovšem jest stálé opakování se téhož základního motivu, daného došlápnutím na jednu a pak na druhou nohu. Toto opa-

kování rozděluje čas v stejnodobé oddíly, vytvářejíc tak hudební takty. Tyto takty jsou časově přesně stejné a počet jejich je libovolný - až do únavy. Rytmický motiv každého z těchto taktů, daný, jak řečeno dvojím došlápnutím, nemůže být stejnodobý. Důvod jest jednak ten, že při došlápnutí na jednu nohu nutno provést též odraz na otočení se, jednak by - ježto jest střídání nohou velmi rychlé - nastala brzo únava.⁶⁾

Zůstává dosud otázkou, co přímo ovlivnilo vznik rytmicky zajímavého třídobého tanečního motivu. Jeho provedení spočívá ve dvojím našlápnutí střídavými nohama v jednom taktu s důrazem na první a třetí dobu. Druhá doba se tzv. zadržívá. Jedním z momentů byl jistě zpěv doprovodných písní. V oblastech s výraznou dudáckou kulturou se rozvinul jako jeden z charakteristických zpěvních projevů způsob zdobení a varírování základní melodie. Tak většinou vznikaly vázané melodické kroky, tj. dvě doby na jednu slabiku.

Tímto způsobem dobrý zpěvák zdobil v libovolné míře základní melodii, že se často její původní linka až vytrácela. Tomu napomáhal i polyfonní doprovod dudácké sestavy. Jednotlivé nástroje hrály sice většinou v terciích nebo sextách, někdy též v unisonu, ale každý ze tří hráčů hrál samostatně variaci a tak vznikala často polyfonicky pozoruhodná místa. K tomu přistupovala i skutečnost, že dudáckou hru nelze dynamicky odstiňovat a nemohou se proto ani přirozeným způsobem zdůrazňovat těžké doby. Z různých pramenů se dovídáme, že dudák svou hru doprovázel rytmickým klepáním dřeváku nebo pravidelným pohupováním v kolenou.⁷⁾ Nepochybně také proto, aby se sám orientoval v příliš varírovaném a vlastně rytmicky nevyhraněném vedení základní melodie. Tento známý "nedostatek" dudákovy hry související s povahou nástroje pak již mohla odstranit buď rytmika doprovodné písně, prozodie české řeči nebo obdobně

*Masopustní průvod.
Postřekov, únor 1994.
Foto V. Thořová.*

*Tanec Do kolečka v masopustním průvodu.
Postřekov, 1994.
Foto V. Thořová.*

rytmizovaný taneční krok. Je tedy zřejmé, že na vznik takto rytmizovaného tanečního motivu a na jeho stylové provedení měl významný vliv dudácký doprovod.

Tanec do kolečka na Chodsku, tak jak se s ním setkáváme dnes v Postřekově prošel od doby svých prvních záznamů dalším vývojem. Udrží se zde v kontextu tradičních tanečních zábav vesnice. Takovou příležitostí jsou každoročně se opakující taneční zábavy na konci masopustního období. Kromě karnevalového průvodu s okázalým pochováváním masopusta a obchůzky voráčů (odvedenců), probíhají po čtyři večery taneční zábavy. První je maskovaná, druhá kytíčková, třetí babský bál a poslední večer je závěrečná zábava. Jejich přirozenou součástí je i tradiční oděv u místních žen bez rozdílů věku, který nosí s naprostou samozřejmostí, když jdou "muzice". Úprava hlavy i obutí je však zcela současné. Vzhle-

dem k tomu, že muže nutily odkládat tradiční oděv již koncem minulého století jejich pracovní pobyty ve městě, chodí dnes na taneční zábavy výhradně v oblecích. Doprovod k tanci zde zajišťují pouze dechové kapely, které hrají i v dalších vesnicích nejbližšího okolí. Jejich repertoár je rozmanitý, zahrnuje populární hudbu i oblíbené dechovkářské písně. Součástí jejich repertoáru je však také série písní k tanci do kolečka. Nikdy je nezačnou hrát sami od sebe, impulz k nim zadají vždy místní účastníci tance a to několikrát v průběhu večera. Oblíbená série koleček bývá zahájena zpěvem párů před kapelou, předzpěvem vždy další písně také tanec pokračuje. Někdy zahájí tuto sérii i samotná děvčata tzv. chozením dokola, tj. ve skupinkách kolem tanečního sálu za zpěvu tanečních písní à capella dokud nezačne hrát muzika. Dechová kapela pak přebírá nápěvy písní v tanečních mezihrách a tanec pokračuje obvyklým způsobem.

*Předzpěv k tanci Do kolečka
Postřekov, 1996.
Foto D. Stavělová.*

*Současné držení při tanci Do kolečka (Zábava - kytíčková)
Postřekov, 1994.
Foto V. Thořová.*

obvyklým způsobem.

Série koleček začíná třídobými melodiemi. Jejich doprovodný rytmus v podání dechové hudby má zde výhradně příznávkový charakter, to znamená, že ve zvukovém obraze zrovnoprávňuje všechny tři taktové doby. Proto i taneční motiv s dvojitým přešlapem v třídobém taktu se zde již vůbec nevyskytuje a je nahrazen výhradně třemi stejnými kroky v jednom taktu. Tradiční repertoár doprovodných písní se sice nezměnil, ty však dostávají výrazně valčíkový ráz. Velmi brzy také tanečníci v průběhu série přecházejí na dvoučtvrteční melodie, které se původně s tradičním repertoárem kolečkových písní nepojili (ve sběrech L. Kuby, O. Zicha a J. Jindřicha nenajdeme ani jednu, výjimku tvořila pouze svatební kola, která byla dvoudobá).⁶⁾ Dvoudobé provedení tance do kolečka vzniklo zřejmě mnohem později, teprve s hojnějším výskytem polky v těchto oblastech s rezistentní dudáckou kulturou. Obliba

dvoudobého provedení tance do kolečka v současné době však bezesporu souvisí s možnostmi doprovodu dechové hudby, která dává těmto melodiím zároveň výrazný polkový ráz.

Jejich předzpěv doprovázejí tanečníci občasným vyskakováním snožmo na místě v párovém držení vedle sebe, které kombinují s běžným pohupováním dvojice na místě a pohybem zápěstí s kapesníčkem u děvčat. Na rozdíl od původního párového provedení tance dává se dnes výhradně přednost utváření kol, do kterých se páry vždy po předzpěvu uchopí. Ničím neobvyklým však zde není ani tanec samotných děvčat, která tancují i ve dvojici či trojici.

V Postřekově se však setkáváme ještě s další formou existence tance do kolečka. Již od počátku tohoto století zde působí národopisný soubor, který udržuje tradiční dudácký doprovod k tancům této oblasti, mimo jiné i k tanci do kolečka. Jeho snahou je uchovat

*Postřekov, 1994.
Foto V. Thořová.*

*Zapojení dětí do tance.
Postřekov, 1996.
Foto D. Stavělová*

tradiční hudebně taneční kulturu v podobě v jaké byla na přelomu století, kdy existoval ještě živý dudácký doprovod a pěstovat ji v této podobě. Repertoár souboru je proto neměnný a slouží výhradně reprezentativním účelům (vystoupení na festivalech apod.). Zajímavé je, že tato dudácká muzika se neuplatňuje při masopustních tanečních zábavách, zde se jednoznačně dává přednost hlučnější dechovce. Také taneční provedení tance do kolečka se tím pádem liší. Soubor udržuje jeho párové provedení, běžné je i dvouhupé provedení třídobého tanečního motivu. Při tanečních zábavách však členové souboru tyto prvky neuplatňují a jsou k nerozeznání od ostatních místních účastníků zábavy.

V současné době bývají považováni za nositele místní taneční a hudební tradice spíše členové zmiňovaného souboru, kteří touto formou kontinuálně udržují místní tradici od počátku tohoto století. Vzhle-

dem k reprezentativnějšímu provedení písní a tanců bývá také v tomto srovnání taneční projev masopustních zábav považovaný některými pozorovateli za úpadkový. Ze strany místních obyvatel také není nazírán jako zvláštní estetická hodnota, považují jej za přirozenou součást taneční zábavy stejně tak jako běžný repertoár polek, valčíků a dalších ryze soudobých tanečních projevů. Na druhé straně hudebně taneční projev v zakonzervované podobě se stává reprezentantem jejich místní hudebně taneční tradice. Objevují se tak zde vedle sebe dvě hodnotové kategorie. Na jedné straně reprezentativnost jako výraz vztahu místních obyvatel k vlastní tradici a hodnota živého tradičního projevu, který se kontinuálně vyvíjí a proměňuje, tak jak se proměňuje kontext ve kterém nepřetržitě existuje. Nelze však vyloučit ani vzájemné vlivy a občasné prolnutí těchto dvou forem existence tradice.

*Chození děvčat "Dokola" se zpěvem.
Postřekov, 1994.
Foto V. Thořová.*

*Kolečko v podání samotných žen.
Postřekov, 1994.
Foto V. Thořová.*

Vzhledem k tomu, že dnes již neznáme skutečné stylové provedení tance do kolečka, z doby kdy dudácký doprovod byl živou součástí tanečních zábav, můžeme pouze porovnáním tanečního projevu členů souboru s projevem účastníků tanečních zábav hovořit o stylových proměnách tance do kolečka. Závěrem se tedy nabízí několik otázek. Jde v první řadě o to, zda proměna hudebního doprovodu, která ovlivnila i proměnu základního tanečního motivu chápeme jako stylovou proměnu tance, anebo zda se zde jedná již o zásah do jeho struktury. Jako výrazný zásah do struktury tance lze však považovat jeho prostorové rozložení dnes již výhradně do kol, oproti staršímu párovému členění. Je otázkou jaký další faktor, kromě hudebního doprovodu, měl vliv na tuto okolnost, zda větší prostor tanečního sálu, nebo se jedná o pouhé zjednodušení oproti náročnějšímu párovému provedení? Do jaké míry lze hovořit v souvislosti se zjednodušováním o úpadkové podobě tance?

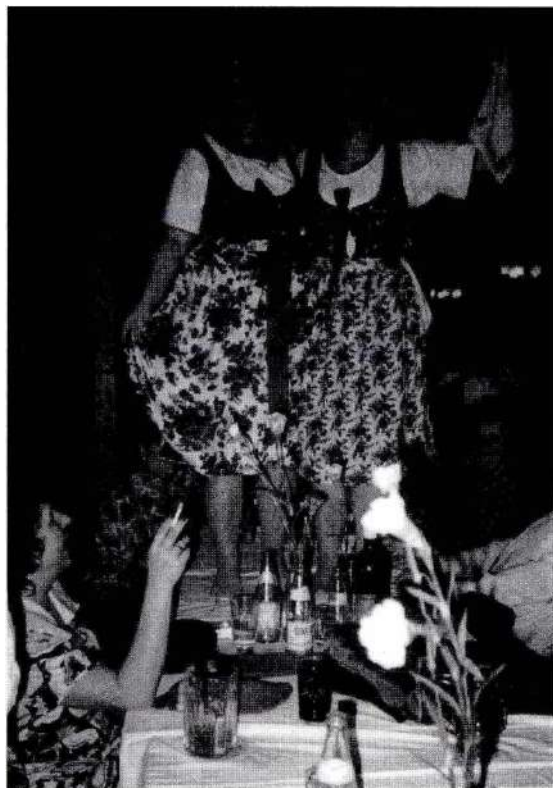
Tyto a mnohé jiné otázky bude možné ještě upřesňovat při dalším výzkumu v dané oblasti, zvláště vyhledáváním dalších nepublikovaných zmínek o tanci v archivních pramenech. Mnohé otázky týkající se proměny struktury tance však již bude nutné, vzhledem k omezeným možnostem studia klasického materiálu, ponechat otevřené. K historickému studiu tance však může významně napomoci i tato jeho dnešní živá podoba. Spontánnost a přirozenost současného tanečního provedení tance do kolečka v rámci nynějších zábav obce a jeho obliba u všech věkových skupin řadí tento hudebně taneční tvar do kategorie tradičního projevu, který nese všechny znaky živého folkloru. A to je cenný zdroj pro studium vývoje a proměnlivosti tanečních forem. Vedle toho se však nabízí ještě další antropologické aspekty studia daného hudebně tanečního projevu - otázky jeho dalšího tradování, jeho role při uvědomování si místní sounáležitosti, koexistence obou forem kontinuálního uchovávání tradice - vědomé a spontánní.

Poznámky

- 1) Poprvé se o kolečku zmiňuje v roce 1845 B. Němcová: "Naposled přišlo kolečko, ten nejstarší tanec, jak pravil rychtář, který za mladých let nic jiného netančil. Dva chlapi se postavili se džbánem před dudáka a začali dudáckou notu, dudák se šklebil, huslař dával nohou takt a šest chlapců si přitáhlo své tanečnice. Stojíce porůznu, chlapec vedle děvčete s rukama nazad spletenýma, začali se podle taktu pořád na jednom místě tak hbitě a šikovně točit, že jeden o druhého ani nezavdíl a z taktu nepřišel, až se pustili a zpředu

chapli, to jde všechno tak čerstvě a pořádně, že se vám zdá, jakoby šest vřetánek jedním kolečkem se točilo..." Obrazy z okolí domažlického. In: Spisy Boženy Němcové VII, Studie národopisné, Praha 1929, s. 23-24.

- 2) Srov. Soukupová, Z.: Jihočeské tance I. KKS České Budějovice 1979.
- 3) Srov. Zich, O.: Píseň a tanec "do kolečka" na Chodsku. Český lid, 15-19, 1906-1910. Též Jindřich, J.: Lidová píseň, hudba a tanec na Chodsku. Chodský zpěvník I, Praha 1951-1954.
- 4) Zich, O.: Cit.d., ČL 15, s. 305.
- 5) Srov. Jindřich, J.: Cit.d. s. 10.
- 6) Zich, O.: Cit.d., ČL 15, s. 308.
- 7) Markl, J.: Česká dudácká hudba. Partitury Ludvíka Kuby. Praha 1962, s. 30.
- 8) Srov. též Baar, J. Š.: Do kolečka. ČL 2, 1893, s. 589-594.

*Ničím pohoršujícím není tanec a zpěv žen na stole.
Postřekov, 1996. Foto D. Stavělová.*

TERÉNNÍ VÝZKUM ČECHŮ V POVÁLEČNÉM SARAJEVU

Jana Pospíšilová - Zdeněk Uherek

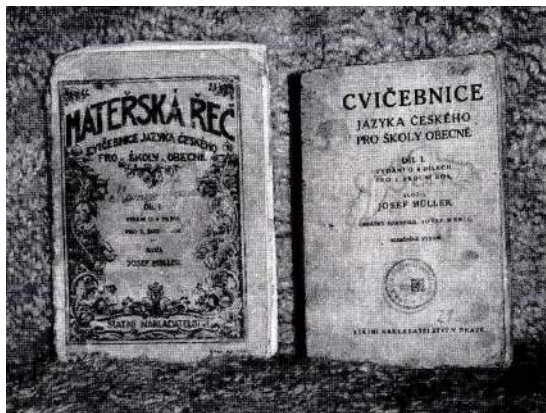
V letech 1996 - 1997 se uskutečnil etnologický výzkum české menšiny v Sarajevu, hlavním městě Bosny a Hercegoviny. Pracovníci Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR tak pokračují ve výzkumech českých zahraničních minorit a navazují při tom na výzkumy uskutečněné na Balkáně v uplynulých desetiletích.

Počátek historie české menšiny v Bosně a Hercegovině spadá do 70. let minulého století, kdy po okupaci Bosny a Hercegoviny začala rakouská vláda podporovat hospodářský a kulturní rozvoj této balkánské země a organizovala příliv schopných úředníků, podnikatelů, inteligence a kvalifikovaných řemeslníků, dělníků a zemědělců do bosenských měst a vesnic z ostatních částí monarchie. Spolu s nimi přišla i mnohonárodnostní armáda. Čeští přistěhovalci se soustřeďovali jednak ve venkovských sídlech (Nová Ves, Mačino Brdo, Vranduk, Malica, Detlačský Lug a další), jednak ve velkých průmyslových městech,

kterými byly Banjaluka, Bosanský Brod, Mostar, Brčko, Tuzla, Usora a Zenica. V Sarajevu jako hlavním městě Bosny byl počet Čechů největší a etnický obraz tohoto města byl nejpестřejší. Jednalo se o obyvatele v podstatě z celého území Čech a Moravy. Řada z nich se významně podílela na vytváření kulturního klimatu města. Záhy založili Českou besedu, vzdělávací spolek, Komitét dam a dívek, stali se důležitou složkou místního Sokola a svoji činnost podle možností koordinovali s dalšími krajanskými organizacemi na území Bosny a Hercegoviny, Chorvatska a Srbska a s etnicky exkluzivními organizacemi jiných národností žijících v Sarajevu. Ve 30. letech zde byla otevřena česká doplňovací škola. Na počátku 20. století se počet Čechů v Sarajevu odhadoval na 1700 osob. Byli mezi nimi i významní geologové, archeologové, architekti a výtvarníci, lékaři, soudci, herci a hudebníci. Zvláště působení českých architektů se dodnes projevuje na vnější podobě města.

*Svatební fotografie Jarmily Černé a Grgy Milose.
Banjaluka, 1940.
Repro J. Horák.*

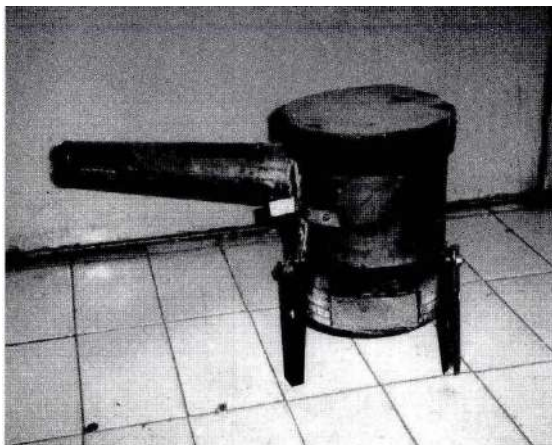
*Ukázka z knihovny rodiny Polomikovy.
Sarajevo, 9. 7. 1996.
Foto J. Pospíšilová.*

Současní obyvatelé Sarajeva českého původu mají díky velké předchozí migraci mezi českými kraji zřídka rodovou vazbu na původní české obyvatelstvo tohoto města. Jedná se velmi často o druhotnou migraci z jiných měst a vesnic bývalé Jugoslávie (např. z Daruvarska, z Vojvodiny, z bosensko-českého Posáví, ze Záhřebu atd.), která proběhla v rámci procesu urbanizace. Přesto tito obyvatelé českého původu navazovali kontakt s původní českou komunitou. Snahy rozvíjet vžitě společenské aktivity byly brzděny asimilačními tendencemi a poklesem zájmu o spolkový život, který souvisel se změnou životního stylu od 60. let našeho století.

Tento trend se náhle změnil v průběhu blokády Sarajeva v letech 1992-1996, kdy v období nouze a strachu pocítili obyvatelé českého původu potřebu užších kontaktů, sounáležitosti komunity a kooperace se "starou vlastí". Na základě aktivity několika osob českého i jinoetnického původu vznikl Svaz bosensko-českého přátelství v Sarajevu a humanitární organizace Snješka.

Právě ve spolupráci s těmito organizacemi probíhal náš výzkum. V jeho rámci byly uskutečněny rozhovory v rodinách potomků českých přistěhovalců, studium archivního materiálu v Zemském archivu a konzultace s odborníky Zemského muzea a Zemského archivu, fakulty architektury a Akademie výtvarných umění v Sarajevu.

Přes obtížné podmínky dané poválečnou situací ve městě se podařilo shromáždit bohatý materiál, který je o to cennější, že vypovídá o extrémní situaci bezprostředně po ukončení blokády. Jednotlivé výpovědi a memoráty obsahují jak témata z minulosti české komunity, tak ze současné situace v rodinách. Vypovídají o vztazích mezi lidmi v době těžkých bojů a hladu, o vzájemných postojích příslušníků etnik, žijících v obléhaném Sarajevu a o jejich perspektivách. Při výzkumu se nám podařilo zachytit několik dokladů o tom, že některé folklórní druhy, zejména lidové písně, dosud žijí v povědomí našich informátorů. V rodinných knihovnách jsme viděli české knihy, především Haškova Švejka, a ve vitrínách různé předměty

Kamínka vyrobená z plechovky od konzervy, na kterých Kovička Dobešová vařila v době, kdy bylo Sarajevo bez dodávky plynu. Sarajevo, 10. 7. 1996. Foto J. Pospíšilová.

Čekání na doklady potřebné k vycestování ze země. Sarajevo, 8. 7. 1996. Foto J. Pospíšilová.

symbolizující českou národní kulturu (křišťál, keramiku, talíře s nápisem Čechy krásné, Čechy mé aj.). Všem informátorům, zejména Boženě Lisakové, Zdence Polomikové, Lydii Fekežové, Brance Hrzekové, Josefu Dobešovi, Branimiru Klubičkovi, Lidomilu Jaganjacovi a dalším jsme zavázáni za to, že byli ochotni se s námi setkat a v nelehké životní situaci promluvit na různá

témata. Několik ukázek autentických výpovědí nejlépe přiblíží atmosféru současného Sarajeva a našeho výzkumu.

"..... Po kopcích nebo ve vesnicách převážně žili Srbové. Ve městě (v Sarajevu, pozn. aut.) žili míchaně. Ale víc bylo Muslimů, zato že to byli obchodníci, řemeslníci atakdál. Víc se zdržovali tady, takže

Pozemky mezi panelovými domy jsou rozděleny mezi jejich obyvatele a jsou využívány k pěstování zeleniny. Vedle humanitárních organizací zachraňovaly (a dosud zachraňují) tyto zahrádky mnohé Sarajevany od hladu. Sarajevo, 9. 7. 1996. Foto J. Pospíšilová.

Dívka s nákupem v bývalé srbské části Sarajeva Skenderiji. (Chleba stojí 1 DM, plat odborné pracovnice muzea BiH je 30 DM). Sarajevo, 8. 7. 1996. Foto J. Pospíšilová.

uvidíte když přijdete do té Baščaršije (stará část Sarajeva), tak uvidíte, že je to právě převážně takovej ten styl východa... To není ani turské specifikum, ale je to víc - takové něco zvláštní... Pak se to měnilo v dějinách.

Jednu dobu to převážně muslimské bylo, jako vládli, dlouho doba turectví atakdál. Pak, když došlo - Rakouská-uherská monarchie - tak se - byli v těch výhodnějších podmínkách Srbové. Chorvati vždy byli tu nějak víc vázaní na to Chorvatsko..."

"U nás v Titově době, kdo vyvyšoval srbsství nebo chorvatství, ten byl nacionalista a ten měl

všechny předpoklady, aby skončil v těžké vězni. Von měl takový přísloví, který jsme pochopil, až když se toto stalo: Hlídejte bratrstvo a jednotu jako zenicu oka svého."

"..... Já když vykládám lidem, že sem po rok neměl, nepruboval, co je cibula nebo brambory, tak mně to nikdo ani nemůže věřit. A maso že sme nejedli čtyři léta, ponejprv sme ve válce si snědli maso čerstvý, když sme zabili zajíce, kterýho sme pěstovali na - v temto - na půdě..."

"... Ten horní díl, to sou srbský baráky a to oni vodešli, dyž jich vyhnali Muslimové. Voni tam totiž zvrchu ostřelovali, tak je ti Muslimové vyhnali. A pak to zapálili. Něco aj Muslimové zapálili a zničili a pak sme něco aj my dotrhali, co bylo zgranátovaný a tak dál. To sme my dál trhali a kradli potom, takže se to ničilo... Už se jeden díl tu sem nastěhovalo tech, co byli uprchlíci z jinejch míst - Bosňanů anebo Muslimů..."

"A dalo se nějakým způsobem odsud odejít?"

"Velmi, velmi těžko. Všechno bylo zavřený. Celý Sarajevo bylo obklíčený. Jediná možnost bylo projít přes tunel, které byl pod letištěm. A ten tunel byl pod kontrolou bosenské armády. Všechno ostatní bylo pod kontrolou srbské armády. Tys nikde nemohl jít. A nikde, pokuds nemohl odnikad dostat žádné doklad, abys... ani pas nemohls dostat, ani žádné papír. Tak jednoducho byls zavřený bez žádné možnosti vyjít. Pak zůstalo ti tady trpět a žít v tem strachu, jestli tě ostřelovač stihne nebo granát."

"Jak dlouho vlastně toto trvalo?"

"No, vod devadesátprvního to začalo dubna, devadesátprvní a skončilo - počkejte - prakticky po dejtonovi, kdy se skočilo... Byl jeden čas, když byly otevřený ty modré pásy nebo modré linky, kde jednu dobu stihlo něco víc potravin do Sarajeva, pak to znovu Srbové zavřeli... Tady byly ceny, cukr stál sto marek, olej osumdesát, vajíčko jedno pět marek a takový nějaký, to byly ty ceny. Tak my sme po pár měsíců vůbec ani nevěděli, co je cukr. Chumanitární nedostals... Jednoducho může se. Bez všeho se člověk může žít, možná kromě soli a vody. A dyž sme, říkám, někdy sme stáli - já vím, jedná, to si nikdá nezapomenu - manželka a já sme čtyry hodiny na minus sedmnáct

Pohled z tzv. Sniper Alley na budovu sousedící s muzeem BiH.

Sarajevo, 8. 7. 1996. Foto J. Pospíšilová.

stáli. Venku čekali vodu. Já sem čekal dvě hodiny, potom stihla manželka a spolu sme ještě dvě hodiny čekali, abysme dostali těch dvacet litrů..."

"Ten, kdo zůstal tedy, ten se spájal s každým, ten nekoukal, jestli seš ty Srbina nebo Muslima anebo seš ty Čech anebo seš ty Chorvat, kdo co dostal, ten to dělil. Tu se dělilo, tu se dávalo pozor, aby děti rostly, aby starý lidi se užili, ta kádíčka vody, když se čekalo po pět hodin, tak se donesla tomu starýmu člověku, kterej sám zůstal. Dost mladejch lidí bohužel nechalo svoje rodiče. I my sme tak zostali bez svejch dětech. Ale sme ještě byli v letech, že sme se mohli sami udržet. Ale bylo tu tolik starejch lidí, je jich ještě pořád, kerý ted' umírají

nebo sou děti buď v Kanadě, buď v Austrálii, buď - co já vim - v Německu a norských zemích, a tak dál. To mladí zůstali živi, ale rodiče sou bohužel ještě pořád tady, ještě se něk trápí s tema důchodama a sem a tam. Kdyby nebylo těch dobrejch sousedů, těch

mladších lidí, co tady zůstalo, tak by z toho nic nebylo, nebo sou děti buď v Kanadě, buď v Austrálii, buď - co já vim - v Německu a norských zemích, a tak dál. To mladí zůstali živi, ale rodiče sou bohužel ještě pořád tady, ještě se něk trápí s tema důchodama a sem a tam. Kdyby nebylo těch dobrejch sousedů, těch mladších lidí, co tady zůstalo, tak by z toho nic nebylo.

Tak by to bylo těžko. To je ještě jeden důkaz, že se společně musí žít. Že se nemůže akorát tak rozdělit, jak si někdo myslí..."

(Vyprávění jsou natočena na mgf. páscích a uložena ve sbírkovém fondu ÚEF AV ČR v Brně pod sign. Pk 378 - 388.)

Výsledky výzkumu a bádání, které se uskuteční v rámci tříletého projektu podporovaného GA AV ČR, č. A0058601 - Češi v Bosně a Hercegovině: Tuzla, Zenica, Sarajevo - budou publikovány v samostatné práci.

MAKEDONSKÉ DĚTI SE VYDALY DO SVĚTA

Ivan Dorovský

V rámci výzkumu života a kultury makedonské etnické skupiny v České republice (Československu), která podle některých nejnovějších informací (1) čítala v roce 1950 celkem 11.941 dospělých a dětí, vypracoval Seminář balkanistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně spolu se Společností přátel jižních Slovanů v České republice se sídlem v Brně anonymní dotazník. Na jaře 1994 jsme jej rozeslali na 127 nám tehdy známých adres. Vyplněné dotazníky nám vrátilo celkem 30 respondentů. Nejstarší z nich je narozen roku 1924, nejmladší 1965.

Devět respondentů nemělo při odchodu z domova více než osm let a podle roku narození tedy jejich složení vypadalo takto: 1940: 3, 1941: 1, 1943: 1, 1944: 2, 1945: 1, 1947: 1. Respondenti, kteří nám vrátili vyplněné dotazníky, žijí v Hradci Králové, Duchcově, Praze, Ostravě, v Brně, Jeseníku, Rýma-

řově, Zubří, Mohelnici, Mladé Boleslavi, v Mikulovicích u Jeseníku, v Javorníku, České Skalici, Bílině, Šumperku, Rožnově pod Radhoštěm a v Tišnově.

Respondenti pocházejí hlavně z kosturského alerinského okresu (prefektur) v tehdejším Řecku. Pouze čtyři respondenti jsou z jiných okresů: jeden z obce Barovica (řecky Kastaneri) v okrese Gumenitsa (Gumendže) a jeden z vesnice Sarakinovo (řec. Sarakinoi). Respondent uvedl jako okres Vodén (řecky Edessa), Todor Simovski však v Atlasu uvádí Meglenský okres. Jeden respondent pochází z obce Oroma (řec. Tresino) ve Vodenském (Meglenském) okrese. (2) Jeden respondent se narodil v Hradci Králové a proto jsme jej nezařadili do celkového hodnocení.

Z respondentů kosturského okresu jsou tři z obce Šeštevo (tak to uvedli respondenti, ovšem T. Simovski uvádí obec jako Šešteovo - řecky Siderochorion), tři

jsou z obce Staričeni (T. Simovski uvádí jako Staričani, řecký Lakomata), dva z Čuky (řec. Tsuka, Tsiuka), jeden z Dambeni (tak uvádí respondent, Dāmbeni, řec. Dendrochorion), jeden z obce Statica (nachází se v nářeční oblasti Koreščata, neuvádí ji však T. Simovski v Atlasu (3) a respondent neuvádí její nynější řecký název), jeden z vesnice Jezerec (správně Ezerec, řecky Petropulaki), jeden ze Želinu (řecky Chilodendron), jeden z vesnice Čerešnica (řec. Polikerasos), jeden z obce Draničovo (tak uvádí respondentka, ovšem též Draničevo, řec. Kranochori), dva z vesnice Grače (jedna respondentka uvedla jako Gradče, řecky Fteliá, dnes Ptelés).

Z respondentů z Ierinského okresu pochází jeden z obce Achil (Ail, respondent uvedl její řecký název Agios Achilios), jeden z Turie (správně Turje, řecky Koryfi), jeden z vesnice Banica (řecky Vevi), dva z vesnice Graždeno (řecky Vronderó), jeden z Germanu (řecky Agios Germanos), jeden z Orova (řecky Pixos), jeden ze Štrkova (řecky Platy a jeden z obce Nivici (řecky Psarades).

Všichni respondenti uvedli jako mateřský jazyk makedonštinu, pouze jeden uvedl řeštinu i makedonštinu. Možná proto, že si musel změnit národnost. Všichni respondenti jsou makedonské národnosti. Tři z nich však uvedli, že úředně museli přijmout (uvést v úředních dokladech) národnost řeckou. K nim patří také respondent, který uvedl jako mateřský jazyk makedonštinu i řečtinu. Na základě odpovědi na otázku, jaké bylo zaměstnání (povolání) rodičů, soudíme o jejich sociálním původu. Respondenti uvedli, že jejich rodiče byli rolníci (6), dělníci (4), řemeslníci (4), zemědělští dělníci (3), redaktor (1), skladník (1), matky většinou pracovaly v domácnosti (12).

Podle informací z tehdejšího tisku a dalších dostupných pramenů víme, že většina makedonských i řeckých dětí z Řecka odešlo do tehdejších lidově demokratických zemí přes Albánii a Jugoslávii nebo přímo přes Jugoslávii v březnu nebo v dubnu 1948. Odpovědi našich respondentů podávají pestřejší obraz jejich odchodu z Řecka a příchodu do Československa. Tak jeden z nich uvedl, že odešel v říjnu 1947, šest

v březnu 1948 (dva dokonce uvedli přesné datum - 25. března a 28. března 1948), tři v dubnu 1948, další uvedli jaro nebo červen 1948, jeden napsal, že odešel 1. července 1948. Jeden respondent (člen partyzánské armády) odešel až po porážce demokratických sil 26. října 1949.

Ani příchod makedonských dětí do Československa nebyl tak jednoduchý. Respondenti uvádějí březen, jaro (nepamatují si přesně), duben, květen, červenec, léto a listopad 1948, jeden v srpnu 1954 (zřejmě v rámci akce slučování rodin, kterou organizoval Mezinárodní červený kříž), jeden v roce 1955 a tři v roce 1956 (všichni čtyři z Maďarska).

Na otázku, s kým odešli z domova, naši respondenti odpověděli, že se sourozencem (sourozenci, 11), s rodiči nebo s jedním z nich (s matkou, 4), sami (bez rodičů a sourozenců) organizovaně se skupinou (21). Jeden respondent uvedl, že z jejich vesnice odešlo hromadně 200 dětí. Pouze jeden respondent odešel se skupinou členů partyzánské armády.

Prvním domovem (táborem) v Československu bylo pro naše respondenty Brno (6), dále Mikulov (9), Hukvaldy (1), Lubochňa (1), Lešno u Benešova (1), Sobotín (1), Nové Hradý (1) Ústí nad Labem (1), Teplice Lázně (1), Levin (1), Klokočov (1).

Podle odpovědí naši respondenti začali chodit do školy (malé děti po dovršení šesti let) v dětských domovech ve Vítkově na Moravě, v Ústí nad Orlicí, Sobotíně, ve Starých Splavech, v Bludově, v Chrástavě u Liberce, Klokočově, v Bílém Potoce, Uničově, v Lubochni, v Rožňavě (na Slovensku), jedna respondentka působila v Sobotíně jako učitelka.

Výuka v dětských domovech probíhala v prvních letech po příchodu v makedonštině, řečtině a češtině. Nejčastěji (podle toho, zda byli v domově příslušní učitelé) mívaly děti 4 hodiny týdně výuky makedonštiny a v makedonštině (dějiny, zeměpis) a 6 hodin týdně řečtiny a v řečtině. Tam, kde nebyli učitelé řečtiny, probíhala výuka makedonsky a naopak. Ovšem děti, které v roce 1949 nastoupily do učebních oborů, musely absolvovat výuku pouze v českém jazyce.

Úplné nebo částečné základní vzdělání v rodné obci a pochopitelně v řečtině (školy s makedonským vyučovacím jazykem nebyly nikdy v Řecku povoleny) získalo pouze šest respondentů, ostatním se dostalo základního vzdělání teprve v Československu na základních (národních) nebo učňovských školách. Jeden z nich, který byl nejprve v Rumunsku, získal základní vzdělání v rumunštině a makedonštině, jeden v makedonštině, ale v dětském domově v Srbsku.

Z 29 respondentů získalo v Československu střední a střední odborné vzdělání celkem 11 dotázaných a 5 dalších vysokoškolské vzdělání univerzitního nebo technického směru. Mnozí z těch se však nejprve vyučili a pak teprve pokračovali ve studiu na středních průmyslových, pedagogických a jiných školách a někteří z nich pak také na školách vysokých.

I při poměrně malém počtu makedonských dětí v Československu (4148) byla obdivuhodně silná migrace. Respondenti uvádějí od tří do dvanácti míst jejich organizovaného pobytu u nás. Jeden respondent uvedl, že prošel patnácti tábory, než se dostal z rodné obce do Prahy, kde trvale bydlel do nešťastné smrti v roce 1996.

24 z 30 našich respondentů odpovědělo na otázku, jaká je národnost jejich partnera (manžela, manželky). Třináct z nich si zvolilo životního partnera české národnosti, pět makedonské národnosti, tři řecké národnosti a jeden jiné (ruské) národnosti.

Vzorek odpovědí našich respondentů dokládá všeobecně známou velkou migraci makedonského slovanského obyvatelstva zejména z Egejské Makedonie (ovšem v několika poválečných vlnách rovněž z Makedonské lidové republiky, která byla do počátku 90. let součástí jugoslávské federace). Kromě toho, že většina z nich má (nebo měla) ještě rodiče, sourozence a příbuzné v Řecku (ne vždycky ovšem v rodné obci), mnozí z nich mají rodiče, sourozence a příbuzné v dnešní Makedonské republice, dále také v Austrálii, Polsku, Bulharsku, Kanadě, USA, v Německu, Argentíně, v Maďarsku a Slovinsku.

Někteří z nich se navštěvují, většina z nich však udržuje písemné (mnozí v poslední době též telefo-

nické) styky. S těmi, kteří žijí v Řecku, si dopisují výhradně řecky, s těmi v Makedonské republice nebo v jiných zemích převážně makedonsky (spadadicky v jiném jazyce, např. v češtině s těmi, kteří tu žili a pak se odtud odstěhovali).

Svou rodnou obec navštívilo z 30 účastníků naší ankety 9 respondentů víckrát, 2 dvakrát a 3 pouze jedenkrát. Sedmnáct respondentů nenavštívilo dosud své rodné místo. Jako důvod uvádějí, že "Řekové nás nepustí přes hranice" (4), že mu řecké velvyslanectví v Praze odmítlo v roce 1978 dát vízum, že v roce 1978 byl řeckými orgány vrácen z hranic, ačkoli měl platný pas tehdejší Československé socialistické republiky (1), jeden napsal, že "nikdy nedostal vízum", dva odpověděli, že "řecké úřady nedávají Makedoncům vízum", jeden nemohl navštívit Řecko proto, že měl pas SFR Jugoslávie, dva respondenti odpověděli, že neměli ještě možnost (nedostatek finančních prostředků na cestu) a dva bližší důvod neuvedli.

V jedné z otázek jsme se našich respondentů ptali, zda vaří doma *"pouze nebo občas na makedonský způsob"*. Více než polovina z nich (17) odpověděla, že občas připravují v rodině makedonská jídla a že je tomu naučila *"maminka"*.

Účastníci naší ankety si ze svátků a výročních lidových zvyků ze své *"staré"* vlasti pamatují nejčastěji na Vánoce a Velikonoce (Božik, Veligden) (4), jeden na Mitrovden, jeden na Sotirovden (sám se jmenuje Sotir). Kromě Vánoc a Velikonoc jeden uvedl dále Vodici, Joanden zimní, Joanden letní, Gjurgevden, Sv. Nedelja, Sv. Ilija, Sv. Tanas, ze zvyků pak martinky a jagnina-roški, kesina (kamenja so mof), plitari, z obyčejů Dodolka, Na padina, Vangelizmon, Trimir, Suroa. Další napsal, že si kromě svátků Božik a Veligden pamatuje ještě svátky Svetnikola (Sveti Nikola) a Petrovden, jeden rovněž vzpomíná, jak se u nich slavil Nový rok a Sv. Jovan. Pouze jeden z respondentů odpověděl, že ještě dnes udržuje všechny svátky a čtyři respondenti Božik a Veligden.

O pokračující asimilaci ovšem svědčí fakt, že převážná většina udržuje již tradici svátků podle

českého (katolického) kalendáře a že doma komunikují se členy rodiny převážně nebo výhradně česky, vzácně makedonsky a česky nebo řecky. Jen jeden respondent odpověděl, že se doma s členy rodiny dorozumívá výhradně makedonsky.

Spazky s rodným rodovem však nejsou zcela zpřetrhány. Stále v nich žije *"stesk po jihu"* (jak napsal v minulém století makedonský básník Konstantin Miladinov). Mnozí téměř půl století uchovávají nejružnější předměty, které si jako děti vzali sebou, nebo jež získali v průběhu let. Jeden respondent má z domova *"jen zvoneček"*, jiný má *"vlněné polštáře z roku 1926"*, prespanský lidový kroj, mince, vlnku, erby, *"torbu"*. Ti, kterým se podařilo navštívit svou rodnou vesnici, odnesli si odtud na památku *"hrst hlíny"*, ulity z hlemýžďů, barevné kamínky aj.

Mnozí si pamatují místní jména obcí, měst, osad, částí obcí (oikonyma), nejčastěji také jejich lidovou (nářeční) podobu, názvy hor, pohoří, vrchů, propastí a průsmyků (oronyma), např. Mečkin kamen, Mančovica v obci Staričeni, názvy oblastí a krajů (chořenýma), vodních toků (hydronyma), např. bučalo, Belica, jména polí, parcel, vinic, pastvin, luk, stezek, cest apod., které jsou pro makedonskou i obecně slovanskou jazykovědu, dialektologii, historii, etnografii i archeologii a geografii velmi důležitým materiálem, dokazujícím mj. slovanské osídlení a slovanský charakter tohoto území.

Našich respondentů jsme se rovněž dotázali, zda se pokoušeli literárně ztvárnit své zážitky z dětství a v jakém jazyce. Pět z nich odpovědělo, že se pokusili zachytit pohnuté chvíle ze svého života ve verších i v próze, avšak neuvedli, v jakém jazyce. Pouze jeden z nich uvedl makedonštinu a jeden češtinu. Poslední dva uveřejnili některé své vzpomínky v denním a periodickém tisku (makedonském a českém). Jeden z nich se nám svěřil, že má sešit, v němž popsal cestu z rodné obce až do dětského domova v Bludově.

Na otázku, na co si v souvislosti s rodnou obcí nejčastěji vzpomínají, nám jeden respondent (nar. 1945, tzn. že odešel z domova jako ani ne tříleté dítě)

mj. napsal: *"Nepamatuji se na ni (na rodnou vesnici - pozn. moje ID), ale myslím že kdybych ji viděl na vlastní oči, určitě bych prožíval silný zážitek s možností pláče"*. Další desíť respondentů vzpomíná nejčastěji *"na vesnický život"*, na *"hory"*, *"na všechno"*, *"na klidné dětství bez stresu a hádek, na krásnou přírodu, hory a kopce, na ovoce a zeleninu, kterou jsme si sami vypěstovali"*, *"na prožité dětství"*, *"na svátky"*, dále na rodiče a sourozence, na dětské hry, např. klenzu aj.

K nejsmutnějším zážitkům zařadili naši respondenti *"odchod z domova"*, úmrtí rodinných příslušníků (matky, sestry, rodičů), dále *"domácí vyšetřovací vazbu v Jugoslávii"*, *"čtrnáct dní ztracené dítě v zámku Vikštejn v roce 1948"*.

K radostným zážitkům ve svém životě naopak někteří respondenti řadí např. setkání s bratrem po dvaceti letech, návštěvu rodné obce po pětatřiceti letech, setkání s rodiči po patnácti letech, *"když mě maminka s bratrem navštívili poprvé v Československu v Rožnově"*, *"když jsem šla s matkou do města Kastoria za svou sestrou, která sloužila u bohatého člověka"* nebo *"setkání dětí po čtyřiceti letech v roce 1988"*. Respondent má zřejmě na mysli velkolepé a velmi dojemné setkání dětí z Egejské Makedonie, které se uskutečnilo v létě 1988 ve Skopji.

Téměř všichni respondenti (27 z 30) vyjádřili přání, aby se každoročně pravidelně na počátku léta (květen-červen) konala kulturní setkání příslušníků makedonské etnické skupiny v České republice. Převážná většina z nich by rovněž chtěla, aby se jejich děti učily makedonsky. Mnozí to však dnes považují za problematické, protože mají již dospělé děti, které už založily své samostatné rodiny.

Závěr: Příslušníci makedonské etnické skupiny žijí v České republice více méně roztroušeně na mnoha místech, převážně však ve městech. Přišli k nám v převážné většině jako děti ve věku šest měsíců až sedmnáct let. Po příchodu byli umístěni v záchytných táborech a pak v dětských domovech povětšinou společně s řeckými dětmi. Museli se postupně přizpůsobovat novému společenskému zřízení, novému

způsobu života v dětských domovech, v nichž se museli řídit přísným organizačním řádem a dodržovat stanovený denní režim. Od samého počátku byly děti přesvědčovány, že jsou zde pouze na přechodnou dobu, maximálně na několik let. Proto zejména v prvních letech byly přesvědčeny, že se vrátí zpět do svých domovů, do své osvobozené vlasti, ke svým rodičům a sourozencům.

Z původního počtu 11.941 osob různého pohlaví a stáří, který se uvádí pro rok 1950, jich dnes v České republice žije pravděpodobně méně než jedna desetina. Malá část z nich se z tehdejšího Československa odstěhovala v letech 1954-1956 v rámci slučování rodin, které rozdělila druhá světová válka, buď zpět do Řecka a odtud pak do Austrálie, Kanady a Ameriky, větší část se v šedesátých letech vrátila do Makedonské republiky tehdejší Socialistické federativní republiky Jugoslávie, která jim poskytla ubytování i zaměstnání (někdy ovšem po několikaletém "čekání"), další část se odstěhovala v průběhu uplynulých desetiletí za svými rodiči, rodinnými příslušníky nebo příbuznými a známými do Austrálie, Spojených států severoamerických, do Kanady, do Řecka a jinam.

V současné době žije v České republice již šest generací Makedonců: 1. nejstarší a nejméně početnou generaci tvoří ti, kteří se narodili v letech 1910 - 1925. Buď přijeli s dětmi (jako doprovod, jako "maminky", tj. jako vedoucí a pečovatelky nebo jako učitelé a vychovatelé) nebo později přijeli z ostatních tzv. lidově demokratických zemí, kam se dostali po roce 1949, za svými dětmi. V četných případech pouze jeden z rodičů, nejčastěji matka. Otec buď padl ve válce, nebo žil v emigraci v zámořských zemích.

2. starší generaci, která je nejpočetnější, tvoří osoby, narozené v letech 1930-1940. Do tehdejší Československé republiky přijeli jako děti. Protože neměly sebou žádné matriční doklady, zapsaly se o jeden až pět let mladší. A to proto, aby nemusely narukovat

do partyzánské armády.

3. střední generaci tvoří tehdejší děti, které se narodily v letech 1940 - 1948.

4. mladou generaci dnešních "padesátníků" tvoří příslušníci makedonské etnické skupiny, kteří se narodili předcházející generaci už v českém prostředí.

5. mladší generaci tvoří ti, kteří se narodili u nás dnešním "padesátníkům".

6. nejmladší generaci pak tvoří děti, které se narodily u nás mladé a mladší generaci.

Zejména nejstarší a stará generace také u nás pokračovala v patriarchálním způsobu života, houževnatě se bránila přizpůsobení se novému prostředí a odlišným manželským a rodinným vztahům. Dosti těžko se aklimatizovala. Pokračovala ve způsobu přípravy potravy, na jaký byla zvyklá v původním domově. Emancipační tendence na ně nijak podstatně nezapůsobily a tudíž nezměnily chování a způsob jejich života. Pro tyto dvě generace byla a je příznačná větší rodinná a národnostní soudržnost, větší uzavřenost, snaha izolovat se od místního obyvatelstva. Tyto generace se proto adaptovaly na odlišný život v jiném společenském prostředí pouze navenek, zatímco vnitřně si uchovaly převážně patriarchální charakter (4).

Poznámky

1 Viz strojopis makedonsky psaného textu Baranje za priznavanje statusa na politički begalci za Makedoncite od egejskiot del na Makedonija-Severna Grcija, koi se proterani od svoite tatkovski ogništa za vreme na gragjanskata vojna 1945/49 g. vo Grcija, který Sdružení Makedonců z egejské části Makedonie se sídlem v Bitole (Združenie na Makedoncite od egejskiot del na Makedonija so sedište vo Bitola) zaslal v únoru 1996 Komisariátu pro uprchlíky při OSN v Ženevě.

2 Simovski, T.: Atlas na naselenite mesta vo Egejska Makedonija, Skopje 1997.

3 Tamtéž.

4 Obširněji viz Dorovský, I.: Makedonci žijí mezi námi, Brno 1998.

POSVÍCENSKÉ HODY NA ROZHRAŇÍ MORAVY, SLOVENSKA A RAKOUSKA

Jitka Matuszková

Hody, svátek patrona, jemuž je zasvěcen místní chrám nebo kaple, patří k nejvýznamnějším vesnickým slavnostem na našem území a svou životaschopnost si udržují i dnes.¹ Každoročně jsou největším svátkem celé vesnice, bez ohledu na věk, pohlaví, sociální i politické postavení. Participují na nich vskutku všichni, byť jen úklidem před domem a na hřbitově nebo pořízení nového oblečení a nachystáním množství jídla a nezbytných koláčků. Slavnost, jejíž historie sahá hluboko do minulosti,² se v různých regionech nazývá odlišně. Posvěcení chrámu - odtud pochází i český název pro tuto výroční slavnost - posvícení. Antonín Václavík odvozuje název od svícení a z charakteristických rysů tohoto svátku vyvozuje souvislost s kultem zemřelých a s původními rodovými posklizňovými hromadami spojenými s hostinami na mohylách zemřelých předků.³ Jednoznačně tedy situuje hody do podzimního období, třebaže bývaly po celý rok. Jejich přesun na podzim je relativně mladý jev, související s rekatolizací v 18. st., s rozvojem mariánského kultu a v neposlední řadě s cyklem hospodářského života.⁴ Ve Slezsku se rozlišuje odpust, což je svátek patrona kostela a kiermasz, den vysvěcení chrámu. Na Moravě je běžný termín hody,⁵ případně hodky, který naznačuje, že jde o svátek, při kterém se konzumuje velké množství jídla a svým významem i způsobem oslav koresponduje s českým posvícením a slezským odpustem. Hody jsou tvořeny částí církevní, světskou a rodinnou. Sledovala jsem současný stav tohoto fenoménu především jako taneční příležitosti na Podluží, na sousedním slovenském Záhorí, kde se rovněž říká hody, třebaže i na Slovensku se užívá výrazů odpust, hostina a kermaš, a v oblasti Weinviertelu v Dolním Rakousku, kde se tento svátek nazývá Kirtag.

Největší okázalosti tato slavnost dosáhla na Podluží. Zde bývá měsíc před hody jednodenní tzv. zahrávání hodů a týden po hodech, které trvají tři dny, bývají hodky, které se někde slaví dva dny.

Podlužácké hody jsou vskutku velkolepým divadlem s množstvím slavnostních krojů, a s dodržováním řady zvyků, které se k této slavnosti váží - stavění máje, průvod pro stárka, obřadní skákání *hošiji*, slavnostní vítání přespolních, vybírání "rži", četná sóla pro přespolní, mužáky i pro přihlížející ženy, nazývané "súdná stolica". Hody jsou taneční slavností, na níž se tančí místní lidové tance - *vrtěná*, *hošije*, *verbunk* a na závěr *trnavský verbunk*.

Nezastupitelnou roli mají stárky,⁶ kteří celé hody organizují a finančně zajišťují. Významu stárků poklesl v době totality, kdy přebíraly povinnosti garanta tanečních zábav společenské organizace a osvětové besedy. Formálně však byla instituce stárků zachována. "*Tá váha stárků je dneska podřátá. Oni sú vuastně enom figury*," komentoval tento stav Josef Rampáček z Tvrdonic.⁷ Jedině v Lanžhotě organizovali stárky až do osmdesátých let taneční zábavy ve vlastní režii, třebaže zde byly již ve dvacátých letech našeho století pokusy omezit moc stárků.⁸ Podařilo se to teprve v osmdesátých letech, kdy se tradiční taneční zábavy pořádaly pod hlavičkou místní osvětové besedy. V této souvislosti by zajisté nebylo nezajímavé sledovat uplatňování státního dirigismu, který se projevoval povolováním nebo zákazem tanečních zábav z nejrozumnějších důvodů: protože se chlapci poprali nebo že neodpracovali dostatečný počet brigádnických hodin.⁹ Často prý povolení hodů bylo podmíněno tím, že hodo- vý průvod nepůjde z kostela. I politické a jiné události mohly být důvodem pro nekonání taneční zábavy: např. Lanžhoťané zrušili v roce 1968 hody kvůli sovětské okupaci, ba ani máj nepostavili.¹⁰

Instituce stárků byla v plném rozsahu obnovena roku 1990 ve všech podlužáckých lokalitách. Znamená to, že taneční zábavy opět organizují tito předáci chasy ve vlastní finanční režii. V současnosti byl uskutečňovanými ekonomickými změnami nejvíce poznamenán rok 1993. Ve Starém Poddvorově se tehdy nechťel nikdo ujmout stárkovských povinností, hody tedy pořá-

dal obecní úřad. Protože nebyli stárce, odpadlo chození pro stárky a jejich partnerky. V Ladané téhož roku pořádala hody děvčata, protože chlapci neměli odvahu vzít na sebe případnou finanční ztrátu. Hody tedy řídily dvě stárky, jev do té doby na Podluží nevidaný. *"Šak co, v Bílovicích mají také stárky,"* komentoval to sedmnáctiletý chlapec, který byl na Štěpána zvolen stárkem, ale později se funkce vzdal, protože jak sám přiznal, *"se na to necítí."* Zdálo se, že hody toho roku vůbec nebudou, proto se iniciativy chopila děvčata. Nabídl se jim dokonce sponzoři z řad místních živnostníků. A v době hodů místní občané přišli zaplatit vstupné, i když se jinak hodů neúčastnili. Rodiče obou stárce byli rádi, že se hody konaly. *"Jsou něco tak specifického, že by se měly udržovat. Je to něco, co nám může celý svět závidět,"* vysvětlil otec druhé stárky důvod, proč rodiče na sebe vzali tak velkou finanční starost. Hlavními organizátorkami byla tedy děvčata. Tato skutečnost se podílela na obměně zaběhnutého hodového pořádku zejména v tom, že každou stárku vždy doprovázel některý chlapec, a vyhlášením tanečního sóla stárkám a sponzorům.

Již od konce minulého století je patrná značná tendence přejímat podlužáckou kulturu, která se nejvýrazněji projevuje pořizováním slavnostního podlužáckého kroje a pořádáním hodů po vzoru podlužáckých (Dolní Bojanovice). V našem století tyto tendence projeví obyvatelé Podivína. V tomto multi-kulturním městě se prolínala tradice česká, německá a židovská. Za prací, za obchodem i ve věci administrativního řízení sem přijížděli Podlužáci i hanáčtí Slováci. Dnes zde však převažuje orientace na podlužáckou kulturu. Mutěnice již před lety podlehly podlužáckému vlivu a asi před 20 lety se rozšířil podlužácký kroj a s ním i podlužácký taneční repertoár také v Novém Poddvorově. Někdejší hodovou *zavádku* nahradily *hošíje* a *vrtěná*. Podlužácká *vrtěná* se o hodech tancuje v Hovoranech, při mužáckém sóle v Moravském Žižkově i v několika dalších hanácko-slováckých obcích.

Na Záhoří, konkrétně v Brodském, kde jsem výzkum prováděla, taneční zábavy včetně tradičních

vždy pořádá nějaký spolek. Instituce stárků, obřadní sjíždění a vítání přespolní chasy jsou jevy neznámé. To prý dělají jenom Moravci, čímž jsou míněni sousední Podlužáci. Průběh taneční zábavy zde řídí muzikanti, kteří také vyhláší sóla. Rovněž na Záhoří bývají po hodech hodky, v Brodském např. jako hasičská soutěž s večerní taneční zábavou. Lidový oděv v Brodském zanikl již počátkem 20. století a lidový tanec, který vykazoval značné shody s tanečním repertoárem na Podluží, kolem poloviny 20. století. Na Podluží obojí žije a vyvíjí se dodnes. Čím to vysvětlit? Uvažovat lze o dvou příčinách. Tou první je fakt, že již v 19. století se soustřeďoval značný sběratelský zájem na Podluží. Inteligence (převážně učitelé), která zde působila a zvala sem výtvarné umělce i národopisné pracovníky, svým zájmem o kulturu lidu zpětně podněcovala její uchovávání.¹¹ Tento kulturotvorný faktor v Brodském scházel. Druhou příčinu lze spatřovat v psychickém založení Podlužáků, kteří jsou hrdí na svou kulturu, proto ji pečlivě udržují.

Hody v Brodském literárně ztvárnil Jaroslav Hašek, který navštívil obec v roce 1900 z popudu svého přítele Jána Culena, syna místního notáře.¹² Autor v povídce "Cikáni o hodech"¹³ zachytil také jev, který ojediněle patří dodnes ke koloritu hodu nejen v Brodském, ale i na Podluží, totiž žebrající romské ženy a děti.

Hody v Dolním Rakousku, zvláště na Moravském poli, kde místy převažovalo slovanské osídlení, mívaly průběh jako na Podluží.¹⁴ Po únoru 1948 byly ze známých důvodů násilně přerušeny styky se sousedním Rakouskem. Bádání o stavu a proměnách života a kultury slovanského obyvatelstva na tomto území bylo našim etnografům až do konce roku 1989 znemožněno.¹⁵ Avšak ani rakouští badatelé se jím příliš nezabývali. Dodnes je jedinou syntetizující publikací o sousedství Němců a Slovanů na Moravském poli kniha Antona Schultese z roku 1954.¹⁶ Autor v ní ovšem pojednává více o minulosti než o soudobém stavu lidové kultury a popisuje hody, jaké bývaly: *"Kostelní svátek bývá nejčastěji na jaře nebo na podzim. Připadá-li svátek patrona kostela na květen,*

jak je tomu např. v Hohenau, kdy ještě není čas na oslavy, mívají pravé hody (Volkskirtag) později, až do Martina, kdy práce je již skončena, husy vykrmeny a nové víno hotovo. Až do roku 1914 se slavily v Hohenau ještě třetí, císařské hody, v říjnu. Tančilo se většinou venku před hospodou. Zde byla v předvečer hodů postavena pro muzikanty tribuna z větví a kletí s máji (Tanzbaumen), což byl úkol chasy, která si ze svého středu zvolila dva stárky. V roce 1900 nosili vysoké cylindrické klobouky. Hody začínaly zastaveníčkem před domy vážených radních. Připíjelo se při tom z vinné láhve ozdobené stuhami. Odpolední a večerní tance se podřizovali určitému pořádku. Před každým tancem bylo "svolávání" (aufgezogen), při kterém tanečníci se svými partnerkami pochodovali v kruhu, v čele oba stárky nebo jejich zástupci s láhvemi vína a muzikanti každému páru zahráli tuš. Byly tance pro stárky, pro ženaté, pro přespolní a objednaná sóla. Je známé pořekadlo: Halt aus, die Paasdorfer tanzen! Užívalo se, když se někdo nepovolaný zamíchal do sóla. Před první světovou válkou se tančil valčík, polka a landler, později přibýly také moderní tance jako foxtro, waltz aj., po druhé světové válce dokonce samba a jiné exotické tance. Hody slavili Němci a Slováci buď společně, nebo na dvou rozdílných tanečních místech s vlastní taneční hudbou. V Lednici tančili na jedné straně náměstí Němci, na druhé Charváti a Slováci ve svých svátečních krojích.¹⁷ O snášenlivosti obou národů hovoří ta okolnost, že Němci i Slované měli tu a tam společná sóla, a že nikdy nedošlo k žádné rvačce. Rozdílná taneční místa byla v Hohenau, Gotzendorfu, Zwendorfu a jinde. V Hohenau se tančilo na pěti místech (a to v obecním hostinci na horním konci, v hostinci Horwey na slovenském dolním konci, v hostinci Hrdlička selští synci a cizinci, v hostinci Prewein, nyní Ziegler, "lepší" lidé a v hostinci se zahradou tovární dělníci)."¹⁸

Současný terénní výzkum prováděli pracovníci brněnského Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR v Raňšpurku, tedy v obci, kde žilo koncem 19. století nejvíce českého obyvatelstva,¹⁹ které udržovalo styky se sousedním moravským

Lanžhotem. Kontakty mezi stranou dolnorakouskou a moravskou plynuly ze vzájemných obchodních souvislostí. Podlužáci chodili do "Rakús" na sezónní zemědělské práce²⁰ i do celoroční služby. Lanžhotští povozníci jezdili na formanky na Moravské pole a běžně se jezdilo s obilím do raňšpurského mlýna. Raňšpurčané, kteří měli část lesa na moravské straně, zase často využívali železniční spojení přes Lanžhot, protože bylo pro ně bližší. Tyto pracovní kontakty se prohlubovaly při svátečních příležitostech a setkáních.

Chlapci z jižního Podluží jezdili na žebříňáku zvláště do Raňšpurku na hody. Koncem 19. století prý tam bývalo kolem šedesáti chlapců v červenicích, ale protože informátoři měli tento údaj od svých otců, nedovedli upřesnit, zda tím byli myšleni jen přespolní nebo také domácí, raňšpurští šohají. Podlužáci zde měli pověst hbitých, statečných a fyzicky zdatných choleriků, hned připravených k bitce. Odtud údajně pochází i termín "lanžhotské hodinky". Lanžhoťané totiž nosili nůž, jako jiní hodinky, proto mu domácí obyvatelé říkali "Landshuter Uhren."²¹ Z jižní části slovenského Záhorí to měli na Moravské pole ještě bliž, takže tam chodili pěšky.²² Informátoři z obou stran hranice připomínají Prajkovu muziku z Lanžhota a Berkovu z Poštorné, že hrávaly na Moravském poli ještě za 1. republiky.

Zdrojem většiny historek a vzpomínek o vzájemných stycích byl poštorenský kapelník Jaroš Berka, který rád vyprávěl o době, kdy jeho muzika hrávala na moravském poli. Od něj pocházejí údaje o tancích hošíje a vrťená. Muzika je hrávala. Zda je tancovalo také domácí obyvatelstvo nebo jen přespolní hosté z Podluží, se již asi nedovíme. Tištěné prameny z 19. století popisují tance a písně typologicky příbuzné s vrťenou a hošíjemi,²³ Karásek dokonce jmenuje párový tanec *moravskou*²⁴ a učitel Kroboth přímo *vrťenou* a obřadní zahájení hodů - skákání²⁵ (Poslední dva údaje se váží k obcím, které po roce 1918 připadly Československu a které před tímto datem udržovaly bezprostřední styky s moravskou stranou.), avšak Schultes, který pojednává o témže období, tedy

hošije a *vrtná*. Muzika je hrávala. Zda je tancovalo také domácí obyvatelstvo nebo jen přespolní hosté z Po-dluží, se již asi nedovíme. Tištěné prameny z 19. století popisují tance a písně typologicky příbuzné s *vrtnou* a *hošijemi*,²³ Karásek dokonce jmenuje párový tanec *moravskou*²⁴ a učitel Kroboth přímo *vrtnou* a obřadní zahájení hodů - skákání²⁵ (Poslední dva údaje se váží k obcím, které po roce 1918 připadly Československu a které před tímto datem udržovaly bezprostřední styky s moravskou stranou.), avšak Schultes, který pojednává o témže období, tedy o přelomu 19. a 20. století, se zmiňuje jen o *valčíku*, *polce* a *ländleru*, k nimž po 1. světové válce přibyl také *foxtrot*, *walz* a po 2. světové válce samba a jiné latinskoamerické tance.²⁶ Současní rakouští informátoři již znají jen *tango*, *valčík*, *polku*, *marš* a *mazurku*.²⁷ Staré lidové tance již nepoznali, ale někteří připomínají, že dříve se zpívalo jen "slovácky."

Vytvoření státní hranice a posléze znemožnění jakéhokoliv kontaktu tak přispělo k odcizování kdysi jednotné kultury. Ostatně již ze Schultesových záznamů jsou patrné některé drobné rozdíly mezi obcemi dolnorakouskými a moravskými v popisu hodů.²⁸ Dnes se hody, které připadly na sobotu a neděli po sv. Heleně (18.8.), v Ranšpurku již nepořádají. Jak si posteskli česky mluvící informátoři, muzikanti jsou příliš drazí, i když si pozvou levnější z Moravy nebo ze Slovenska. Lidé prý raději sledují seriály v televizi a na zábavu jich chodí málo. Nevzpomínají si, že by se na hody stavěla máj, ale "loubek" pro muzikanty prý byl vždy. Každoročně se však Ranšpurčané přijíždějí podívat na hody do Lanžhota, s nímž udržují partnerské vztahy, jak hlásají informační cedule při vjezdu do obce. Lanžhotská chasa i muzika zase účinkují v Ranšpurku při nejrůznějších příležitostech.

Ranšpurčané si tedy stýskají, že s kulturou je to u nich špatné.²⁹ Vliv na to může mít údajně 60% zemědělnost mužů ve Vídni i určitá izolovanost obcí, které ležely na hranicích železné opony. Zajímavé však je, že v sousedních, ryze německých vinařských obcích pořádají hody dodnes a obdobně je tomu i v jiných zemích Rakouska. Někde trvají tři dny

a někde bývají i hodky (Nachkirtag). Jejich průběh různý, někde má charakter hodů jako u nás, s májím, s kolotoči, krámky, muzikou. Někde se odbývají jako večerní taneční zábava pořádaná místním hostinským. Instituce stárků zde však již dávno zanikla. Hody nemusí být jen na svátek místního světce, ale např. v Prinzenorfu bývají na přelomu srpna a září bramborové hody (Erdapfelkirtag). Přehled o době i místě konání hodů v Dolním Rakousku lze každoročně získat z Niederösterreichischer Veranstaltungskalender, který vydává dolnorakouská obchodní komora.

Jak plyne z uvedeného stručného přehledu, jsou hody stabilním kulturním fenoménem. Vypovídají o potřebě člověka i v dnešní uspěchané a vysoce technické civilizaci rozlišovat dny pracovní a dny sváteční. Svátky poskytují potřebný duševní odpočinek, přinášejí uvolnění a "kolektivním vzrušením" přispívají k upevnování lokální identity a integrity, nehledě k naplňování estetických funkcí, rovněž nezbytných pro plnohodnotný život člověka.³⁰ Životnost hodů jistě ovlivňuje i ta skutečnost, že na rozdíl od výročních svátků, které se všude slaví ve stejném čase, hody jsou v každé lokalitě jindy a umožňují tak výraznější prezentaci vlastní vesnice. Paralelu k tomu můžeme spatřit i v současné době, kdy se zavádějí obdobné výroční slavnosti ve městech i v jednotlivých čtvrtích městských aglomerací. V Brně tomu tak je například v Žabovřeskách a v Králově Poli. V Ivančicích zase pořádají Slavnosti chřestu. Základní funkce zábavná, integrační a prezentační i v těchto případech zjevná, obsahem a formou se ovšem liší od venkovských hodů, protože je tato příležitost uměle vytvořená a organizovaná místními zastupitelstvy. I zde jde o snahu po viditelném potvrzení příslušnosti k určité lokalitě a společných prožitcích s ostatními členy této lokality, které je odlišují od těch druhých. Známá dichotomie "my versus oni" tak stále přispívá k mnohověstevnosti a pестrosti kultury.

V této souvislosti mě napadají ještě další otázky - proč se někde stávají hody nejvýznamnější výroční slavností, kdežto jinde je jí fašank? Má na to vliv

vyznání? Zanikají hody tam, kde je silná jiná náboženská orientace než katolická? Jakou roli hrají ekonomické důvody, mentalita apod. To jsou otázky pro další bádání.

- 1 O významu hodů srov. např. J. Noháč: Břeclavský okres. Brno 1911, s. 61. Srov. též studii věnovanou tomuto tématu - J. Orel: Posvicenské "hody". Příspěvek k výzkumu sociální lidové kultury. Disertační práce. Brno 1951. Srov. též V. Frolec: Výroční obyčej a jejich životnost v českých zemích. In: Výroční obyčej. Současný stav a proměny. Brno 1982, s. 23.
- 2 Srov. Č. Zíbrt: Staročeské výroční obyčej, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk. Příspěvek ke kulturním dějinám českým. Praha 1889, s. 164.
- 3 Srov. A. Václavík: Výroční obyčej a lidové umění. Praha 1959, s. 162 - 167. Srov. též E. Horváthová: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava 1986, s. 237, 241.
- 4 Srov. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1-2. (Red. J. Botík - P. Slavkovský.) Bratislava 1995, s. 170.
- 5 Srov. E. Machek: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1971, s. 173, heslo "hod".
- 6 Institucí stárků se v samostatné studii zabývala V. Šepláková: Stárkovská organizace na jihovýchodní Moravě. Vlastivědný věstník moravský 33, 1981, s. 302 - 311. Srov. též M. Nožina: Mládež ve vesnické společnosti. Studie na příkladu severního Podluží. Diplomová práce FF MU Brno 1985. Týž: Diferenciace skupin mládeže na severním Podluží. Slovácko 30, 1988, s. 121-127. Srov. též J. Noháč, o. c., s. 51, 65.
- 7 Z výzkumu D. Holého v roce 1978, kterému tímto děkuji za poskytnutí výzkumných zápisů.
- 8 Srov. OA Hodonín, fond VMHO - 16 Lanžhot, kde se píše: "Námaha, podříditi hody a zábavy vůbec spolkům a vtisknouti jim slušnější ráz, rozbila se o odpor chasy, podníceny zlástnými kandidáty stárkovství, jimž pořadatelství nese značný zisk a laciné besedy v hospodě."
- 9 Srov. Kronika obce Lanžhota (koncept) za léta 1939-1954, s. 71. Kronika je uložena na Obecním úřadě v Lanžhotě, Kronikář zde zaznamenal, že v roce 1948 nepovolil MNV stárkům muziky. Stárci z jednotlivých hospod to řešili tak, že zaplatili poplatek spolku, pod jehož hlavičkou zábavu pořádali. Zájmová sdružení (rybáři, včelaři) zase dostávala povolení k zábavám jen za odpracovanou brigádu.
- 10 Srov. OA Mikulov, 3. pamětní kniha obce Lanžhot, okres Břeclav, s. 487.
- 11 Josef Folprecht to komentoval: "Lanžhotčané, kteří sice vždy na "pány" hleděli trochu svrchu, rostli ve své originalitě při pohledech těchto lidí, o nichž věděli, že něco znamenají... Tím nejen subjektivně bývali Lanžhotčané povzneseni, nýbrž hrdoست jejich rostla tím ovšem, že mají něco, čeho jinde tak krásného není. Počali býti i objektivně hrdi na svůj kraj i své zvyky. Takřka nepozorovaně dostávala tak jejich krása u nich hlubšího, širšího ocenění a váhy. Rostla jejich ušlechtilá hrdoست nad tím, co krásného po předcích zdědili a co udržují a co je ovlivňuje." Srov. Archiv Náprstkova muzea v Praze, fond AR Folprecht, sign. 1/3.
- 12 Srov. K. Brodčan: Jaroslav Hašek a Záhorie. Malovaný kraj 16, č. 4, 1980, s. 10.
- 13 Srov. J. Hašek: Cikáni o hodech. Národní listy odpolední 26.1.1901. Přetisk povídky vyšel in: Brodčan. Miestny kultúrno - informačný spravodaj. August 1991, s. 7 - 8. Srov. též J. Hašek: Črty, povídky a humorky z cest. Praha 1955, s. 9-11.
- 14 Srov. K. Vetterl: Písne a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. Národopisné aktuality 9, 1972, s. 271-283. Srov. též A. V. Šembera: O Slowanech w Dolních Rakousích. Časopis Českého Museum 19, 1845, s. 163-189. Srov. J. Herben: Bratři naši v Dolních Rakousích. Slovanský sborník, 1885, s. 31-34, 94-96, 138-142, 182-186, 253-258, 306-314. Srov. J. Karásek: Poštořna, Nová Ves, Hlohovec. In: Sborník Čechů dolnorakouských. Vídeň 1895, s. 216-238. Viz B. Krobth: Die kroatischen Bewohner von Thermenau in Niederösterreich. Zeitschrift für österreichische Volkskunde 3, 1897, s. 193- 217. Viz A. Hubka: Čechové v Dolních Rakousích. Praha 1901.
- 15 Srov. M. Šrámková - M. Toncrová: Dluh našeho národopisu. Národopisná revue 1, 1991, s. 44 - 46. Od těchto autorek srov. též K problematice přesahu české lidové kultury v rakouském Marchfeldu. Český lid 79, 1992, s. 135 -141.
- 16 Srov. A. Schultes: Die Nachbarschaft der Deutschen und Slawen an der March. Wien 1954.
- 17 Srov. V. Mrštík: V tanci. In: Obrázky. Praha 1894, s. 149-181.
- 18 Tamtéž, s. 80-81.
- 19 Srov. J. Urban: Jak jest živel českoslovanský v Dolních Rakousích četný. In: Sborník Čechů dolnorakouských 1895. Praha 1895, s. 61. Viz také A. Hubka, o. c., s. 60-61.
- 20 Srov. D. Holý: O lidové písni, hudbě a tanci. In: Podluží. Kniha o lidovém umění. (Red R. Jeřábek - V. Frolec - D. Holý.) Brno 1962, s. 137.
- 21 Srov. A. Schultes, o. c., s. 88.
- 22 Srov. C. Zálesák: Záhorie a jeho historické vztahy k Dolnému Rakúsku a k Morave. (Činitele, ktoré vytvárali spoločné znaky ľudovej kultúry regiónu, zvaného "Pomoravie"). Rukopis 1995, s. 5-6. Publikováno pod titulem "Záhorie a jeho historické vztahy k Dolnému Rakúsku a Morave" Malovaný kraj 32, 1996, č. 5, s. 10-11.
- 23 Srov. K. Vetterl, o. c., s. 273 a s. 283, poznámka 8. Srov. též A. V. Šembera: O Slowanech w Dolních Rakousích. Časopis Českého Museum 19, 1845, s. 184, 186-187. Srov. J. Herben: Bratři naši v Dolních Rakousích. Slovanský sborník, 1885, s. 183-185 a 256 - 257. Srov. J. Karásek: Poštořna, Nová Ves, Hlohovec. In: Sborník Čechů dolnorakouských. Vídeň 1895, s. 225.
- 24 Karásek, o. c., s. 238.
- 25 Viz B. Krobth: o. c., s. 204
- 26 Srov. A. Schultes, o. c., s. 81.
- 27 Srov. M. Šrámková - M. Toncrová: Dluh našeho národopisu, o. c., s. 45-46.
- 28 Tamtéž, s. 80-81.
- 29 Za poskytnutí zápisů z terénních výzkumů děkuji dr. Martě Toncrové.
- 30 Srov. J. Duvignaud: La Fête: essai de sociologie. Les grandes traditions de la fête. Cultures 3, 1976, č. 1, s. 13-25. Srov. také V. Frolec: Svátky a slavnosti v lidové kultuře. Opus musicum 18, 1986, s. 39. Srov. též O. Sirovátka: Funkce folklóru v životě vesnice. In: Revoluční proměny jihomoravského venkova. (Red. V. Frolec.) Brno 1980, s. 200. Týž: Proměny a dnešní stav místního folklóru. In: Náš kraj. Folklór, obyčej, historie, nářečí a jména v tradici a současnosti družstevních vesnic Moravská Nová Ves, Hrušky, Týnec a Tvrdonice. (Red. J. Janák.) Brno 1982, s. 87 - 102. Srov. též M. Toncrová - J. Pospíšilová: Společenská úloha dnešních hodů na Podluží. In: Výroční obyčej. Současný stav a proměny. (Red. V. Frolec.) Brno 1982, s. 239-242. Srov. také H. Nosková: Liturgický rok a lidové slavnosti na vesnici s přihlédnutím k pohraničním oblastem západních Čech. In: Slavnosti v moderní společnosti. (Red. J. Jančář.) Strážnice 1991, s. 32-34.

HODY NA SÍDLIŠTI

Jarmila Pechová

Obyvatelé Brna nemusí jezdit na hody daleko. Je všeobecně známo, že v mnoha brněnských čtvrtích, jako jsou Líšeň, Tuřany, Komín, Žebětín i jiné se hody odjakživa slavily a slaví. To jsou ovšem městské části venkovského charakteru, původní samostatné obce, v nichž lze hovořit o tradici. Zcela novým jevem bylo v r. 1996 slavení, jehož jsme byli v letošním roce (1996) svědky, bylo slavení hodů na Vinohradech, jednom z nejmladších a současně nejlidnatějších brněnských panelových sídlišť.

Se stavbou vinohradského sídliště, vklíněného mezi Židenice a Líšeň, kde na poměrně malém prostoru žije téměř 17 tisíc obyvatel, bylo započato v r. 1981, poslední obyvatelé se nastěhovali v r. 1988. Občanská vybavenost se prakticky dobudovává do dnes. Skladba obyvatel je velmi pestrá, pokud se týká jejich místního původu: žijí zde lidé z celé republiky i ze Slovenska. Děti do 10 let tvoří 35 % populace, převážná většina dospělých je v ekonomicky aktivním věku. Starší generace je v rodinách zastoupena řidčeji (pouhá 2%), a tak složku seniorů zastupují zejména obyvatelé dvou domů s pečovatelskou službou. Podnik META zaměstnává tělesně postižené občany, kteří obývají bezbariérové byty v jeho těsné blízkosti. I oni tvoří na Vinohradech malou, avšak nezanedbatelnou komunitu. Zatímco lidé produktivního věku většinou odjíždějí za prací mimo Vinohrady a vracejí se až navečer, děti obvykle stráví na sídlišti celý den: ve škole či školce, družině, zájmových kroužcích, na hřištích. Nedojde-li k velké migraci, bude se příští generace vinohradských obyvatel (na rozdíl od současné) navzájem velmi dobře znát.

Stejně jako jiné městské čtvrti, pořídily si i Vinohrady v devadesátých letech svůj znak a prapor. Protože sídliště leží v místech, kde se v minulosti skutečně vinohrady nalézaly, byl vinný hrozen zvolen za ústřední motiv obou. Symbolické je ostatně i pojmenování vinohradských ulic po jihomoravských vinařských obcích: Mutěnická, Valtická, Bzenecká, Velko-

pavlovická, Blatnická.... Byly činěny také pokusy o navázání družby s těmito obcemi. Zatím se realizují především v pravidelných koštech vína - v r. 1996 u příležitosti 15. jubilea trvání Vinohrad proběhl už pátý. Rovněž znělka Vinohrad je stylová a čerpá ze známé slovácké písně Vinohrady, Vinohrady, dobré vínko dáváte.

O vzdělání a zájmovou činnost dětí i dospělých a o jejich kulturní vyžití pečuje Kulturně-výchovné a informační centrum, známé pod zkratkou KVIC, založené koncem r. 1991. Každoročně pořádá zábavné odpoledne Bavíme se na Vinohradech, několikrát zorganizoval červnovou noc s taneční zábavou, pořádá Vinohradské plesy, zmíněné košty vína, výstavy. Do jeho kompetence spadá mj. činnost Domu dětí, tzv. Domečku, kde kromě jiných hudebních, výtvarných a pohybových kroužků působí od r. 1995 i Vinohradská cimbálová muzika, tvořená dětmi ve věku 14 - 17 let.

Vzhledem ke všem výše uvedeným aktivitám KVIC bylo zcela přirozené, že jeho představitelé (ředitel PhDr. Vladislav Macháň a vedoucí Domu dětí mgr. Ivan Pitiach) přijali za svou i iniciativu několika vinohradských žen, které přišly s nápadem slavit na Vinohradech hody a pokusit se tak zapojit do společenského dění a sídliště co nejvíce lidí. Námětu se ujal také další z vinohradských občanů, František Kuřil, původem z Bukovan na Kyjovsku, člen Slováckého kroužku, který má s pořádáním podobných akcí zkušenosti nejen ze své rodné obce, ale i ze svého pracoviště v Dopravním podniku, kde byl koncem 70. a začátkem 80. let autorem scénáře a hlavním realizátorem "slováckých" hodů i vinobraní. Není proto divu, že také na Vinohradech se od počátku připravovaly hody takové, jaké se slavily a slaví na severním Kyjovsku. V heterogenním prostředí sídliště, které nemá k lidovým tradicím Brněnska prakticky žádný vztah a naopak tíhne k vinorodému Slovácku, odkud i řada obyvatel pochází, volba známější a snad

pan Kuřil vypracoval velmi pečlivě. Autor sepsal za použití materiálů z Kyjovska veškeré hodové promluvy, zvyklosti a zpěvy, promyslel trasu hodového průvodu včetně všech zastávek, pro účinkující sestavil zpěvník nejznámějších slováckých písniček, které s nimi nacvičil. Velkoryse pojal stavění máje, která měla být přivezena nazdobeným koňským povozem a postavena šedesáti muži, z nichž třicet mělo být oblečeno v tmavých kalhotách, bílých košilích a modrých zástěrách. Tento záměr se mu však podařilo uskutečnit jen zčásti - dovoz máje koňmi se nepodařilo zajistit, takže musela být přivezena pomocí autojeřábu, byl i nedostatek mužů, ochotných obléci se do krojového oblečení, a to nejen při stavění máje, ale ani při vlastních hodech. Nakonec se objevili na hodech krojovaní muži pouze tři a hody musely být pojaty jako "babské pod vedením stárky, paní Dagmar Clondirové, matky dospívající dcery. Vdané ženy-matky mezi krojovanými převažovaly, což pojali pořadatelé jako symbol a specifiku Vinohrad, kde se vzhledem k věkovému složení rodin svobodná mládež kolem dvaceti let vyskytuje zřídka. Ženy se postaraly o napečení hodového pečiva, pořadatelé kromě zajištění máje a krojů objednali též muziku, dali zhotovit hodové právo (vysoustruhované ze dřeva), připravili vstupenky a plakáty, na něž výtvarník vymyslel symbol hodů: červeno-bílou stuhu s vlajícími cípy na světle modrém podkladu. Do velmi důležité role "policajta" získali herce Národního divadla v Brně p. Pištěka. Celá akce se neobešla bez sponzorských příspěvků vinohradských firem. Do příprav byly zapojeny i děti ze souborů působících v Domečku, které byly po dvojicích pověřeny prodejem vstupenek a rozmarýnů ve vinohradských domácnostech týden před hody. V zájmu objektivy je třeba říci, že zkušenosti těchto dětí jsou spíše negativní: i přes propagační článek v měsíčníku Vinohradský inform a navzdory vyvěšeným plakátům byla řada občanů neinformovaných a chovali se odmítavě. Přesto prodejem vstupenek na sobotní a nedělní večerní zábavu vydělali pořadatelé asi 11 tisíc Kč.

Stavění máje, které mělo začít na hřišti za Domečkem v sobotu dopoledne v deset hodin, se kvůli

poruše autojeřábu poněkud opozdilo, což mělo za následek, že někteří z diváků, kteří se přišli na atrakci podívat, v chladném počasí čekání nevydrželi a zase odešli. Vytrvalcům hrála k poslechu Vinohradská cimbálová muzika, zajištěno bylo i občerstvení ve Stánkách. Stavění máje proběhlo zcela v duchu tradice. Vzrostlý smrk byl na místě zbaven bočních větví a kůry, vršek ozdobili krojovaní chlapci a děvčata, kteří

Nedělní hodový průvod.

Brno 1996.

Foto J. Pechová.

předtím přinesli z Domečku víno a koláčky jako pohostění pro stavěče i diváky. Pomocí dřevěných zvedáků byla "mája" konečně vztyčena, aby svou výškou konkurovala okolním panelákům. Mnozí ze stavěčů si vyzkoušeli také svou šikovnost ve šplhání. Když bylo hotovo i udusání země kolem máje, nastoupila dechová muzika Kateřinka z Mutěnic, zahrála vinohradskou znělku, a pak už přítomní přivítali starosti Milana Černockého, který máju pokřtil šampusem. Vyslovil přání, aby se pod ní na Vinohradech dobře žilo, a současně pozval stavěče k občerstvení. Za zpěvu se aktéři i diváci zvolna rozešli.

Odpoledne téhož dne se konalo zvaní na hody. Dechovka a průvod krojovaných (asi 20 lidí včetně pořadatelů) se sešli pod májí, kde vtáhli do tance přihlížející děti i dospělí. Zatímco děti byly po chvíli předány do péče spíkra a baviče Jindřicha Eliáše, který pro ně připravil zábavné odpoledne s diskotékou, hrami a soutěžemi, vydal se průvod s muzikou po sídlišti. Prošli všemi jedenácti ulicemi Vinohrad, při čemž v každé z nich udělali nejméně jedno pěvecko-taneční zastavení. Navštívili otevřené obchody a provozovny, odkud si obvykle přinesli finanční dá-

rek na přilepšenou. Také kolemjdoucí byli "poli-cajtem" s pokladničkou žádání o příspěvek na hody a ve většině případů mu bylo vyhověno. Ušetření nebyli ani projíždějící řidiči, které krojované ženy nemilosrdně vytáhly z auta, a pozvaly do tance. U domů, kde žijí hlavní aktéři a organizátoři hodů, se konaly zastávky se zpěvem a tancem, při nichž členové rodin vynášeli ven mezi diváky koláče, víno i jiné občerstvení. Jejich balkony byly ozdobeny barevnými fábory. Samozřejmě nechyběla ani zastávka u domu pana starosty. Průvod byl následován houfem dětí pěšky i na kolech, přidávala se k nim však i řada dospělých. Ostatní sledovali průvod alespoň z oken. Zvaní na hody bylo ukončeno opětovným tancem pod májí.

Večer se konala taneční zábava v prostorách vinohradské restaurace Pálavanka, zpestřená programem, v němž přesně podle scénáře po přečtení "úředních paragrafů" předal policajt krojovaným ženám hodové právo, které se pak stalo při tanci nezbytnou rekvizitou. Hosté u stolů byli obdarováni hodovými koláčky. Kromě mutěnické dechovky hrála též cimbálová muzika Slováckého krúžku v Brně.

*Tanec pod májí před zahájením sobotního zvaní na hody.
Brno 1996.
Foto J. Pechová.*

*Večerní hodová zábava v restauraci Pálavanka.
Brno 1996.
Foto J. Pechová.*

Na druhý den, v neděli, počasí hodům vůbec nepřálo. Průvod krojovaných, do něhož se měli zapojit i vinohradští občané, vlastníci kroje z jižní Moravy, měl po obědě znovu projít po Vinohradech a vrátit se k máji, kde bylo plánováno hlavní hodové odpoledne s předvedením hodových zvyků, včetně povolení hodů a zavádky. Deštivé počasí však většinu lidí odradilo, a tak krojový průvod doplnila pouze dvě malá děvčátka a muzikanti z cimbálky. Pod vedením stárky se sice průvod vydal na cestu, brzy se však byl nucen schovat před deštěm do prostor Pálavanky. Zde zpěv, hudba a tanec pokračoval až do večera, kdy navázala plánovaná hodová zábava. Z programu připravovaného na odpoledne se sem přesunulo povolení hodů starostou a čtení hodových nařízení v podání policajta.

"Mája" byla skácena již o týden později, v sobotu 21. září, kdy se s ní zpěvem a tancem naposled rozloučila skupina žen a pořadatelů, tentokrát již v civilním oblečení. Kácení bylo provedeno pomocí motoro-

vé pily a kousek chvojky s pentlemi či polínko z kmene se stalo suvenýrem nejedné vinohradské domácnosti. Pořad byl připraven ve spolupráci s pivovarem Staro-brno, který v rámci své reklamní kampaně zajistil pivo zdarma. Počasí se opět nevydařilo, takže účast obyvatel nebyla velká, ale pořadatelé jsou spokojeni a považují první vinohradské hody za zkušební. V započaté tradici chtějí v dalších letech v každém případě pokračovat.

Celkový dojem z hodů byl dobrý a dobré jsou i ohlasy mezi vinohradskými obyvateli, a to i těmi, kteří vše sledovali jen zpozvzdálí. I když snad mezi panelíky neproběhly hody přesně podle zvyklostí tradiční vesnice, už sama snaha o aktivní zábavu stojí za ocenění a lidové prvky se iv sídlištním prostředí osvědčily.

Poznámka:

První úspěšná repríza hodů pod májí proběhla na Vinohradech v červnu 1997.

SOUČASNÁ PRÁVNÍ OCHRANA AUTORŮ (UPRAVOVATELŮ), INTERPRETŮ A SBĚRATELŮ LIDOVÉ HUDBY

Teoretickopraktické pojednání

Jan Kux

V současné autorskoprávní legislativě České republiky bezesporu dominuje autorský zákon č. 35/1965 Sb. posledně novelizovaný v roce 1996. Pojednává o dílech literárních, vědeckých a uměleckých. V části první hovoří o právu autorském, v části druhé o právech výkonných umělců, původní třetí část je zrušena, ve čtvrté části pojednává o právech výrobců zvukových záznamů a rozhlasových a televizních organizací. Autorské právo chrání díla, která jsou výsledkem tvůrčí činnosti autora, což jsou zejména díla slovesná, divadelní, hudební, výtvarná včetně děl umění architektonického a děl umění užitého, díla filmová, fotografická, kartografická a počítačové programy. Autorskou ochranu mají také díla souborná, spojená,

anonymní a pseudoanonymní, ale i spoluautoři, kteří vytvořili dílo jediné.

V následujícím pojednání se zaměříme převážně na práva výkonných umělců, která chrání zejména druhá část autorského zákona.

Předmětem práv výkonných umělců (to znamená zpěváků, hudebníků, herců, tanečníků a jiných osob, které představují, zpívají, recitují či jinak předvádějí umělecké dílo) jsou jejich umělecké výkony.

Jak ukazují zkušenosti z praxe, má současná autorskoprávní legislativa na jedné straně dostatečně univerzálním precizováním daných otázek poměrně pružnou všeobsahující právní úpravu, na druhé straně si vývoj tržní společnosti a širší možnosti materiali-

zace tvůrčích hodnot přece jen vynucuje její fundovanější rozpracování, resp. zákonnou úpravu, která by odpovídala současnému stavu věcí. **Tímto určitě aktuálním problémem se v ČR z právního pohledu dosud nikdo nezabýval.**

Zatímco autorská právní ochrana má v našich českých zemích dlouhou tradici, u práva výkonných umělců tomu tak není. Rozbor **právní ochrany interpreta, resp. autora těch oblastí takzvaného folkloru, které se týkají hudby, tance a zpěvu**, (v dalším kontextu se záměrně nezabýváme pojmem folklor, který je jednak zatížen různou úrovní definování v závislosti na specifice jednotlivých národů, jednak zahrnuje daleko širší škálu projevů lidového umění), **před nás hned na počátku staví neradostné zjištění**. Nezbyvá než konstatovat, že speciální právní ochrana těchto umělců vlastně vůbec neexistuje.

Poukázání na poměrně snadnou manipulaci s výsledky tvůrčí činnosti, které zdánlivě "nikomu nepatří", má na svém konci jejich nezákonné komerční využívání a de facto okrádání autorů a interpretů lidové hudby. Zahraniční právníká literatura se sice tímto problémem v poválečném období zabývá, dosud však neexistuje jednotný "recept", který by v praktickém systému justice vedl k oboustranné spokojenosti všech protagonistů, tj. autorů a interpretů na jedné straně a komerčních pracovníků (v tomto případě zejména zástupců nahrávacích společností) na straně druhé.

Upravovatelé a interpreti hudby vzniklé na bázi lidového umění nemají zaručenou ochranu svých práv na rovnocenné úrovni. Zatímco **upravovatel** lidové hudby bývá v našich podmínkách zanesen do autorské databáze a podle výúčtovacího řádu ochranné autorské organizace mu náleží část autorského honoráře, vedou se o to, zda mají vůbec nějaká práva také interpreti, dosud v řadě států detailní spory. Nezřídka je přitom ovšem nutné uvažovat o obou kategoriích umělců současně, protože v mnoha případech je interpret v jedné osobě současně upravovatelem.

V obecné rovině jsou umělci tvořící na bázi lidové hudby **nejlépe chráněni v těch státech, které přistoupili na Římskou konvenci z roku 1961** (týká se

od roku 1964 i ČR, celkem se k úmluvě do roku 1993 přihlásilo 39 států). **Ve zbývajících státech nejsou těmto umělcům zaručena vůbec žádná práva.**

Podstatné však je, že podle článku 8 této úmluvy určuje způsob, jakým budou výkonní umělci zastoupeni při výkonu svých práv, **každý stát svým vnitřním zákonodárstvím** (například účastní-li se jich několik na témž výkonu). Každý smluvní stát se ovšem současně při podpisu úmluvy zavázal respektovat článek 24, který ukládá **přijmout v souladu se svou ústavou nezbytná opatření**, která ochranu práv výkonných umělců zaručí.

O rozsahu práv jednotlivých kategorií výkonných umělců a o jejich proporcionálním zastoupení ve vztahu k autorům se diskutuje v právníké literatuře v některých zúčastněných státech, které teoreticky doplňují obecné znění Římské úmluvy. Například ve Francii jsou interpretům přiznána určitá práva, ovšem nikoliv ve stejném rozsahu, jako autorům. Právo účinkujícího zde podle výkladu právníké literatury sice postrádá dimenzi autorských práv, ale je ve skutečnosti "podobné".

Pro to, aby byli umělci pracující s lidovou hudbou chráněni autorskými právy, svědčí především nesporný předpoklad, že jejich úsilí je výsledkem intelektuální činnosti. Vlastník autorských práv však není jednoznačně definován. Může jím být **společnost** (národ, ze kterého lidová hudba vzešla), nebo **umělec**, díky jehož talentu byla hudba objevena, zafixována nebo upravena a dále rozvinuta. Nelze však rozhodně tvrdit, že tato práva "nepatří nikomu" a jsou bezplatně k dispozici pro komerční využití jak pro pořadatele veřejných hudebních produkcí, tak pro vydavatele zvukonosičů. Naopak, v databázích ochranných svazů zastupujících autory jednotlivých signatářů Římské konvence (jedná se o jednotné databáze monokratických organizací, u nás OSA) jsou u jednotlivých titulů z pokladnice lidové hudby (tzv. folkloru) zaznamenávána autorská práva **řady participujících umělců**.

Nelehkou identifikaci lidového umění jako předmětu ochrany autorskými právy poněkud zpřehledňuje oddělení samotného **výtvaru**, (již existujícího

díla), od **interpretace**, která původní dílo zprostředkuje, zpřístupňuje a mnohdy svou hodnotou **přesahuje a povyšuje do objevného kontextu se současným uměním**. Tvůrčí vklad dalších umělců je přitom nesporný. **Autorský podíl na písni**, u kterých neznáme ani původního autora textu, ani melodie (jako příklad může sloužit soubor písní ve zpěvníku Františka Sušila) má jednak **autor nové úpravy** (hudebního základu), dále autor aranže (tedy zinstrumentalizování, rozepsání do nástrojů, který již hudební základ obohacuje o strukturu písně - frázování, rytmus) a v neposlední řadě **autor - upravovatel textu**. Jedním z umělců, kteří tvoří nové skladby na lidové motivy (tedy texty jejichž autor už není známý) je u nás například Jiří Pavlica, který své skladby mj. také sám interpretuje.

Naopak, do evidence sloužící jako podklad vyúčtovacího řádu ochranné autorské organizace nebývá automaticky zařazována jakákoliv úprava hudební předlohy (vynechání nebo výměna hlasů, přidání frázovacích znaků, zrušení prstokladů, transpozice, přidání melodických ozdob). O zařazení autora jako upravovatele (zpracovatele) volného díla do databáze rozhoduje například v rámci OSA v ČR komise pro otázky tvorby po předložení partitury nebo nahrávky.

Samozřejmě, že všichni interpreti lidové hudby nejsou současně autory v pravém slova smyslu. Podstatné sice je, že svým výkonem (představením) toto umění zachovávají - jsou vlastně (schovnou práce již neznámého autora, **každý interpret lidové hudby však nemůže být považován za nového autora**. Tím je pouze takový upravovatel (interpret), který dokáže v tom, co předvádí, vytvořit něco nového (jako v případech špičkových umělců), tím se zařadí do kontextu s tvůrci participujícími na určitém díle a po posouzení vlastního tvůrčího vkladu evidovanými v příslušné databázi ochranné autorské organizace.

Další složité pole autorských vazeb pak odkrývá volná improvizace na témata vycházející z lidové hudby. To je zřejmé na příkladu produkcí cimbálové hudby, kde se úvahy o tom, zda jde či nejde o autorský vklad, zatím odehrávají víceméně na teoretické

úrovni. Podstatným pro určení autorství pak zatím zůstává prohlášení interpretů na repertoárovém listu a konfrontace s konkrétní databází ochranného svazu. V zásadě však platí, že pokud improvizace obnáší víc než pouhé technické zpracování tématu, nabývá nové, jedinečné formy, přechyluje se již do nové kategorie - autentické tvorby, která splňuje podmínky pro zaznamenání tohoto díla jako samostatného tvůrčího počínu se všemi souvztažnými autorskými právy.

Speciální otázkou autorského práva zůstává postavení **sběratelů lidové hudby**. Zabývají se zaznamenáváním zcela či částečně zapomenutého umění a není přitom zcela podstatná technická stránka jejich činnosti, tedy zda hudbu zapisují či nahrávají. Zvláště při nahrávání sice zůstává sběratel víceméně pasivním, takže by se dalo tvrdit, že jeho přínos k zaznamenané hudbě není originální. Ve skutečnosti je však jeho práce pro **zachování hudebního dědictví** významným přínosem.

Podstatným faktem rozhodujícím pro tvrzení, že i **činnost sběratelů by měla být zaštiťována autorskými právy**, je jejich osobní vklad. Nebýt sběratelova talentu, intuice, schopnosti analyzovat slyšené, vybrat z mnohotvářných podkladů to nejpodstatnější a umět to zaznamenat, uniklo by toto takzvané lidové bohatství téměř s jistotou všeobecné pozornosti. To vše, pro zjednodušení shrnuto pod termín výběr, jsou nepřehlédnutelné atributy subjektivity, osobního vkladu jednotlivce, originálního přínosu k původně neznámému dědictví, které by jinak ničím neoslovilo dnešní posluchače.

Oproti upravovatelům a interpretům je však postavení této další skupiny spojené s lidovou hudbou o to jednodušší, že si nechce činit nárok na autorská práva v původním smyslu - nechce být "původním majitelem" svého díla. Přesto však zasahuje svou činností do sféry autorských práv jako další subjekt.

Toto pojednání v žádném případě nevyčerpalo veškeré právní ani uměleckohudební otázky dnešní praxe.

Stat' byla sepsána s využitím podnětů Alaina Gobina (Francie).

JOSEF KLVAŇA - PŘÍKLAD TVŮRČÍHO ŽIVOTA.

Mezi osobnosti, které ovlivňovaly počátky vědeckého národopisu a posouvaly naše poznání, patří Josef Klvaňa (1857 - 1919). Jeho aktivní badatelská i kulturně společenská činnost je sice úzce spjata se Slováckem, avšak svým významem daleko přesahuje regionální hranice.

Josef Klvaňa po maturitě na slovanském gymnáziu v Olomouci (1877) odešel na přírodovědeckou fakultu do Prahy, a po státních zkouškách z fyziky a matematiky (1882) se stal na doporučení Františka Bartoše profesorem na gymnáziu v Kroměříži. Prvním oborem jeho zájmu byla geologie, o níž napsal několik studií, a v roce 1897 dokonce vydal Geologii Moravy.

Avšak už od studentských dob se pod vlivem svých profesorů na olomouckém gymnáziu aktivně zúčastňoval národně uvědomovací činnosti. Byl ty-

pem tvůrčího člověka, a tak není divu, že se objevuje mezi nejaktivnějšími radaktory studentského časopisu Háj a na studiích v Praze se stejně aktivně podílel na hnutí Mladá Morava, kde se seznámil s Janem Herbenem, Jaroslavem Vlčkem, Františkem Táborským, Františkem Bílým a mnoha dalšími, s nimiž spolupracoval i na svých profesorských působištích.

Už jako suplenta na kroměřížském gymnáziu ho zaujaly zejména lidové kroje. Jejich studiu se však začal věnovat soustavně po příchodu na nově zřízené gymnázium v Uherském Hradišti (1884). Sám se přiznává, že ho uchvátily průvody poutníků, přicházejících na Velehrad v roce 1885 u příležitosti vzpomínky tisícího výročí úmrtí svatého Metoděje. Na Velehrad docházel za poutníky po celé léto - i několikrát za týden - a získal zde cenné poznatky o lidových krocích Slovácka.

Klvaňa se stal průkopníkem vědeckého soupisu dokladů o lidové kultuře, zejména o krocích a o lidovém výtvarném umění. Jeho studie o lidových krocích na Moravském Slovensku, uveřejněné v Českém lidu v roce 1893, se staly téměř metodickým návodem sbírání vědeckého materiálu v oboru národopisu. Byl dobrým kreslířem, a od roku 1885, když ho prof. J. Koula naučil zacházet s fotografickým přístrojem, stal se i dobrým fotografem, a jeho fotografie mají dosud velký význam a nenahraditelnou vědecko-dokumentační hodnotu.

V roce 1894 se na doporučení Františka Bartoše a historika a zemského inspektora V. Royta stal školním inspektorem v Hodoníně. Tato funkce mu poskytovala větší prostor pro vědeckou práci. Napsal desítky studií o lidové kultuře, o potřebě využívat tradiční lidové umění ve školní výchově,

a jako jeden z prvních pochopil přínos Jože Uprky pro české malířství. I jako pozdější ředitel gymnázia v Kyjově se věnoval studiu lidové kultury. Završením jeho díla jsou kapitoly o krocích, o vinařství a o výtvarném umění v monumentální monografii Moravské Slovensko (1918, 1922).

Naše současnost potřebuje stále více poznávat podstatu proměn v kultuře a způsobu života jednotlivých regionů. Vyžaduje to ovšem dobrou metodickou přípravu a tvůrčí zápal, svědomitost v bádání i aktivní společenské působení. Příkladem takového přístupu k práci v regionu je i Josef Klvaňa - přesto, že od jeho narození letos uplynulo už 140 let.

Josef Jančář

JOSEF VYCPÁLEK (1. 2. 1847 - 24. 11. 1922)

Před stopadesáti lety se v Chocera-
dech u Benešova narodil budoucí pro-

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

fesor češtiny, klasické filologie a zpěvu, horlivý vlastenec a sběratel lidových písní a tanců, Josef Vycpálek. Pocházel z tkalcovské rodiny a sám se měl vzhledem ke své slabé tělesné konstituci vyučit krejčím. Jeho matka, dcera krejčího, však rozhodla: "Než bych ho dala na krejčovinu, to půjde raději studovat!"⁽¹⁾ Vzhledem k tomu, že byl chudý rozumělo se tehdy samo sebou, že na kněze. Podle toho vypadalo i jeho dětství: "Mládí, jakému se těšívali hoši vůbec neužil jsem", vzpomíná Vycpálek ve svých pamětech. "Koupačky, klouzačky a podobné mi odmítány, jen abych se mohl učit. Jak jsem jen přišel ze školy, již si mě tatínek vzal za svou tkalcovskou stolicí a musil jsem se učit němčině z jakési knížky, jejíž jména neznám, nebo přišel učitel Karafiát a učil jsem se s ním. Z domu jsem šel jen zpívat a hrát (na housle a klavír). Proto jsem se nenaučil ani plavati, a proto bych se byl kdysi v řece utopil."⁽²⁾ Ve dvanácti letech mu končí povinná školní docházka a odchází do Prahy, kde působí jako vokalista týnského chrámu a později mikulášského kostela na Malé Straně. Prožil hladový rok: "Konec toho roku přinesl mi z nutnosti osvobození a jiných béd toho bohémského života vokalistického. Tu z hladu se naskýtalo tolik příčin a podnětů státi se darebákem, že jen síla zásad moudrými rodiči do dětí od malička vštěpovaných mohla se zlým náklonnostem a svodům stavěti na odpor."⁽³⁾

V dalším studiu pokračoval Vycpálek na Novoměstském piaristickém gymnáziu v Praze. Během studia se formovalo jeho vlastenecké smýšlení, zprotivilo se mu kněžské farizejství a proto ustoupil od své původní dráhy stát se knězem a rozhodl se pokračovat

na světském akademickém gymnáziu a na konec na filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde vystudoval češtinu pro vyšší, latinu a řečtinu pro nižší gymnázia.

Po skončení studia se rozhodl za každou cenu zůstat v Praze. Otevřeně se hlásil k myšlence českého národa a jako horlivý vlastenec nosil hrdě čamaru. Živil se kondicemi, avšak záhy uvítal možnost nastoupit roku 1873 na místo suplenta na gymnáziu v Mladé Boleslavi.

V roce 1876 přichází výzva Zdeňka Krakovského z Kolovrat, který zdědil statek Rychnov nad Kněžnou, aby se bývalý spolužák Vycpálek dal přeložit do Rychnova, učil hraběnkou češtině a stal se zámeckým archivářem a knihovníkem. Nabízí byt v zámku, dvě stě zlatých a šest či dvanáct m³ dříví služného. Josef Vycpálek přichází do Rychnova v době úpadku jeho spolkového a kulturního života a začíná zde aktivní kulturní činnost, která byla velmi všestranná. Ujímá se reorganizace občanské besedy, kde nahrazuje německé knihy a časopisy českými. Rozhोjuje rychnovský hudební archiv, spoluzakládá odbor Ústřední matice školské, Národní jednoty Pošumavské, odbor českých turistů, Sokol, křísí ochotnický dramatický kroužek Tyl a na rychnovskou ochotnickou scénu uvádí z repertoáru Národního divadla např. Jiráskovu Vojnarku, nebo Mrštíkovu Maryšu. Pod jeho vedením a taktovkou byla provedena v Rychnově Smetanova Prodaná nevěsta.

Zde také začíná jeho činnost sběratelská: "Bylo to kolem roku osmdesátého minulého století, kdy rychnovská ochotnická jednota Tyl, jejímžto jsem byl ředitelem, usnesla se pořádati ples v selských krojích. Když je děvčata

měla již málem připraveny, vynořila se myšlenka, že by ples nemálo získal, kdyby se k těm selským krojům přidružily i selské tance. Ale kde je vzít? Nikdo jich neznal, ačkoli kolem Rychnova bylo ještě hodně starších tanečníků, starých tanců znalých, ale nikdo o nich nevěděl. Tu si jeden z pořadatelů Tylových vzpomněl, že hospodářský správce v Borovnici u Chocně, jeho dobrý známý, má mezi čeládkou starší lidi, kteří jistě pamatují všelicos pěkného ze starých dob. A opravdu nešli jsme nadarmo. Laskavostí páně správcovou odvezli jsme si od 70 letého "dědka" a 60 letě stařený 12 pěkných tanců, jež nacvičeny a o plese tančeny."⁽⁴⁾

V Rychnově působil Vycpálek v rozmezí let 1876 - 1894. Jako pedagog vedl své žáky k tomu, že všechn jejich život má být svérázný, češství se má ve všech projevech zdůrazňovat. Sám demonstroval tuto zásadu čamarou, kterou nosil celý život a byl v ní i pochován. Zdůrazňoval všestrannost a považoval ji za povinnost každého vlastence: "Všestrannost je nejlepší zárukou spravedlnosti a jednostrannost podporuje nepravdu."⁽⁵⁾ Jeho vlastenectví se však stalo trnem v oku rakouské byrokracii, přišlo udání a Vycpálek tak získal špatnou profesorskou kvalifikaci. Vytancoval si disciplinárku a byl z trestu přeložen do Tábora. Jeden bod žalobního spisu, který denuncoval profesora Vycpálka pro jeho protiklerikálnost a pokrokovost zněl: "Profesor Vycpálek chodí se ženou a dcerou po vesnických hospodách tancovat."⁽⁶⁾

Ve své osvětové a kulturní činnosti pokračuje i v Táboře. Zkatalogizoval táboorskou besední knihovnu, stal se předsedou Hlaholu a za jeho vedení

a dirigovaní se stává tábořský Hlahol jedním z předních pěveckých spolků v Čechách. Byl přesvědčen, že hudbou a zpěvem lze nejlépe šířit lásku k vlasti. Dále vzkřísil Besedu a stejně jako v Rychnově zde zakládá odbor pěvecký a hudební. Je členem výboru společnosti pro postavení Husova pomníku, pořadatelem národopisné krajské výstavy tábořské a stává se organizátorem taneční sekce na Národopisné výstavě československé v roce 1895. Vycpálkovo všestranné působení tím však zdaleka není u konce. Zahnuje ještě činnost filologickou: bojoval za správnou češtinu a toto jeho úsilí vyvrcholilo v díle Úplný slovník správné češtiny (nevydaný rukopis uložen v AV ČR). Neméně významné jsou i jeho odborné a kulturní příspěvky do mnoha časopisů: Český jih, Dalibor, Literární listy, Naše hlasy, Naše řeč, Národní listy, Pod Lipany a do Ottova slovníku naučného.

Z Tábora odchází Josef Vycpálek roku 1913 na odpočinek do svého choceradského rodiště. Jako čestný občan Chocerad se zde stává Vycpálek starostou vzdělávací jednoty Komenský a ředitelem kúru. Vlastním národopisem zakládá choceradskou obecní knihovnu. Téměř sedmdesátiletý učí jako suplent v Benešově na gymnáziu češtinu a zpěv. Umírá náhle na selhání srdce v listopadu roku 1922. Krátce po té, co vyšla jeho sbírka písní tanců, ke které ještě stihl napsat cenný úvod. České tance Josefa Vycpálka⁷⁾ vyšly na špatném papíře u nakladatele B. Kočího. Sběrka obsahuje 185 lidových tanců a jejich variant sesbíraných na Rychnovsku, Choceradsku a Táborskou. Z Rychnovska je zapsáno více jak sto tanců.⁸⁾ Vycpálek neměl ve svém díle předchůdce a musel se proto kromě

zápisů hudebních zabývat i metodami popisu českých lidových tanců, které byly v té době raritou. Jeho sbírka se tak stala zakládajícím zjevem hudebně taneční folkloristiky. O poslání sbírky nepochyboval: "Účel mé sbírky jest hlavně praktický. Chci nejen aby byla uchována paměť na část krásných našich starodávných tanců, pokud mi je bylo možno zapsati, nýbrž i umožniti, aby znova vešly v život a pomohly nám naše taneční salony počesťovat."⁹⁾ Jako veškerá Vycpálkova činnost i vznik této sbírky je úzce svázán s jeho přesvědčením českého vlastence. Sběrka se však stala z dnešního hlediska moderním sběratelským počinem a Vycpálek tak dalece předběhl všechny sběratele pozdějšího období. Zúročila se v ní jeho intuitivnost, pozorovatelské schopnosti, znalost prostředí, schopnost soucítit s lidmi stejně tak jako hudební erudovanost a vztah ke zpěvu jako takovému.

Sběrka stále ještě není v mnohém dostatečně doceněna." Je totiž nejen první sbírkou, která přináší také popisy tanců, ale je zároveň prvním pokusem o jejich klasifikaci. Obsahuje rovněž řadu kontextových poznámek a sběratelových postřehů zaznamenaných v úvodu sbírky, nebo průběžně připojovaných k tanečním záznamům. Jedná se o zachycení krátkých výpovědí některých hudebníků a interpretů, kteří své popisy tanců mimoděk glosovali zajímavými postřehy o provedení tance či jeho oblíbenosti.

Vycpálkovo třídění tanečních typů podle taneční motiviky slouží především praktickému účelu sbírky. Řazení tanců od snadných přes tance kroků zvláštních až po tance nesnadnější mělo být především metodickým postupem od jednoduchého ke složitějšímu.

Je to však zároveň první pokus o kategorizaci lidových tanců z hlediska jejich formální struktury. Přináší určitý pohled na taneční materiál jako celek, nikoliv pouze z hlediska jeho regionálního výskytu. Umožňuje tak srovnávat tance různých názvů podle příbuznosti taneční motiviky v určité typové okruhy. Sběratel si při tom velmi dobře uvědomil problematiku vzniku tanců a tvorby jejich názvů: "Jakmile tradici se vyvinuly rozličné tvary taneční podle útvarů hudebních (zpěvních), vznikaly z nových útvarů neboli obměn zpěvních a hudebních nové útvary taneční. Stačilo pozměnit podklad slovní nebo hudební, a již vznikala obměna taneční, nehledě k tomu, že jiná slova dala tanci nové jméno. Tak se z tance jednoho kolikrát vyvinulo tanců několik. Odtud ta velká rozmanitost tanců podle velkého počtu lidových básníků a zpěváků. Písně lidové stávaly se přímo původem tanců. Zvláště se to dalo tam a tehdy, když některý tanec potkav se s oblibou, byl s písní přenášen do sousedstva nebo vůbec jinam. Přenosce nezapamatovav si dobře taneční píseň, opakoval si to po svém jak dovedl, a tedy dle potřeby obměňoval, zapomenuté nahrazoval. Nestaráť se lid hrubě o svědomitou reprodukci, nýbrž rád produkuje, neustále tvoří."¹⁰⁾

V úvodu své sbírky Vycpálek dále podrobně popisuje svůj postup při zápisu tanců, zhodnocuje postřehy hudebníků,¹¹⁾ zdůrazňuje spjatost tance se zpěvem jako básnickým útvarem, uvědomuje si význam tvůrčích individualit při vzniku a tradování tanců, stejně tak jako stav materiálu, který zapisoval v době, kdy dožíval v pamětech starých lidí.¹²⁾

Vycpálkův odkaz, kterým daleko předběhl svou dobu, je podnes aktuál-

ní. Byl skutečně prvním moderním sběratelem lidových písní a tanců. Uvědomoval si, že život lidového tance je v jeho variabilitnosti, proměnlivosti a snažil se jej proto zaznamenat v této jeho podobě. Zdůrazňoval, že interpret a jeho schopnost tvořit je hybnou silou vývoje lidové taneční a písňové kultury. A proto si přál, aby i do budoucna byl uchován nejen "materiál, ale i lidové umění samo."

Poznámky

1) Vaňorná, Z.: Josef Vycpálek. Orlické hory, Podorlicko, 4, 1971, s. 148. (Podle rkp. paměti J. Vycpálka, vzpomínek O. Vaňorného a V. Vycpálka).

2) Tamtéž s. 148-149.

3) Tamtéž s. 149.

4) Vycpálek, J.: České tance, Praha 1921, s. 8.

5) Vaňorná, Z.: Cit d. s. 161.

6) Tamtéž s. 163.

7) Vycpálek, J.: České tance. 145 (s varianty 185) českých lidových tanců, které zejména na Rychnovsku, Choceradsku i Tábořsku sebral (a za účelem naučení) popsal Jos. Vycpálek, bývalý profesor gymnasií rychnovského a tábořského, bývalý předseda národopis. oddělení výstavy tábořské. Praha 1921.

8) Své sběry otiskoval Vycpálek již v devadesátých letech v Českém lidu, 1, 1892, s. 132-137, 458-461, 2, 1893, s. 662-674. Celkem uveřejnil v Českém lidu 23 tance s četnými tanečními a hudebními varianty.

9) Kritiky sbírek vyšly až po autorově smrti: v Lidových novinách (bez podpisu) 30. 11. 1922, dále Horák, J.: Národopisný věstník československý, 16, 1923, s. 171 - 173. Dále srov. Vycpálek, V.: Jubilejní vzpomínka na Josefa Vycpálka. Lidová tvořivost, 6, 1955, s. 123.

10) Vycpálek, J.: České tance, Praha, 1921, s. 10-11.

11) "Přenášeti některé tance a je zobecňovat pomáhali také hudebníci, kteří dobře

pozorovali, kde který tanec se líbí nad jiné a zase jej jinde hráli a doporučovali." Vycpálek, J.: České tance, Praha 1921, s. 11.

12) "A jako písně skládali jednotlivci hudebně nad jiné nadaní, tak také všichni tanečníci nebyli schopni vycítili a vytančiti všechny ty jemnosti melodické a rytmické, jak to dovedli tanečníci jemným sluchem nad jiné hudebně nadanější. Hudební tedy i taneční vloha byla nevyhnutelná tomu, kdo měl být produktivním i reproduktivním tanečníkem. Těchto i oněch bývalo tím více, čím dále od nás bylo do minulosti, a ubývalo jich, čím se více blížila doba naše, až došlo na naše staříky a stařenky, do kterých už chytáme jenom zbytky bývalého bohatství tanečně-kulturního a máme co činiti i s taneční nejistotou... Nyní jsou to už jen jednotlivci, kteří uchovali trochu toho bývalého dědictví a dovedou se jím sdělit." Vycpálek, J.: České tance, Praha 1921, s. 14-15.

Daniela Stavělová

STOŠEDESÁTÉ JUBILEUM FRANTIŠKA BARTOŠE

16. března 1837 se narodil v Mladcové u Zlína František Bartoš, který přispěl významným způsobem svým jazykovědným, národopisným, folkloristickým a pedagogickým dílem k rozvoji české kultury na přelomu 19. a 20. století. Svou Dialektologii moravskou, spisem o moravských nářečích, kterému byla udělena cena Akademie nauk v Petrohradě, získal proslulost i ve vědeckém světě slovanském. Ve třech písňových sbírkách, z nichž poslední, největší, vydal ve spolupráci s Leošem Janáčkem, zachránil tři a půl tisíce moravských lidových písní. V české folkloristice dílem zcela průkopnickým je jeho monografie Naše děti.

V národopisných studiích podal souhrnný pohled na způsob života a kulturu venkovského lidu na Zlínsku, Valašsku, Moravských Kopicích a Podluží. Vydal více jak desítku učebnic a příruček, které výrazně pozvedly úroveň výuky českého jazyka a literatury na středních školách. Veřejné pocty Bartošovu dílu se dostalo již za jeho života. 30. dubna 1890 byl jmenován členem České akademie věd.

V roce 160. výročí narození Františka Bartoše připravuje Studijní a dokumentační středisko Fr. Bartoše zlínského muzea vydání bibliografie jeho díla. Bartošův život a dílo přiblíží zlínské kulturní veřejnosti a školní mládeži Pamětní síň ve Zlínském zámku, přístupná denně mimo pondělí od 10 do 12 a od 13 do 17 hod. K rodnému domu a hrobu Fr. Bartoše na Mladcové lze zajít kdykoliv - bez omezení návštěvní dobou. Ve Zlínském zámku je k dispozici i nedávno vydaná publikace Jana Trojana o první Bartošově písňové sbírce s hojnými ukázkami.

Karel Pavlišťík

ETNOMUZIKOLOG, KTERÝ PŘEDSTIH SVOU DOBU

K nedožitým 75. narozeninám Volodymyra Hošovského

Koncern roku 1996 zemřel ve Lvově na Ukrajině ve věku nedožitých 75 let významný slovanský etnomuzikolog Volodymyr Hošovskij, neuznávaný ve své ukrajinské vlasti, zato vysoce hodnocený v zahraničí včetně českých zemí.

V. Hošovskij narodil se 22. září 1922 v Užhorodě, který tehdy byl součástí ČSR, v rodině právníka, pocházejícího ze západní Ukrajiny - Haliče. Matka byla Arménka, klavíristka, která svému nejmladšímu ze čtyř synů vštěpovala od dětství lásku k hudbě. Volodymyr hrál na klavír, housle, kytaru a jiné hudební nástroje. V Užhorodě ukončil střední školu a v osudových březnových dnech roku 1939 přestěhoval se s rodiči do Prahy. Po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 studoval na vysoké škole ruské i německé slovanskou filologii, etnografii, hudební vědu, srovnávací jazykozpyt, semitologii a některé další jazyky. Vysokoškolské studium absolvoval v roce 1944 doktorskou dizertací Etnografický rozbor díla M. Gogola.

Na podzim roku 1945 vrátil se spolu se svou českou manželkou do Užho-

rodu a začal pracovat v oblastním vlastivědném muzeu. Poněvadž jeho zahraniční diplom nebyl tam platný vystudoval do roku 1948 v Užhorodě hudební učiliště a zároveň dálkově ve Lvově hudební konzervatoř (vysokou školu hudební) v oboru koncertní kytara a dirigování. V roce 1953 obhájil na lvovské konzervatoři kandidátskou práci a v roce 1961 byl tam jmenován docentem na katedře hudební vědy a komponování se specializací na hudební folkloristiku. V letech 1962 -1963 založil Kabinet hudební folkloristiky, kde uplatnil moderní výzkumné metody, především kybernetiku, která si tehdy velmi obtížně razila cestu do humanitních oborů. Jeho průkopnická práce, první v tomto oboru v tehdejším Sovětském svazu (a původně odmítnuta na Ukrajině), pod názvem Folklor a kybernetika vyšla na pokračování v moskevském časopise Sovětskaja muzyka v roce 1964 (č. 11 a 12, s. 74-83, 83-89).

V roce 1965 byl V. Hošovskij jmenován vedoucím Kabinetu hudební folkloristiky na hudební konzervatoři M. Lysenka ve Lvově. Jeho pracoviště se stalo střediskem výzkumu lidové hudby na území východních Karpat. Tehdy, jako i dříve, vedl četné folklórní výzkumy na venkově, jejichž výsledkem byly záznamy (převážně na magnetofonové pásky) více než 3 tisíc

lidových písní. Sbíral také folklór Čechů na Volyni a Zakarpátí, o němž psal i na stránkách Českého lidu. Terénní zápisy staly se mu spolehlivým základem teoretických úvah.

V Kabinetu hudební folkloristiky pracoval V. Hošovskij poprvé v Sovětském svazu na základě zahraničních zkušeností univerzální katalog ukrajinských lidových písní s uplatněním elektronicko-vypočetní techniky. Jeho práce Základy a metody systemizace a katalogizace lidových písní v zemích Evropy, vydaná rusky v Moskvě v roce 1966, vyšla také v angličtině v kanadské Otavě a stala se příruční učebnicí pro studium moderních metod katalogizace lidových písní. Stejně úspěšný byl i v zahraničí jeho podrobný projekt analytické karty (Moskva 1967).

Část svých terénních záznamů lidových písní (262 texty s melodiemi) uveřejnil V. Hošovskij v téměř 500-stránkové sbírce Ukrajinské písně Zakarpátí (Moskva 1968), kterou uspořádal podle nových zásad klasifikace, Autor zde předložil úhrnou charakteristiku zakarpatského ukrajinského folklóru, kde rožčlenil lidové písně na základě hudebních dialektů. Ve své práci opíral se o díla o jazykových dialektech Ivana Paňkevvyče a Josypa Dzendzelivského, jejichž jazykové rozdělení bylo téměř totožné s hudebním. Po hudební stránce navazoval

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

na výzkumy Bély Bartóka v Maďarsku, Ukrajince Filareta Kolessy, českého etnomuzikologa Karla Vetterla, Rusa Lva Lebedinského a na řadu západoevropských etnomuzikologů a lingvistů-strukturalistů.

Znalost cizích jazyků - anglického, německého, arabského, arménského a všech slovanských jazyků - umožňovala mu sledovat vývoj nových směrů v etnomuzikologii. Seznámil se dobře s pracemi Glesona, Harrise i Ashbyho. Téměř každou ze 262 písní své sbírky opatřil podrobnými komentáři a přidal pro snadnější orientaci devět rejstříků.

Otázkám hudebních dialektů Zakarpátí věnoval V. Hošovskij několik hodnotných článků v časopisech, jakož i přednášek na konferencích. V roce 1967 vyšla na Ukrajině jeho práce Stránky z dějin hudební kultury Zakarpátí v XIX. první polovině XX. století. Pak byly jeho moderní kybernetické a katalogizační postupy v etnomuzikologii ideologicky odsouzeny jako zbytečná buržoázní zábava, nesměl cestovat za hranice Sovětského svazu, na Ukrajině jeho práce nebyly uveřejňovány, po sovětské okupaci Československa v roce 1968 byl obviňován pro domnělé styky s českou kontrarevolucí a v roce 1969 byl propuštěn ze svého zaměstnání na konzervatoři ve Lvově. Byl odkázán jako vědec "na volné noze" na občasně příspěvky

pro nakladatelství Sovětskij kompozitor a pro rozhlas a televizi. Několik jeho cenných prací vyšlo na Slovensku v Prešově na stránkách Naukovoho zbirnyka Muzeju ukrajinskoji kultury u Svydnyku, v moskevské publikaci

Muzykaľnaja encyklopedija a v Grove's Dictionary. Jeho velký příznivec prof. Oskar Elschek zval jej oficiálně na téměř všechny etnomuzikologické semináře v Československu, na které však Hošovskij nesměl jet, pouze posílal své přednášky, které měly mezi účastníky seminářů velký ohlas.

Přestože V. Hošovskij byl nucen žít v těžkých hmotných podmínkách, pokračoval v práci na zdokonalení svého systému klasifikace lidových písní, o který trval zájem v Čechách, na Slovensku, v Bulharsku a také v Kanadě. V roce 1971 soustředil výsledky svých výzkumů v knize U pramenů lidové hudby Slovanů s podtitulem Studie z hudební slavistiky. Kniha o 300 stránkách vyšla v ruštině v Moskvě a obsahuje čtyři teoreticko-metodologické a čtyři analyticko-syntetické studie o svatebních a vánočních písních, kolomyjkách a o asimilaci v hudebním folklóru. Základem jeho srovnávacího výzkumu jsou ukrajinské lidové písně, které analyzuje z hlediska dialektologického, textového a historického. Studie tvoří jeden celek, poukazují

na specifika různých postupů při řešení otázek hudební slavistiky a podávají přesnou metodologii, týkající se terénní práce a analýzy materiálu. Pro uvedení do praxe komplexní a složité metodologie srovnávacího výzkumu slovanské lidové hudby navrhuje zde Hošovskij založit mezinárodní časopis Hudební slavistika, jehož prototypem by mohl být jím vypracovaný systém označený zkratkou UNSAKAT. Kniha obsahuje německé resumé a řadu rejstříků a je skutečně první příručkou nové vědecké disciplíny - hudební slavistiky.

Uvedená práce V. Hošovského vyvolala v kruzích slovanských i jiných zahraničních odborníků velkou pozornost. V roce 1971 byla vydána v českém překladu a rozšířena o novou autorovou studii Perspektivy a skutečnost. Univerzální katalog místo závěru (s. 252-300). Autoři překladu Olga a František Hrabalovi doplnili knihu doslovem s životopisem autora a zhodnocením jeho přínosu pro slavistickou etnomuzikologii.

Když se V. Hošovskij nesměl plně uplatnit ve svém oboru na Ukrajině, přesídlil v roce 1975 do vlasti své matky, do Arménie. V Jerevanu v Ústavu pro dějiny umění při Arménské akademii věk našel příznivé podmínky pro realizaci svého systému klasifikace lidových písní, avšak na základě materiálů arménského hudebního folklóru.

Zde vypracoval a uveřejnil Arménský univerzální strukturálně-analytický katalog hudebního folklóru - UNSAKAT a Arménská univerzální analytická karta AKU-ON-ARUHAK (Jerevan 1975). Ve stejnou dobu zorganizoval v Jerevanu První všesvazový seminář o technických aspektech algoritmické formalizované analýzy hudebních textů, jehož se zúčastnili významní etnomuzikologové ze svazových republik SSSR, Československa, Bulharska, Polska a východního Německa. Českou stranu zastupovala na semináři Olga Hrabalová. V roce 1977 Hošovskij vydal 300-stránkový sborník příspěvků účastníků semináře.

Výsledkem jeho téměř třicetileté práce v oblasti aplikace výpočetní techniky v etnomuzikologii (EVM) byla jeho kniha Horani s podtitulem K typologii arménské písně, která vyšla v roce 1983 ve vydavatelství Akademie věd Arménské SR v Jerevanu jako první svazek Studií z kybernetické etnomuzikologie.

Po intenzivní práci v Arménii a po odchodu do důchodu (v roce 1986) vrátil se V. Hošovskij do Lvova. Zde již na nezávislé Ukrajině ucítila Lvovská pobočka Svazu skladatelů v roce 1992 jeho 70. životní jubileum a vydala ve 200 výtiscích životopis Hošovského a bibliografický katalog jeho vědeckého díla pod názvem Volodymyr Leonidovič Hošovskij s úvodem od Jarema Jakubjaka a studii autora těchto řádků Volodymyr Hošovskij a současná etnomuzikologie (Studie byla v roce 1987 uveřejněna také v časopise Slovenský národopis). V té době měl V. Hošovskij

uveřejněno 14 větších prací, přes 50 studií aj.

Ve Lvově se V. Hošovskij vrátil k realizaci svého systému katalogizace a systemizace ukrajinských lidových písní. S mladými nadšenci z řad studentů a aspirantů písně přenášel na analytické karty ukrajinské písně, v poslední době v prostorách Lvovské vědecké knihovny. Jeho systém byl pokusně zaveden v Bulharsku a v České republice. Jezdil do Prahy, Českých Budějovic, Brna a Bratislavy, kde přednášel a zúčastňoval se seminářů, věnovaných danému tématu. Vydal několik zajímavých článků, mezi jinými i vzpomínky na svou vlastivědnou činnost, které vycházely v zakarpatských časopisech (Karpatskij kraj aj.)

Vyčerpávající práce, jakož i dlouhodobý zápas se sovětskou byrokracií a stranickou nomenklaturou podlomily jeho zdraví. Několik složitých operací ještě prodloužilo jeho život, avšak dne 30. prosince 1996 těžké nemoci podlehl ve Lvově, kde 2. ledna 1997 byl pohřben.

Odkazem Volodymyra Hošovského je velká práce, která ještě čeká na své badatele. Když na přelomu 50. a 60. let začínal svou vědeckou činnost, byla výpočetní technika teprve v začátcích, on však poznal, že této technice patří budoucnost a že je možné ji úspěšně aplikovat také v etnomuzikologii jak pro katalogizaci lidových písní, tak i pro jejich analýzu, i když tehdy málo kdo tomu věřil. Hošovského systém klasifikace a analýzy hudebního folklóru nenašel z objektivních příčin předpokládané rozšíření, ačkoliv byl důkladně

propracován. Bouřlivý rozvoj výpočetní techniky v 80. a 90. letech přinesl také do hudební vědy nové, mnohem jednodušší postupy. V. Hošovskij však stál na začátku těchto nejmodernějších postupů v etnomuzikologii a stal se také zakladatelem nového vědeckého oboru - hudební slavistiky.

Mykola Mušinka

Překlad z ukrajinštiny: Marta Dolnycká

ANKETA JUBILANTŮ

Protože v roce 1996 vyšla čísla 1 a 3, stejně jako i v roce 1997 čísla 1 a 2 jako monotematická, nezbyl nám prostor pro oslavné články na naše význačné kolegy a kolegyně - jubilanty. Proto se rozhodla RR NR připomenout jejich výročí anketou samotných jubilantů. Někteří neodpověděli, jiní neměli zájem či přímo nechťeli. Každému jsme položili dvě otázky:

- 1. Kterých svých prací (činností) si sám (sama) ceníte nejvíce?**
- 2. Formulujte několika větami své hlavní odborné plány.**

Jejich odpovědi uveřejňujeme v plném znění.

Redakce NR

Jiřina Králová, nar. 11. 12. 1911 v Orlové-Lazích, důchodkyně.

Obracím-li se nazpět na všechny ty těžké, ale nádherné chvíle, které jsem prožívala zamilovaná do tradic našeho lidu, jsem šťastná. Šťastná proto, že téměř po celý svůj produktivní věk jsem se věnovala tomu co jsem pokládala za nejdůležitější - uchování mizejícího, uchování hodnot, pochopení způsobu života lidí z doby, která již odeznívá.

Nejvíce jsem se zajímala o národopis oblastí Těšínska, Opavska, Orlovska, moravského a slezského Lašska ale i o styčná příhraniční území např. Čadecka a Kysucka. Tyto oblasti byly ve stínu populárnějších a právě proto jsem se domnívala, že zde je můj osud, že musím vyzdvihnout a vřadit tento region po národopisné stránce na místo kam patří.

Mohla bych litovat, že mi nebylo dopřáno vysokoškolsky vystudovat obor, ale po mnohaleté práci mohu tvrdit, že v etnografii je prvořadý výzkum, sbírání poznatků přímo na místě a co je velmi důležité, přenášení znalostí do činnosti národopisných souborů a vůbec osvěta veřejnosti.

Nás národopisné pracovníky trápí meze času, meze lidské paměti. A to, že vždy je na něco pozdě. Avšak co nepoznáš, nezaznamenáš a nepředáš teď, může být pro paměť národa ztraceno.

Při výzkumech jsem se setkávala přirozeně spíše se staršími lidmi. Obdivovala jsem jejich vnitřní krásu a přesto, že byli většinou "proští" lidé, očarovala mne jejich důstojnost a snad mohu užít i slovo noblesa, když se oblékli do slavnostních rodových krojů. Architektura krojů je složitá a z dnešního pohledu nepraktická, ale vyjadřovala potřebu často chudého, upracovaného často máloprávného člověka po kráse, po svátečních pocitech. Ty výšivky, barevnost, zdobení, obřadnost Zde možná tkví tak častý zájem umělců, např. malíře Mánesa, mě tak blízkého, i mnoha jiných.

Měla-li bych odpovědět na otázku, čeho si ve své práci nejvíce cením, nedokáži. Nemohu rozlišit zda je důležitější uchování znalostí třeba o starodávném "kurloku", o vzájemném ovlivňování etnik, praktická činnost v lidových souborech či rekonstrukce krojů. Podle mne vše má souvztažnou hodnotu a dokumentační závažnost.

Poslední větu bych chtěla zevšeobecnit a dodat, že i současná doba je "etnografická" a že jevy jako bítová hudba v kultuře, malování po zdech, rifle v oblékání, turismus, umělé hmoty a mnoho dalšího je projevem a v užívání lidu a proto by mělo být samozřejmé je studovat, aby nebylo pozdě. I když v etnologii nikdy není zcela pozdě.

Jiřina Králová

PhDr. Hannah Laudová, Csc., nar. 6. 1. 1921 v Libštátě, bývalá pracovnice ÚEF ČSAV.

Ohlédnutí za novým oborem taneční folkloristiky, než došlo k jejímu současnému pojetí etnochoreologie, by bylo obsažné. Před naší generací stálo příliš mnoho úkolů uložených nepočetnému týmu odborníků a současně konzultantů široké fronty folklorních souborů. Chabé technické vybavení přesahovalo i míru možnosti budovat základní katalog lidových tanců podle systému, jež tento materiál vyžaduje. Proto za největší přínos považuji dlouholetou činnost naší tanečně-folklorní sekce v rámci IFMC a nynější ICTM (UNESCO), která se soustředila na vypracování systému analýzy forem lidových tanců a na jejímž základě

Ize provést důslednou specifikaci a utřídění lidových tanců převážné většiny národů. Terénní práce a její důsledné výsledky ve zpracovaných pracích na třech institucích v Praze, v Brně a v Opavě vytvořily také cenný soubor materiálu, který se, bohužel ve své celistvosti, dosud nedočkal zveřejnění. Mám na mysli hlavně syntetické dílo o lidové kultuře národního obrození, které nadlouho obrátilo pozornost především k archivní práci, na níž byla také postavena moje nejrozsáhlejší práce o lidových slavnostech při korunovaci na českého krále 1836 a další suplementy materiálu. Jakožto absolventce oboru estetiky a několika odvětví bývalé etnografie, která zahrnovala i etnologické zaměření, mne vedlo k pracím z tohoto okruhu: medvědí tance, tance ve zbroji, k projevům akulturačních rysů jugoslávských Čechů a obyvatelstva české národnosti na Slovensku i k soustavnému prozkoumání hlavních motivů lidové slavnosti a zábavy "konopická" v Pošumaví ad. Estetickou a stylovou stránkou se zabývaly též sondy o ikonografických dokladech starších forem párových tanců a jejichž postupnou figurací se zabývám i v současnosti.

Mým plánem je především zpracovat obsáhlý materiál k tzv. tancům mečovým v rámci jejich celoevropské souvztažnosti, publikovat další četné údaje o tanci z 18. - 19. století aj. Dvoupólavost práce etnochoreologa vyžadovala také činnost zaměřenou k folklórnímu tanečnímu hnutí, pro něž bylo třeba zpracovat řadu bibliografických soupisů a zpracovávat informace o tradicích tance v Čechách. K nim patří i účast na zpracování 4 dílů audiovizuální dokumentace lidových tanců v Čechách, která mne přivedla i k hlubšímu bádání nad staršími formami i jejich souvztažností s materiálem sousedních zemí. Proto také děkuji Ústavu lidové kultury ve Strážnici za tuto, sice pracnou, ale mimořádnou příležitost pokračovat v soustavné spolupráci.

Hannah Laudová

PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc, nar. 12. 12. 1921 v Lipt. Mikuláši, do odchodu do dôchodku 1992 s prestávkou dvoch nedobrovoľných odchodov pracovníčka NÚ SAV.

Pripadámi až komické, že moja odborná činnosť sa nemeria rokami ale polstoročím. V tomto dlhom období som prešla rôznymi osudmi, čo malo za následok nedobrovoľnú fluktuáciu z miesta na miesto a z metódy do metódy. V dobe marxizmu som bola nútená pod psychickým tlakom opustiť štrukturalizmus a snažiť sa o historizmus. V šesťdesiatych rokoch som v súvislosti so šírkou dokladov pamiatkového ústavu zakotvila v etnokartografii. V súčasnosti využívajú prednosti jednotlivých metód a poznatkov som sa dostala k porovnávacej metóde a ku kultúrnej histórii. S mojimi osudmi súvisí aj pomerne široká škála tém, ktorým som sa venovala. Najprv to bol ľudový odev (doktorská práca a prvé roky v NÚ SAV). Potom som sa obrátila k ľudovému výtvarnému umeniu, ku ktorému som sa dostala ako skladníčka ÚĽUVU. V Slovenskom ústave pamiatkovej starostlivosti som bola nútená prejsť k ľudovému staviteľstvu a urbanistike. Po treťom návrate do NÚ SAV som zakotvila v ikonografii a atlasovej problematike. Etnografický atlas Slovenska vďaka financiám Predsedníctva SAV, porozumeniu národopisnej obce Slovenska a odbornosti Slovenskej kartografie pod mojím odborným vedením uzel svetlo sveta po namáhavej 20 ročnej týmovej práci. Z ľudských i odborných skúseností tohoto obdobia dodnes čerpám. Roky 1970 - 1995 boli nielen pre etnografiu a folkloristiku význačné koncipovaním široko založených vedeckých prác, ale i pre veľkú časť historických spoločensko-vedných odborov.

Súčasná doba neposkytuje príležitosť k takýmto prácam, preto väčšina odborníkov ako aj ja sa venuje individuálnej vedecko-výskumnej činnosti. Na základe presile historizmu minulosti sa však hlavne mladší zameriavajú na súčasnosť. Preto by som odporúčala

ANKETA JUBILANTŮ

okrem iných závažných tém, vrátiť sa v etnografii aj k histórii a vzťahom existujúcim medzi ľudovou kultúrou a kultúrami iných spoločností. Ja sama sa venujem témam, ktoré sme v atlase nemali miesto a čas doriešiť (napr. Nemci, Židia na Slovensku). Snažím sa v parciálnych témach zužitkovať poznatky, ktoré som nadobudla dlhodobým štúdiom odbornej literatúry a poznaním našej ľudovej kultúry a kultúr okolitých európskych národov. Dúfam, že mám ešte pred sebou pár rokov na využitie týchto skúseností.

Soňa Kovačevičová

Elena Prandová, prom. fil., nar. 14. 8. 1926, dôchodkyňa

Srdečná a úprimná vďaka redakcii Národopisnej revue, ktorá ma prekvapila blahoprajným listom k môjmu životnému jubileu. Charakteristickou črtou pracovníkov moravských národopisných inštitúcií bola totiž odjakživa kolegiálna súdržnosť, vzájomné porozumenie, pracovný entuziazmus, čo kedysi konštatoval aj môj manžel, ktorý s nimi rád splupracoval aj pre pekné medziľudské vzťahy.

V Národopisnom ústave SAV som pracovala s nadšením a radosťou takmer 40 rokov na úseku národopisnej dokumentácie. V tom čase sa realizovali tematické i regionálne výskumy, ktoré boli koncipované ako plánovité a cieľavedomé zhromažďovanie etnografického a folkloristického materiálu o dejinách a vývine tradičnej ľudovej kultúry. Zhromaždený materiál sa sprístupňoval tvorivým pracovníkom pri ich ďalších výskumoch na doplnenie či spresnenie skúmanej problematiky a zároveň mal byť základným porovnávacím materiálom pre ďalšie štúdium nasledujúcich generácií. O získanom materiáli boli informovaní záujemcovia v čas. Slovenský národopis a v roku 1982 vydalo Krajské osvetové stredisko Dokumentačné fondy NÚ SAV 1946 - 1977, ktoré obsahujú súhrn národopisných dokumentov textového,

obrazového (kresebného, fotografického, diapozitívneho) a zvukového charakteru. Tento materiál mal už na jednej strane v čase výskumu kultúrno-historický význam, na druhej strane je dokumentom vývinu ľudovej kultúry v minulosti. Zdá sa nám, že tak, ako bol spomenutý materiál zdrojom informácií pre rôzne inštitúcie i jednotlivcov z oblasti kultúry, čo bola inštruktívna a vzájomne obohacujúca činnosť, v súčasnosti je o tento pramenný materiál minimálny záujem, ak vôbec nejaký je, o doplňovanie fondov nehovoriac. Príčiny sú známe. Okrem toho som sledovala niektoré doplnkové zamestnania, hlavne pltníctvo. Čiastočne som si všimala i ľudovú terminológiu, čo vyplývalo z klasifikácie národopisných dokladov. Keďže manžel zanechal viacero rozpracovaných tém, snažila som sa niektoré sprístupniť. Napriek viacerým ťažkostiam sa mi podarilo publikovať jeho materiál o slovenských krasliciach. Publikáciu vydala Osveta Martin, 1994.

Redakcii Národopisnej revue i všetkým pracovníkom želim, aby si aj naďalej udržali tvorivé pracovné ovzdušie, dobré medziľudské vzťahy, čo sa zákonite odrazí aj vo výsledkoch práce.

Elena Prandová

PhDr. Iva Heroldová, CSc., nar. 31. 12. 1926 v Chrudimí, dôchodkyňa

Čeho si najviac cením ve své odborné práci? Především dobrého základu, který dostala naše generace od svých učitelů, když jsme po válce přišli na vysokou školu. Nadšení pro studium národopisu vzbudil ve mně svými přednáškami prof. K. Chotek, do metodiky terénního výzkumu mne zasvětila doc. D. Stránská a doc. V. Pražák mne zase poučil, že národopis není vědou jen o minulosti a o vesnici. Snad už tenkrát při mém prvním výzkumu na Těšínsku, kde jsem sbírala materiály k diplomní práci o salašnictví na Třinecku, krystalizoval můj zájem o terénní výzkum

ANKETA JUBILANTŮ

a o etnickou problematiku. Terenní výzkum a týmová práce se staly také východiskem pro mé pozdější odborné zaměření. Jeho těžiště zůstalo v terénních výzkumech (českých menšin v Polsku, Jugoslávii, novoosídleneců pohraničí, reemigrantů). Proto si nejvíce cením dokumentace výsledků těchto terénních sběrů uložených v archívu Ústavu pro etnologii ČAV.

Chtěla bych ještě zpracovat materiály, které jsem si v posledních letech před odchodem z ústavu dávala "do šuplíku", abych na nich pracovala, až budu v důchodu. Jde o témata zdánlivě vzájemně odlehlá, ale přece jen nějakým způsobem propojena. Vedle otázek etnické identity, objektivních a subjektivních faktorů etnicity na příkladě etnických minorit, jde o proměny rodiny v českých zemích v důsledku ekonomicko společenských proměn v 18. a 19. st. v souvislosti s rozvojem školství a vzdělanosti v době národního obrození.

Iva Heroldová

**PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., nar. 12. 3. 1931
v Uherském Brodě,
Muzeum jihovýchodní Moravy, Zlín**

Vážená redakce Národopisné revue,

děkuju za přání a za pozvání k anketě. Vzhledem k nucené dvacetileté absenci v oboru si nemusím dělat starosti s regulativními pokyny k odpovědi na první otázku. Jsem rád, že se přesto všechno povedlo:

a) shromáždit (ve spolupráci s žáky základních škol regionu) kolekci hmotných dokladů domácí výroby dřevěného nářadí na Podřevnicku, provést její důkladný výzkum a obojí zpracovat jak ve specializované etnografické expozici, která sloužila jedenáct let (1964 - 1995), tak i ve studii, kterou vydalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně v roce 1993;

b) spolupracovat s moravskými folklorními soubory, a zejména ve zlínské Vonicí, Kašavě a bojkovickém Světlovanu vytvořit scénické zpracování zajímavých zvykoslovných a obřadních jevů (Čepení nevěsty, Cho-

dění s Karlem, Mládenec a smrt', Vánoční hry z Vizovska, Honění Kurců, Svatba na Zálesí, Komňanský fašanek atd.);

c) přispět k programovému i společenskému formování strážnického festivalu a k realizaci projektu Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska;

d) podíl na vytvoření tradice prvních pátků ve Zlínské Vonicí a Lukovských setkání s folklorem - besed u cimbálu VS Kašava.

V budoucnu bych rád pokračoval v etnografických výzkumech na Podřevnicku a bude-li možnost, rád pomohl při zpracování národopisného sbírkového fondu zlínského muzea.

Popřejme si navzájem, aby se nám v naší práci i v životě dařilo.

Karel Pavlišťík

**PhDr. Jaroslav Štika, CSc., nar. 1. 4. 1931
v Rožnově pod Radhoštěm,
Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radh.**

Měl jsem to štěstí, že jsem svoje léta upsal tomu, co mám rád - lidové kultuře a národopisu. Téma diplomové práce usměrnilo moji orientaci nejméně na dvě desítky let; ke karpatskému salašnictví zákonitě přibyla valašská kolonizace a region Moravské Valašsko. Něco jsem o tom napsal, ale mnohem více toho nosím v hlavě a mám v záznamech, a to není dobré, neboť souboj s časem se ne vždy vyhraje.

Pouhým intermezem se měla stát lidová strava. Neměl kdo napsat kapitolku do monografie a já jsem se nechal přemluvit. Jsem tomu rád. Právě tato opomíjená složka lidové kultury vede k důvěrnému poznání života rodiny, především života, myšlení a hierarchie hodnot těch žen, které nejméně polovinu svého života věnovaly zabezpečení výživy svojí rodiny. Na konci roku vyjde moje druhá kniha o tomto tématu.

Na rozpustilém maturitním tablu (1950) stojím

ANKETA JUBILANTŮ

s obuchem v ruce před Valašským muzeem. Spolužáci se trefili: hned po studiích jsem nastoupil do tohoto muzea jako jeho jediný zaměstnanec. Po roku jsem odešel do Brna, kde jsem se dostal k práci, která mě bavila. Po sedmnácti letech zaměstnání na tamním pracovišti tehdejší Akademie věd jsem se vrátil zpět do Rožnova a do Valašského muzea, kde jsem doposud. Valašské muzeum je nyní významným odborným pracovištěm s návštěvností přes půl milionu za rok. Nejvíce mne těšilo vymýšlet aktivity, jimiž se přibližujeme ideálu "živého muzea". Mnohé z nich se už pro desetitisíce návštěvníků staly samořejmostí.

Nakonec bych měl asi vzpomenout folklor a s ním související práci se soubory, scénáře pořadů na festivalech, zájezdy a vše ostatní, co mne spojuje s vyznavači tohoto žánru. Stal se mým amatérským koníčkem, na kterého si vždycky rád vyskočím. Vynese mne z ředitelských, rodinných i jiných starostí do horečky tisové k zbojnickému ohníčku, spolu vyjedeme do pole proti Turkovi a vynese mne "ku milej, každú noc ku jinej".

Asi u těch čtyř koníčků zůstanu; stýskalo by se mně po nich.

Jaroslav Štika

PhDr. Vlasta Suková, CSc., nar. 27. 3. 1936 v Padošovicích.

Vážený pane redaktore,

děkuji Vám za blahopřání k narozeninám, a dovolte mi zvolit, stejně jako Vy, formu dopisu. Přijměte následující řádky spíše jako neformální vyznání než strohou odpověď na obě položené otázky.

Ačkoli sama svým původním vzděláním historik, dostala jsem příležitost podílet se přes patnáct let na etnografické činnosti akademického pracoviště, po stejně dlouhém odborném uplatnění ve školství, osvětě, publicistice i veřejné správě. Právě tato praktická zkušenost poznávání, ochrany a zprostřed-

kovávání kulturních hodnot, násobená každodenní komunikací s mnoha zajímavými lidmi a významnými osobnostmi, výrazně poznamenala mé přístupy a postupy ve výzkumném a vědeckém ústavu. Těžiště mých prací spočívalo v oznávání historicky a topograficky determinovaného prostředí strukturované společnosti uplynulých dvou století a její kultury s akcentem na využívání exaktních technik, zejm. v publikaci "Společenská skladba v Čechách v době národního obrození" (Praha, ČSAV 1982, 108 s. + 40 tab. + 30 map). Daná tematika prolínala i některými regionálními texty jako "Společensko-hospodářský rámec etnografie jižních Čech doby národního obrození" (In: Z jihočeského národopisu. České Budějovice, Jihočeské muzeum 1988, s. 57-68), "Rodina, domácnost, zvyklosti a obyčej" (In: Západočeská vlastivěda, Národopis. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1990, s. 128-137), nebo "Společenské poměry v českém pohraničí v první polovině 19. století." (Český lid 79, 1992, 2, s. 155-160), anebo metodologickými statěmi, např. "K historickému vývoji územní problematiky" (Muzejní a vlast, práce) Časopis Společnosti přátel starožitností, 29/99, 1991, 1, s. 25-35), či "Podíl nezemědělské výroby na utváření regionální specifiky Čech v letech 1781-1848" (Český lid 80, 1993, 1, s. 57-69).

S tím souvisela i vědeckoinformační činnost postihující a zčásti i glosující aktuální odbornou produkci.

V současné době, kdy se řadím k mimoaktivní části naší populace, zůstává právě taková rešeršní aktivita, orientovaná na podstatně širší oblast kultury, základním momentem mé současné odborné sebe-realizace.

Mou životní cestu poznamenala setkání s řadou lidí různých názorů. Byla jsem vděčna těmto setkáním, k nimž dává příležitost i Váš časopis, neboť jsem touto cestou procházela ráda.

V úctě

Vlasta Suková

ANKETA JUBILANTŮ

Helena Šenfeldová, prom. hist., nar. 8. 4. 1936, vedoucí muzea v Humpolci (1959 - 1961), pracovnice a později vedoucí výzkumu Ústředí lidové umělecké výroby (1961 - 1992), administrativní prac. ÚEF AV ČR (1992 - 95), odborný asistent v národopisném oddělení Národního muzea v Praze (od r. 1995)

Je skutečně velmi obtížné vybrat ze své dlouholeté pracovní činnosti to, co by se dalo označit za nejcennější přínos oboru a co také naplnilo mé původní představy. Je to ještě těžší proto, že instituce, již jsem věnovala všechny své síly, zanikla ve víru současných politicko-ekonomických změn. Přes to však alespoň něco zůstalo. Především se odbornému oddělení podařilo zpracovat a tiskem vydat řadu technologií lidové výroby, na nichž jsem se autorsky podílela u třech titulů (pletení ze slámy, pletení z loubků a zdobné techniky dřeva). Dalším trvalým pozůstatkem naší činnosti je bohatý dokumentační materiál, který je dnes uložen v muzeích v Praze a v Rožnově pod Radhoštěm. Práce v ÚLUV byla jinak pro etnografa velmi zajímavá a pohlcující. Byl to neustálý styk s tradičním materiálem v terénu i v muzeích a na druhé straně živá práce s výrobcí, z nichž mnozí mne obohatili nejen znalostmi po odborné stránce, ale i svými životními zkušenostmi a moudrostí. Uspokojující byl také určitý podíl na podnětech, z nichž pak vycházela tvůrčí práce výrobců a výtvarníků-návrhářů. Povinnost popularizovat práci výrobců a její výsledky dávala také příležitost k tvůrčí přípravě výstav. Z řady menších i větších výstav, které se realizovaly podle mého scénáře, měla snad největší ohlas výstava Tvořivé ruce (Praha - U Hybernů, 1982) s předváděním výroby a výstava České vánoce (Praha - Lobkovický palác, 1988), na jejíž přípravě jsem se podílela menší

(současnou) částí.

Po odchodu z ÚLUV (a do důchodu) jsem se v současné době stala muzejní pracovnící a své síly věnuji nikdy nekončící práci s muzejními sbírkami. Pokud mi to síly i okolnosti dovolí, ráda bych spolupracovala při budování nové expozice pražského národopisného oddělení a také bych ještě ráda shromáždila a zpracovala nejdůležitější údaje o činnosti výzkumné etnografické složky ÚLUV, protože byla ve své době nesporně důležitým pracovištěm, které zaměstnávalo současně vždy čtyři národopisce.

Helena Šenfeldová

PhDr. Věra Thořová, CSc., nar. 14. 4. 1936 v Praze, ÚEF AV ČR Praha

1954 - 59 studium hudební vědy na FF UK v Praze; téma diplomové práce "Nově vznikající lidové písně v komparaci se staršími sbírkami"

1960 - 65 řádná aspirantura v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze

1965 - 68 odborná pracovnice ÚEF ČSAV

1968 obhájena kandidátská práce na téma "Příspěvek ke studiu vývoje lidové písně v Čechách ve 20. stol."

1968 - 1972 vědecká pracovnice ÚEF ČSAV

1972 doktorát na katedře etnografie a folkloristiky FF UK

Na počátku normalizace (1972) po politických prověrkách jsem byla nucena ústav opustit. Následovalo pět let bez zaměstnání a dvanáct let převážně neúspěšné práce v Obvodním kulturním domě v Praze 6. Pro svůj další vědecký růst a publikační činnost jsem tak ztratila svá nejlepší léta, která už nikdy nedoženu. Den, kdy jsem se mohla jako rehabilitovaná vrátit

ANKETA JUBILANTŮ

do ÚEF AV ČR (15. 5. 1990), patří k mým nejšťastnějším v životě.

I. Na přání redakce ze své bibliografie vybírám:

- Problematika nových lidových písní. Český lid, 47, 1960, s. 179-188.

- Po stopách sběratele Frant. Homolky. Český lid, 52, 1965, s. 44-55.

- Prameny ke studiu vývoje lidové písně v Čechách ve 20. stol. Muzeum a současnost 9, 1986, s. 31-104.

- Lidová zpěvnost na Chodsku. ÚEF ČSAV Praha, 1992, 56 s.

- Ludvík Kuba: Lidové písně z Chodska. ÚEF AV ČR, Praha 1995.

Z ostatních činností jmenuji především vydávání katalogu normalizovaných incipitů lidových písní základních publikovaných sbírek z Čech.

II. K mým nejbližším odborným plánům patří studie o sbírkách lidových písní k Národopisné výstavě československé, vydání sbírky lidových písní Boženy Čapkové a Karla Kořízka z Úpicky z let 1894 - 1907 a sbírky velikonočních koled z Čech.

Věra Thořová

važoval za jakýsi most mezi generacemi a mezi historickými formami života. Jím jsem nejvíce vděčen za všestranné obohacení. Práce v terénu byla pro mne vždy svátkem. Většinou jsem pro ni kradl čas v zaměstnáních metodicky sice příbuzných (muzeum, galerie), ale odlišných co do úkolů a služebních povinností. Hledisko bezprostředního kontaktu s tradiční kulturou a jejími nositeli hrálo největší roli při mé čtvéře změně zaměstnání a bydliště, jakož i při odmítání nabídek míst s možností lepší hmotné a prestižní kariéry. Muzejnictví jsem zůstal věrný po celý život a nejvíce mě těší, že mi bylo umožněno zprostředkovávat jiným i hmotné doklady staveb nejen na papíře, ale i v expozicích muzeí v přírodě. Dnes mám však pocit, že té práce v terénu bylo přece jen málo.

Hned při vzniku nároku na důchod jsem ukončil zaměstnání, abych stihl uzavřít témata, která jsem rozpracoval v drobných studiích. Rád bych také přispěl k syntéze domu v Karpatech, k níž se již nedostal můj přítel Václav Frolec. Jsem mu vděčen za mnohé impulzy citového a tvořivého vztahu k údělu badatele-etnografa.

Jiří Langer

**PhDr. Jiří Langer, CSc., nar. 27. 4. 1936 v Brně,
důchodce v Rožnově pod Radhoštěm**

Vlastní zveřejněná díla hodnotit nemohu, ale nejsilnější citový vztah mám k výsledkům práce v terénu. Sám se k nim stále vracím a těší mě, když pramenné doklady z mých článků poslouží i ostatním kolegům. Mé původní školení bylo historické, a proto jsem jako etnograf vyhledával kontakty s takovými lidmi, jejichž chování, cítění, hierarchii hodnot a znalostí jsem po-

"STRAŇANSKÝ" FESTIVAL 1997

I když o hlavním masopustním tanci Pod šable ze Strání pochází písemná zmínka už z konce 18. století, a i když si tento tanec ze Strání vybral Leoš Janáček pro Národopisnou výstavu Československou 1895 v Praze, celou masopustní obchůzku v této obci nejvíce proslavil film Fašank ve Strání, natočený V. Kašílkem v roce 1949. Obdobně proslavil kdysi slavný Uprkův obraz vlčnovskou Jízdu králů. A najde-li se v obci organizátor, který kolem sebe soustředí pár lidí jež nebaví vysedávání před televizní obrazovkou, může to znamenat i vznik nové tradice: festivalu. Podobně jako ve Vlčnově obohatali pořadatelé i ve Strání (především spiritus agens tohoto dění: PhDr. Pavel Popelka) obřadní obchůzku jevištním vystoupením folklorních souborů z domova i ze zahraničí.

Letošní 10. ročník Festivalu masopustních tradic ve Strání zahájil v pátek 7. února pořad "Živijó, živijó...", věnovaný 70. výročí vzniku dechové hudby Straňanka. Avšak hlavním dnem festivalu byla sobota, kdy v pořadu "Ej fašanku, fašanku..." přicházely od 14.00 hodin od straňanské Dvorany na návěs Na rybníčku masopustní průvody z Topolné (folklorní soubor Včelaran), Bratislavy (folklorní soubor Gymník) a ze Strání (folklorní soubor Javorina a cimbálová muzika Strýci). Tyto soubory potom na zasněžené návsi předváděly svá fašanková vystoupení, která byla na závěr dne zopakována na jevišti kulturního domu v Květné v pořadu "Zrcadlo masopustu".

Sobotní festivalové veselí vyvrcholilo už tradiční Besedou u cimbálu, když "pochovávání basy" si straňané nechali na úterý, když už nebyl festival, ale za to se uskutečnila ona starodávná masopustní obchůzka obcí. Jejím předznamenáním bylo po skončení pořadu Na rybníčku bezprostřední "zastavení" souboru Javorina a cimbálové muziky Strýci u několika blízkých domů.

Masopustní obchůzky, kdysi důležité obřady rolnického venkova s mnoha věrskými představami, se proměnily - jako mnoho jiných lidových obyčejů - v jakousi kolektivní společenskou zábavu, mnohdy ještě s povědomím jisté závažnosti. Zdá se, že masopust se svými průvody masek patří k nejživějším obyčejovým příležitostem a v současné době se znovu obnovuje nejenom v mnoha obcích, ale i ve městech - včetně Prahy.

Uskutečnit masopustní festival ve Strání je nepochybně výborný nápad, avšak dosavadní ročníky - s rozdílnou kvalitou vystoupení účastníků - naznačují, že bez jasného dramaturgického plánu a dokonalé organizace zůstane fašankový festival ve Strání spíše zajímavým happeningem odtrženým od tradiční lidové kultury a neaplnujícím nároky soudobé masové kultury. Pořadatelé ve Strání jistě nebudou usilovat o obdobu masopustního Rio de Janeira, ale neměli by se obávat vytvořit kulturně společenskou show, opřenou o místní tradice jež nejsou - jak prokazují dosavadní poznatky - jen místní, nýbrž jejich kořeny jsou středoevropské.

Přes všechny nejrůznější aktivity je důležité především udržet tradiční fašank v této pozoruhodné obci.

Josef Jančář

MASOPUST 1997 V KYJOVĚ

Kyjovska čtvrť Nětčice, odkud odedávna pocházelo a pochází jádro kyjovského Slovákého krúžku, ožila v neděli 10. února masopustním veselím. Od hospody U Jančů vyšel po polední průvod masek a tanečníků v krojích, doprovázených cimbálovou muzikou Jury Petrů. Skupinu mladých tanečníků - podšablářů doplňovali mladší "ženáči" aby "pomohli se zpěvem".

Na Kyjovsku starodávné masopustní obchůzky po druhé světové válce postupně zanikaly a jen díky aktivitám folklorních souborů se buď uchovaly alespoň ve zjednodušené podobě - jako právě v Kyjově - nebo se znovu obnovují - jako například letos v nedalekých Bukovanech. Při tom je zřejmý zájem lidí o tento obyčej: "boží milostě", koblihy a "štamprie" pro masopustní průvod byly připraveny nejenom v rodinných usedlostech vesnické části Kyjova, ale i ve čtvrti vil a vícepodlažních domů.

Starodávný obyčej, který národopisní badatelé přiřazují k jarněnovoročním obřadům, majícím původně svým iracionálním obsahem přispívat k zabezpečení úrody na polích a zdraví dobytka i lidí, se stal společenskou zábavou. V lidech, zejména na vesnicích, však přece jen zůstal zachován neurčitý pocit tajemna, představovaný především nejrůznějšími maskami.

V kyjovském průvodě masek byla z těch skutečně starodávných v jakési nevýrazné podobě přítomna maska medvěda či "pohřebenáře" ve slámě, scházela (dříve se často i na Kyjovsku vyskytující) maska koně, popřípadě nevěsty (převlečeného muže) a ženicha, kteří zvou na svatbu "na škaredou středu", i zajímavější soudobé aktuali-

FESTIVALY

zace "řemeslnických" masek. Masky mají upoutat pozornost společensky přijatelnou rozpustilostí. Tak jako tanec medvěda s domácími ženami v minulosti v sobě obsahoval blahonosný symbolismus, podobně i tanec "pod šable", který byl vedle hudby a zpěvu nejvýraznější součástí letošního kyjovského masopustního průvodu, v sobě nese stále určité prvky obřadnosti, jež by neměla z našeho života zmizet. Fašanky, "slahačka", vánoční a další výroční obyčeje nás nejenom spojují s minulostí, ale přispívají i k vytváření obsahu pojmu domov. A to je dost dobrý důvod jejich udržování. Slovácký krúžek v Kyjově má na tomto usilování nepochybnou zásluhu.

Josef Jančář

ČTVRTSTOLETÍ MLADÉHO HORŇÁCKA

Ve dnech 11. - 13. dubna tohoto roku se uskutečnil ve velickém kulturním domě již 25. ročník dětského národopisného festivalu Mladé Horňácko. Slavnostní program, zaměřený k tomuto výročí, připravila v těsné spolupráci s učiteli, vedoucími souborů a ředitelkou místního kulturního domu Zdena Jelínková.

Vděční diváci, sedící i stojící, kteří do posledního místečka zaplnili hlediště, pozorně sledovali pestrobarevnou krásu horňáckých krojů, dětské hry a říkadla, ba i tance odrostlejších dětí. K lidskému uchu doléhaly písně pracovní, tklivé i veselé, které se draly z hrdélek zpěváků doprovázené dětskými kapelami, zejména však cimbálovou muzikou Mladá Velička.

V pořadu vystoupilo přes 290 dětí ze všech horňáckých škol a obcí. Význam tohoto festivalu ve svém projevu ocenil

dr. Zd. Gerstberger, ředitel ZŠ ve Velké nad Veličkou, jenž s úctou poděkoval všem učitelům za jejich obětavou práci, kterou již 25 let věnují dětem a jejich zájmům.

Bude tedy jistě vhodné, když se v dnešním příspěvku krátkou retrospektivou vrátíme k prvo počátkům dětského folklorního hnutí na Horňácku, když zavzpomínáme na prvé ročníky a zamyslíme se nad tím, co vše pro nás současníky, horňácké děti i budoucí pokolení tento festival znamenal a znamená.

Dětské folklorní hnutí má v tomto regionu dlouholeté tradice a sahá až do konce minulého století, kdy na Národopisné výstavě československé v r. 1895 vystupovaly převážně děti z Velké nad Veličkou a obou Vrbek. První mezičlánek mezi uváděným pražským vystoupením horňáckých dětí a dnešním festivalem tvoří Kynčlova rozhlasová pásma, která Uječek Matěj Škrobák, ředitel velické školy, s dětmi a o dětech uváděl v život ve 30. letech našeho století. K druhému mezičlánku se váže období padesátých let, kdy se na horňáckých školách počaly utvářet první národopisné skupiny a muziky. Nejprvotnějším pódíem, na němž vrbecké a velické děti vystupovaly, bylo pódium Strážnických slavností - a to hned v jejich počátcích a pak v roce 1951. Dětský soubor velické školy se ve Strážnici představil také v roce 1953 a 1954 i v letech pozdějších. Horňácký dětský folklór byl tak na Strážnických slavnostech do dnešní doby zastoupen téměř ve 20 ročnících. Nejčastěji tu region zastupovaly děti z Velké nad Veličkou a Vrbek.

Už v roce 1953 byl na škole ve Velké založen první dětský soubor, který navštěvovali chlapi a děvčata z Velké, ale také z Malé a Hrubé Vrbky, Kuže-

lova, Javorníka a Nové Lhoty, poněvadž v té době žáci z oněch vesnic dojížděli do velické školy.

Za dobu svého působení soubor absolvoval celou řadu vystoupení v místě bydliště, ale i ve Veselí nad Moravou, Kyjově i Strážnici a dosáhl řady úspěchů v tehdejších soutěžích tvořivosti mládeže. V roce 1967 byl soubor vybrán pro zájezd do Francie, kde reprezentoval tehdejší pionýry na festivalu mládeže. Muziku tu řídil Leoš Zeman, soubor Jan Loutchan, Olga Pšurná a Darina Severová, která tento soubor od počátku formovala a vedla. Později se děti ze souboru taktéž zapojovaly do samostatných odpoledních nebo večerních programů Horňáckých slavností. Nutno ovšem podotknout, že na zmíněných slavnostech byl dětskému folklóru věnován malý prostor. Výjimku tvořil rok 1962, kdy se v rámci Horňáckých slavností konala první samostatná slavnost horňáckých dětí, nazvaná "Ze světa horňáckých dětí". Mimo suchovské školy se jí zúčastnily žáci všech škol oblasti. Autorka a režisérka programu Zdena Jelínková o tom ve vzpomínkách píše: "Program byl rozvržen do dvou částí. Dopoledne se konalo odborné okénko o dětských hudebních nástrojích a o hře dětí pod názvem "Otůkaj sa, pišťaličko vrbová..." Odpoledne po průvodu všech dětských skupin obcí se odehrál na Horňáckém stadiónu druhý dětský pořad, nazvaný "Na Horňácku mezi dětmi od jara do zimy".

Horňácký dětský den, konaný v roce 1962 jako samostatný regionální dětský festival, byl v našich zemích první regionální dětskou slavností, jejíž náplň tvořil dětský folklór z Horňácka v plné šíři. Od tohoto roku, dá se říci, se datuje třetí mezičlánek, přes který se pracujeme až k prvním ročníkům Mla-

dého Horňácka. Na všech školách regionu se započatá práce národopisných skupin po tomto roce zdárně rozvíjela. Pod vedením Zdeny Jelínkové se začala postupně uskutečňovat idea dětského národopisného festivalu. Posledním rozhodujícím podnětem myšlenky o pořádání přehlídek dětských národopisných skupin oblasti se stala národopisná akademie pořádaná Velickou ZŠ v roce 1971. Od následujícího roku se myšlenka stala skutečností.

První ročník přehlídky dětského horňáckého folklóru, nazvaný Mladé Horňácko, se uskutečnil v roce 1972. Propagátorka myšlenky Mladého Horňácka Zdena Jelínková v roce 1972 vytyčila a shrnula cíle tohoto festivalu do těchto bodů:

- 1) Získat do svých řad co nejvíce dětí z jednotlivých horňáckých obcí.
- 2) Důsledně navazovat na bohaté zdroje místního folklóru a na domácí tradice.
- 3) Vychovávat cílevědomě další generace zpěváků, tanečníků a hudečků formou odpovídající jednotlivým věkovým stupňům dětí.
- 4) Podle věkových stupňů usměrňovat i výběr folklorních materiálů.
- 5) Rozvíjet estetickou výchovu na školách v rámci krajových tradic.
- 6) Pravidelnými každoročními setkáními dětských horňáckých folklorních kroužků na festivalu Mladé Horňácko působit na růst jejich úrovně i na vzrůstání zájmu o horňácký folklór.
- 7) Pravidelnými školeními vedoucích dětských kroužků z Horňácka zvyšovat úroveň práce s dětmi po stránce náplně, formy i metodiky.

Směle můžeme říci, že vytyčené cíle Mladého Horňácka se během těch uplynulých 25 let dařilo a stále daří rea-

lizovat. V současné době mají národopisné soubory a skupiny ve svém repertoáru výhradně dětské hry, tance a písně z oblasti Horňácka. Každá místní skupina dokonce reprezentuje příslušný materiál své obce. Zázemí dětského folklóru, nepřeborné množství písní a her je tak velké, že je stále z čeho vybírat.

V několika počátečních ročnících Mladého Horňácka jsme odpozorovali fakt, že dětský folklór byl uváděn na jevišti bez větších scénických úprav a zásahů. Na pódiu se tak objevovaly a stále objevují složky dětského lidového projevu inscenované ve formě výročního zvykosloví jako kupř. vynášení Moreny, obchůzky s májíčkem, fašankové obchůzky, velikonoční "repotání" čili hrkání, chození po šlaháčce, předvádění různých maškar apod. Přesto zvykoslovná čísla vždy prolínají s dětskými hrami, říkadly, škádlivkami, popěvkami i písněmi. Dětský slovesný folklór je zde tedy hojně zastoupen. Oblíbeny jsou u diváků pro bezprostřední hravost, střídání situací, mnohdy i odvážnost chlapecké hry a tance.

Velmi úspěšně dramatizovaná pásma ze života dětí, se kterými v posledních letech přišli vedoucí souborů, působí vždy sugestivně a plně vystihují mentalitu hrajících se dětí. V mnohých programových číslech děti často předvádějí ukázky práce řemeslníků i s příslušnými říkankami, nástroji a výrobky nebo práci na poli, při níž zobrazují starý způsob sklizně obilí, sena neb jiné úrody, čímž si zároveň rozšiřují svůj obzor poznávání práce lidu na vesnici v minulých dobách.

S vědomostí jsou publikem přijímána pásma zachycující hry starších dětí na pasinku nebo pásma zvykoslovná, ale i témata z dávné historie kraje inspi-

rované dochovanými pověstmi o Turcích, válkách, verbování, či pásma o bíděném životě lidu obsažená v lidové slovesnosti.

Nedílnou součástí festivalových přehlídek jsou i tance figurální (hrášek, kanafaska, zahradník, jatelinka), anebo tance párové (sedlácká, konopice, ztratený), které jsou doménou žáků sedmých a vyšších ročníků. Taneční projev doprovází dětské nebo studentské cimbálové muziky. Bez jejich doprovodu si dnes nedovedeme taneční nebo pěvecká čísla, anebo předváděná pásma již představit.

Během čtvrtstoletí působnosti festivalu se na velickém jevišti vystřídala pěkná řádka muzikantů a mladých primáškých nadějí. O jejich nácvi, růst i vedení pečovali starší hudebníci, kupř. Leoš Zeman, Darina Severová, předně však Jaromír Miškeřík, jenž vychoval valnou část dnešních hor-

Javomické děti předvádí pásmo nazvané "Hrajeme se na Pahrboch".

FESTIVALY

náckých hudeců, dále Martin Hrbáč a Jiří Šácha. Zpočátku na festivalu působila při velické ZŠ muzika s primásem L. Šáchou a v Lipové pak muzika s primásem L. Sedlářem. Později je vystřídali jiní primáši. Uvedme alespoň M. Minkse, L. Supa, J. a M. Kománkovi a K. Bobčíka z velické školy, P. Jagošovou, P. Škopíka, L. Jagoše, P. Galečku, M. Čerešňakovou a A. i P. Mičkoví ze školy lipovské. V Kuželově kupř. hráli prim bratři P. a V. Práškoví.

Dá se říci, že většina muzik a přemíra dobrých zpěváků uspokojuje každoročně náročného diváka. O kvalitě muzik a zpěváků vystupujících na Mladém Horňácku hovoří i úspěchy, kterých žáci docílili také v rámci zpěvacké soutěže O slováckou stuhu Slávka Volavého nebo v televizní soutěži Zazpívej slavičku či na koncertech a veřejných rozhlasových nahrávkách pořádaných BROLNem. A to nehovoříme o natáčení pro televizi nebo aplauzích sklizených při zahraničních zájezdech Lipovjánku a Veličánku v Itálii, Rakousku, Francii a Německu.

Další potřebnou a nezbytnou součástí každého ročníku festivalu je i uvádění programů. Během uplynulých let byly voleny různé formy. Po devět ročníků vytvářel komentář a pořad též uváděl nejen pěveckými vstupy, ale vpravdě jadrným horňáckým dialektem hrubovrbecký ředitel školy Fr. Okénka. Lidovou moudrost jeho slov i horňáckého ducha zvyrazňovalo vždy i to, že programová čísla uváděl v kroji. Po něm převzal toto poslání na dlouhá léta další z pedagogů L. Mikáč st, který dětské výstupy doprovázel osobitým způsobem. Jeho projev vycházel z dobré znalosti dětské duše a byl vždy procítěn láskou k dětem i Horňácku. Jeho komentáře lze právem nazvat poetickými, na které se

těšili všichni přítomní v sále. Roli konferenciérů si také vyzkoušel i dnešní televizní moderátor M. Severa spolu s E. Mikáčovou a Josef Bačík. Na ně úspěšně v posledních ročnících navázala paní učitelka H. Jagošová. Ta každoročně na jeviště pomocí průvodního slova přivádí přes 300 dětí z těchto horňáckých škol a obcí: Velkou nad Veličkou tu reprezentuje soubor Veličánek (vedoucí manželé Kománkovi), Kropáček (B. Zálešáková) a Orešink (A. Šajdlerová), Novou Lhotu zastupuje Hlořáček (A. Lerchová), Lipov pak Lipovjánek I (J. Ovečková) a Lipovjánek II (manželé Jagošovi), Louku Lúčánek (A. Mička, O. Chrenčíková), v kuželovském Krahulíčku (A. Migotová) účinkují i děti z Malé a Hrubé Vrbky, ze Suchova přijíždí Suchovjánek (Zd. Pinkasová) a za Javorník vystupuje Javorníček (J. Bančáková, J. Kučerová). Současné horňácké dětské muziky vedou Petr Galečka (Lipovjánek), Ol. Janouch (Veličánek) a Martin Hrbáč (Mladou Veličku). A to jsme v tomto výčtu uvedli jen ty stávající vedoucí. Během těch 25 ročníků se ve vedení vystřídala celá řada obětavých pracovníků. V čele všech pak stála a stojí neúnavná Zdena Jelínková.

Festival Mladé Horňácko není akcí výběrovou. Je přístupné všem dětem, které chtějí v této sféře trávit svůj volný čas. Mladé Horňácko se stává líní zpěváků, muzikantů i tanečníků. Podporuje a rozvíjí talent dětí v oblasti estetické, hudební, pohybové i dramatické. Rozvíjí rovněž oblast rozumovou, citovou a morální, má velký vliv na volní vlastnosti a celkový rozvoj osobnosti dítěte. Navíc učí děti ctít odkaz předků a vede je k uchovávat těchto hodnot.

Dnes po 25. ročníku můžeme již s jistotou tvrdit, že Mladé Horňácko se stalo mezi dětskými festivaly pojmem a to především pro přirozenou interpretaci původního horňáckého folklóru a krojovou čistotu, ale předně pro důsledné pěstování hudebních a pěveckých tradic Horňácka. Mladé Horňácko jako důležitá kulturně-výchovná akce, která vyrostla z domácích kulturních hodnot a tradic, se mohla ve svém díle tak široce rozvinout, neboť měla vždy podporu okresních i školských orgánů (dnes zájem těchto institucí o festival značně až hluboce poklesl), představitelů obce i kulturního domu ve Velké n. Vel. Avšak na úspěších všech dosavadních ročníků se bezesporu podepsali tvůrci, t.j. učitelé a vedoucí kroužků, muzik i souborů, kteří neúnavně a nezištně po celá ta léta sestavovali a s dětmi nacvičovali všechny tyto pořady. Bez nich by nebylo Mladé Horňácko tím, čím dnes je. Snad příští generace tuto namáhavou a zásluhou činnosti učitelů, tvůrců, vedoucích, propagátorů i organizátorů tohoto festivalu ocení.

Antonín Mička

FOLKLORNÍ PRAŽSKÉ JARO 1997

Poprve v historii slavného hudebního festivalu Pražské jaro se letos na programu jeho 52. ročníku objevily tři folklorní koncerty, provedené v pátek 30. a v sobotu 31. května v divadle ABC, a v neděli 1. června ve Valdštejské zahradě.

Na otázku po smyslu takových folklorních vystoupení vtipně odpověděl spisovatel Ludvík Vaculík při koncertě ve Valdštejské zahradě. Konstatoval, že Valdštejn měl erb, podle něhož ho

všude ve světě poznali. "A podle čeho poznají nás, co erby nemáme?" Otázal se. A hned si odpověděl, že našim erbem jsou lidové písně, hudba a celá lidová tradice. Vystihl tak soudobé usilování zemí a národů vstoupit do sjednocujících se světových struktur se "svým erbem", jímž by se potvrzovala jejich identita.

Všechny tři zcela vyprodané koncerty přinesly nejenom pozoruhodné výkony amatérských hudeců, zpěváků a tanečníků, ale i mnohé otázky nad dalšími cestami folklorních souborů, vymezenými na jedné straně předváděním atraktivních částí kulturního dědictví, na druhé straně využitím prvků tradiční lidové kultury pro nové tvůrčí činy. A nejenom při koncertech Pražského jara.

Páteční koncert pod názvem Když se noty roztančí, připravený soubory Úsměv z Horní Břízy a Kunovjan z Uherského Hradiště, jakoby probíhal v rámci obou naznačených mantinelů. Úsměv i Kunovjan jsou folklorním materiálem zakotvení ve svých regionech, i když usilují překračovat hranice pouhého popisu folklorních prvků pro jeviště, a nevyhýbají se ani pokusům přijímat tradiční folklorní projevy pouze jako nezávazný inspirační zdroj (například etudy Slepice a kokrháč Úsměvu a Ej, zelé, zelé Kunovjanu).

Tance souboru Úsměv jako byl Hrabák, veselý Hrabecí štandrl, nebo Plzeňská Hubičková polka, vypovídají odkud pochází. Taneční hry Polka pro radost nebo Slepice a kokrháč - i když dobře provedené - už takový jednoznačný "erb původu" nemají. Obdobně Kunovjan ve verbuňku Na hradištských lůkách nebo v taneční kompozici Kopaničářský čardáš nezapřel nejvýchoďnější část republiky: Slovácko. Vy-

povídaly o tom i předvedené zvyky druhé svatebního dne z Kunovic. Přestože si tanečníci Kunovjanu satební scénky - stejně jako taneční etudy Ty a já - zahráli s chutí, patří tato čísla na běžné estrádní vystoupení, reprezentující soudobé formy folklorismu, nikoliv na koncert Pražského jara. Vynikajícím sólistům souboru - cimbalistovi Vítězslavu Machovi a zpěvačce Daně Janíkové poněkud ublížily mikrofony: jeden příliš nízko u cimbalu, druhý daleko od zpěvačky.

Muziky obou souborů - přes jejich málo vhodné umístění mimo jeviště - příjemně překvapily jak dobrou úroveň hry tak i zpěvem. Vynikající hrou a uměřeným projevem ve zpěvu i v pohybu zaujal dudák Zdeněk Bláha, umělecký vedoucí souboru Úsměv.

Sobotní koncert, nazvaný Ozvěny lidových tradic a připravený Vycpálkovým souborem z Prahy a souborem Kašava ze Zlína, se od pátečního pořadu odlišoval zejména převahou komponovaných tanečních a tanečně dramatických výstupů. Oba soubory jsou významnými představiteli soudobého folklorismu, i když s rozdílnou mírou stylizace folklorních předloh.

Umělecká vedoucí souboru Josefa Vycpálka, fundovaná folkloristka PhDr. Daniela Stavělová, se ve svých choreografických kompozicích nechala inspirovat českými lidovými tanci, zapsanými zejména Josefem Vycpálkem, a "přeložila" individuálně vybrané tance do uměleckého jazyka soudobého baletu. Díky vynikajícím tanečnicím a tanečnickům tak vznikly pozoruhodné taneční obrázky, jejichž umělecký účín podpořil i hudební doprovod. Čarování milému v druhé části koncertu je typickým projevem novodobého folklorismu, který ve svých kompozicích dává

přednost archaickým prvkům lidové kultury.

Zatímco Vycpálkův soubor předvedl v obou částech svého vystoupení autorskou tvorbu inspirovanou folklórem, soubor Kašava v první části koncertu předvedl autentické prvky folkloru do výrazových možností soudobé scénické komunikace. Jak Formanské točené tak Jihovalašské čardáše zazněly "regionální notou", včetně zpěvu hudeců. Mnohokrát oceněné "kulané" manželů Perůtkových si i v Praze vynutily potlesk na otevřené scéně. Obsah první části vystoupení Kašavy je blízký formám péče o folklorní dědictví, zatímco druhá část - hudebně - tanečně - dramatický obraz Už tu smrt nesem je autorským činem, inspirovaným individuálním výběrem prvků z folklorních tradic východní Moravy.

Stejně jako taneční a hudební čísla Vycpálkova souboru, i kompozice Už tu smrt nesem, je individuální uměleckou tvorbou, pro jejíž hodnocení nemá etnografie a folkloristika odborně metodická kritéria. Jde zde o umělecké projevy soudobé masové kultury, podřízené formám technické komunikace a nezbytné organizovanosti. Tento způsob práce souborů přesně označuje název koncertu: Ozvěny lidových tradic.

Nedělní odpolední koncert ve Valdštejnské zahradě měl zcela jiný charakter než oba předchozí v komorním prostředí divadla ABC. Pod režijním vedením zkušených autorů folklorních pořadů Jana Rokyty a Miloše Vršeckého se představilo v pořadu Ó radost má šest souborů lidových písní a tanců s různými přístupy ke zpracování folklorních materiálů: Gaudeamus z Prahy, východočeský Karmazín z Pardubic, západočeská Mladina z Plzně, lašský soubor Ostravica z Fryd-

FESTIVALY

ku-Místku a z Moravských Beskyd soubor Valašský Vojvoda z Kozlovic. Pořad doplnili zpěvačka Jarmila Šuláková a dudák Václav Švík. S písničkou Vyjdi ně slunečko vystoupil jako host Ludvík Vaculík. Slovem provázel herec Lubor Tokoš.

Už výčet účinkujících naznačuje složitý úkol režisérů vtěsnat do stominutového pořadu nejen taneční a hudební čísla, ale i textové pasáže. Nutno konstatovat, že režie i inspicie odvedli dobrý kus práce. Průvodní slovo však bylo v pořadu nadbytečné.

V soutěži o účast souborů na folklorních koncertech Pražského jara 1997 nepochybně sehrála úlohu i vystoupení souborů na Žofíně v roce 1995. Tato zkušenost byla dobře využita na koncertech v divadle ABC. Pódium ve Valdštejnské zahradě kladlo na jednotlivá vystoupení jiné požadavky než v sále Žofína, avšak úroveň většiny čísel byla i v tomto otevřeném prostoru vysoká. Dokonce taneční kompozice "Ó radost má" souboru Mladina v choreografii Miloše Vršeckého zde vynikla lépe než na pódiu žofínského sálu. Naopak rozverná taneční hříčka Aleny Skálové Čerti se radujou, ve výborném podání souboru Gaudeamus, vyznívá lépe ve scénickém prostoru jeviště.

Folklorní koncert ve Valdštejnské zahradě, v němž se střídaly prokomponované taneční suity (soubory Gaudeamus nebo Mladina) s regionálně laděnými tanečními a hudebně pěveckými ukázkami (Olza nebo Ostravica), podal, myslím, zajímavý obraz vývoje soudobých forem folklorismu. O tanečně dramatickém obrázku Hospoda u Harabiša v provedení souboru Valašský vojvoda platí to, co bylo řečeno o svatebních scénkách Kunovjanu.

Pražská hudební a vůbec kulturní kritika jako by se folklorním vystoupením v Praze vyhýbala, i když Lidové noviny hned 2. června uvedly, že v roce 1998 bude magnetem Pražského jara "programová řada etnické hudby". A co naše tradiční lidová hudba, písně a tance, o něž je nejenom v Evropě, ale v posledních letech i v Africe, v Asii a obou Amerikách velký zájem? Na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici se už řadu let setkáváme s etnickou hudbou národů všech kontinentů - což ovšem české kritice uniklo podobně jako nejvýznamnější přehlídka českého a moravského folkloru tohoto století, uskutečněná na Žofíně v Praze v roce 1995.

Zkušenost z folklorních koncertů letošního Pražského jara, uskutečněných s významnou podporou ministerstva kultury České republiky, ukázala potřebu jejich dramaturgických změn. Je třeba omezit taneční projev jen na takové, které podtrhnou hudební prvky lidové tradice - instrumentální i vokální. Hodnoty lidové hudby - jak dávno napsal Otakar Hostinský - by neměly zůstat ležet ladem. Tohoto kulturně historického fenoménu bychom si měli všimnout i u nás doma, nikoliv jen u Eskymáků nebo u amerických Indiánů, kteří ostatně hráli a zpívali v Praze na Střeleckém ostrově už před více než 100 lety. Plánovaná řada etnické hudby by mohla být v současné době skutečně zajímavá a potřebná, nikoliv ovšem jako projev "přírodních národů", nýbrž jako etnický podmíněný hudební projev lidí současnosti z kterékoliv země, kteří se nebudou tvářit, že neví co je to rádio. U nás - jako jinde - se jedná o pěstované kulturní dědictví, o připomínání kořenů z nichž se rodily naše touhy a naše činy. V tom by měl být

hlavní smysl "etnické" hudby na velkém světovém hudebním festivalu jakým Pražské jaro skutečně je.

Josef Jančář

BRNĚNSKO TANČÍ A ZPÍVÁ 1997

Letošní tradiční přehlídka brněnského folkloru, konaná 17. června, nesla název Zahrajte mi do kolečka s podtitulem Ohlasy videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Autorka Zdenka Jelínková do ní proto zařadila především tance, které jsou zachyceny v 1. části VI. dílu zmíněného programu. Podobně byl zaměřen i komentář přehlídky - informoval o videoencyklopedii vcelku a podrobně o obsahu kazety, věnované Brněnsku, a to včetně zajímavostí a postřehů z natáčení.

Pro nejisté počasí byl vlastní pořad přehlídky přeložen z nádvoří Staré radnice do Sálu Břetislava Bakaly v brněnském Bílém domě, ale průvod účinkujících středem města, aspoň v omezené podobě, se uskutečnil. Škoda, návštěvnost na Staré radnici by byla ještě větší než téměř zaplněný sál.

Pořadatelům a autorce se nepodařilo pro přehlídku získat všechny soubory a skupiny, které se natáčení kazety Brněnska zúčastnily (chyběli Lišňáci z Brna-Lišné, Omičan z Omic, Podskalák z Troubska a taneční pár Stanislav Kříž - Věra Kovářů s muzikou souboru Májek z Brna), ale programu bylo i tak dostatek a byl posílen o Pištělákův soubor písní a tanců a soubor Polana z Brna, které se na tvorbě kazety nepodílely, a o ženský pěvecký sbor Stará Lišeň z Brna-Lišné. Ostatně

i soubory a skupiny, které na kazetě spolupracovaly, uvedly na přehlídce kromě vybraných tanců z kazety další čísla svého repertoáru.

S vervou a od srdce tancovali a zpívali Komíňáci z Brna-Komína. Dalším výborným výkonem na přehlídce byly písně v podání Věry Doležalové, Alexandry Ohlidalové, Renáty Slepíchkové, Milana Holzapflla a Bohuslava Poláka za doprovodu perfektně hrajících Brněnských gajdošů z Brna. Ti rovněž doprovodili procítěný a důstojný taneční projev skupiny Brněňští Hanáci z Brna ve stodolence, Oj na krakovským mostě a třech mazurkách z Tuřan.

Přirozeností projevu upoutaly Krojová skupina z Brna-Tuřan v hodovém věnci a kole i šotyšce, řeznické a ševcovské, národopisný soubor Vrčka ze Šlapanic ve výňatku z ostatkové zábavy pod právem s tanci pantalone, mazurka a Liška v jarně, právě tak jako národopisná skupina Vostopovčáci z Ostopovic v choreograficky zpracovaných kolech a rejdrováku. Slabší výkony tentokrát podaly Pištělákův soubor písní a tanců z Brna v líšeňských tancích chlobivé a řetážkové, avšak chlapecká vovčácká byla provedena na dobré úrovni, soubor Pořana z Brna v choreografiích Králko, královno a Čichpak je to děvčička, a Křenová z Křenovic u Slavkova v dívčích tancích z Blažovic a párových tancích z Drysic, které už patří do jižní Hané. Sbor Stará Líšeň zaujal nejen vkusnými úpravami líšeňských písní, ale i dvěma "plkačkami".

Všechny skupiny a soubory byly pečlivě oblečeny, což významně přispělo k úspěšnému přijetí programu přehlídky obecně.

J. M. Kříst

BILDER UND ZEICHEN DER FRÖMMIGKEIT

Zámek Straubing v blízkosti Mnichova se stal na podzim roku 1995 čtrnáctou pobočkou Bavorského národního muzea (dále BNM). V jeho prostorách byla pod názvem "Obrazy a znaky zbožnosti. Sběrka Rudolfa Kříse" instalována výběrová kolekce předmětů spojených s lidovou zbožností, jak je během svého života shromáždil Rudolf Kříse. Při této příležitosti vydala správkyně oddělení religiozního národopisu při BNM Nina Gockerell stejnojmennou publikaci v podobě katalogu.

Význačný německý etnograf a badatel v oboru lidové religiozity Rudolf Kříse (1903 - 1973) zanechal kromě četných studií rovněž rozsáhlou sbírku trojrozměrných dokladů lidové víry čítající na 25.000 exponátů. V případě Křísovy kolekce se jedná o celoživotní dílo, neboť první exempláře získal již za dob studií na mnichovské univerzitě. V centru jeho pozornosti stálo přirozené Německo s důrazem na Bavorsko, ale srovnávací materiál shromáždil i ze sousedního Rakouska, Maďarska, Československa, Itálie, Řecka a Jugoslávie. O konečném zařazení do kolekce rozhodoval význam konkrétního předmětu pro jeho tvůrce, uživatele, majitele, přičemž estetickou hodnotu vždy důsledně podřizoval hledisku vědeckého výběru. Tak zde nacházíme výklenkové plastiky vedle domácích oltářů z produkce klášterních dílen, náviní votivní obrazy vedle obrazů zhotovených zkušenými mistry. V hodině

dvanácté zachránil z terénu doklady lidové víry, které by jinak nenávratně zanikly. Vědeckým vyhodnocením bohatého materiálu vytvořil základnu pro příští generaci badatelů. Křísovy sběratelské aktivity doprovázela rozsáhlá publikační činnost orientovaná na lidovou religiozitu ve spojení nejen s katolickou vírou, ale i s náboženstvím islámu.

V této souvislosti není možno pomínout jméno jeho adoptivního syna Lenze Kříse-Rettenbecka, který pokračoval v započatém díle. Jako kurátor BNM a posléze jeho generální ředitel sbírku roztřídil a počátkem šedesátých let instalačně zpracoval do podoby stálé expozice. Zvolená koncepce se ukázala natolik nosnou, že od vernisáže v BNM v Mnichově v roce 1961 nedoznala po více než třicet let žádných změn. Současná instalace Niny Gockerell ji zachovává i po přenesení výstavního souboru do Straubingu, kde rovněž akceptuje dělení do tří základních okruhů. První je věnován dokladům soukromé zbožnosti spolu s tematikou smrti. Vykročením z této soukromé sféry je druhé téma prezentující institucionalizované svátky a slavnosti v průběhu církevního roku, dále kult Krista, P. Marie a uctívání světců. V posledním nejrozsáhlejším oddílu jsou zastoupeny záslibné a děkovné dary.

Studie Niny Gockerell tyto okruhy sleduje rovněž, názvy kapitol odrážejí jednotlivé výstavní soubory: "Zbožnost" je zaměřena na její soukromé podoby počínaje malovanými modlitebními knihami, růžencem, drobnou devoční grafikou apod., přes náboženské symboly

VÝSTAVY

na nábytku, náradí až po malbu na skle. Radí se sem i tzv. klášterní práce. Další téma "Prostředky zajišťující ochranu a požeňnání" zahrnuje okruh sakramentálií, tj. církví posvěcených předmětů, které mají zajistit ochranu a zdraví člověka a devocionálií - tj. předmětů podporujících osobní zbožnost. Hramice mezi nimi je nejasná a často splývá. Mezi "amuleta sacra" patří např. svěcená voda, olej atd., mezi devocionálie pak škapuliře, polky obrázky apod. Následující oddíl "Umírání, smrt a věčnost" předvádí atributy smrti jakými jsou smrtka s kosou, rakev či kostlivec, obrazy o "Memento mori". Představy o posmrtném životě dokládají např. modlitby a plastiky na téma duše v očistci. Exponáty této části jsou pro českého zájemce raritou, neboť v dané podobě téma u nás ještě nebylo zpracováno. Samostatné kapitoly jsou věnovány uctívání Krista, světců, svaté Trojice. Autorka v nich sleduje historické kořeny jednotlivých kultů, jejich dopad do života především venkovských vrstev. Tento přístup spolu s citovanými doklady je blízký prezentaci v našich sbírkách a literatuře. Úvod části zabývající se kultem P. Marie je věnován historickému exkursu do počátků mariánské úcty, která se během středověku stala masovým jevem. Dokladem jsou poutní místa spojená s kultem bohorodičky (např. Loreto, Maria Zell, Altötting). V této souvislosti poukazuje i na Sv. Horu u Příbrami s návštěvami bavorských procesí a na putování českých poutníků do Neukirchen, kam byla přenesena madona z Loučimi u Klatov. Obsáhlá závěrečná část katalogu patří

jádru sbírky tj. poutím a votivním darům, přičemž v úvodu stanoví obvyklé znaky poutního místa, a sleduje jejich proměnu v čase, změnu poutních cílů i pohnutek ke konání poutí. Cestu na tato místa pak označuje jako Wallfahrt nebo Pilgerfahrt, přičemž mezi těmito termíny nerozlišuje, jak to činí H. Dünninger nebo H. G. Schroubek. V širokém spektru jsou představeny jednotlivé skupiny votivních darů (s některými se setkáváme i ve starší české literatuře, např. u Č. Zibrt, A. Procházky). Expozice ve Straubingu je pro české badatele o to zajímavější, že naše země jsou na vota chudé. V době, kdy je bylo možno ještě v terénu získat, se jejich sběrem na rozdíl od sousedů nikdo programově nezabýval.

Sbírka Rudolfa Kriss představuje rozsáhlý soubor předmětů věřského charakteru z produkce samouků i řemeslných výrobců, zachycujících nejen prostředí vesnické, ale i městské a klášterní. Předchůdce autorky Lenz Kriss - Rettenbeck ještě při jejím prvním publikování použil termín lidová víra, katalog ze Straubingu se již bližšímu vymezení vyhnul. Zpřesnění titulu v práci N. Gockerell vystihuje dle našeho názoru široký záběr sbírky a její zázemí lépe. Odkaz na práci Kriss-Rettenbecka je namístě, neboť pozorný čtenář zde najde doslovné obrazové citace totožné s jeho monografií Bilder und Zeichen religiösen Volksglaubens. Při zpracování stejného materiálu to ostatně ani jinak nebylo možné. Komentář Niny Gockerell odráží současný náhled na lidovou religiozitu a její projevy. Publikace je tak důstojným

reprezentantem stavu tohoto oboru v Německu. Český zájemce na obdobné zhodnocení ještě čeká. Katalog je vybaven soupisem základní literatury roztržiděné dle jednotlivých kapitol, obsáhlým rejstříkem a bohatou barevnou i černobílou fotografickou přílohou. Kvalitní grafická úprava ještě zvyšuje jeho přitažlivost.

Nina Gockerell: Bilder und Zeichen der Frömmigkeit. Sammlung Rudolf Kriss. Mnichov 1995. 136 stran, čb. i bar. příloha.

Hana Dvořáková

HRADIŠŤSKÉ JARMAKY

Ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti byla v březnu otevřena ne-tradiční vernisáž výstava o uhersko-hradišťských jarmacích. Pracovníci muzea - národopisci, konzervátoři, historici a ostatní pracovníci muzea - se proměnili v trhovce, městské dráby a vesnický lid, aby návštěvníkům přiblížili atmosféru výročních i týdenních trhů, jak je královskému městu Uherskému Hradišti povolili čeští králové v minulých staletích.

Výstava vlastně vtipným nápadem představuje divákovi pestrost a bohatost národopisných sbírek Slováckého muzea a zároveň bezprostředně odráží zajímavou část lidové tradice. V prvním plánu výstavy je jakoby ve Stáncích vystaveno prodávané zboží od koryt, necek, březových metel, motyk, řetězů a nejrůznějšího kovářsky vyráběného nářadí přes hrnčířské zboží, puténky, škopky a další bednářské výrobky až po obilí, luštěniny či lesní plody. Výraznou část výstavy tvoří textilní stánky, hlavně se střížním zbožím, a nechybí ani stánek s cukrářskými výrobky a nejrůznějšími "driáckými" vodičkami a mastičkami. Jarmareční obraz doplňuje "bošňák" s krosnou plnou nití, jehel a další galanterie, a "handrlák" s pytlem na "staré hadry". Seskupení mnoha předmětů jednotlivých oborů řemeslné a vůbec lidové rukodělné práce minulosti, a zároveň přibližuje ještě nedávný způsob života vesnic a malých měst na Slovácku. Vystavené předměty svou úpravou také dokládají péči Slováckého muzea o národopisné sbírky.

Ve druhém plánu výstavy vnímá divák historické zázemí tradice hradišťských jarmaků, vytvořené nejstaršími fotografickými záběry trhů jak na obou hlavních náměstích, tak i v dalších částech města. Škoda, že stručné avšak výstižné průvodní texty nebyly využity na malý katalog nebo tištěného průvodce výstavy: pro poučení i na památku.

Autorka výstavy Hradišťské jarmaky - PhDr. Ludmila Tarclová se svými spolupracovnicemi - připravila jednu z nejlepších moravských národopisných výstav, které jsme mohli v posledních letech vidět, a stojí skutečně za shlédnutí.

Josef Jančář

VÝSTAVA "KRASLICE U NÁS A JINDE"

Existují výstavy, které se mohou opakovat jako roční doby, a přece neztrácejí na přitažlivosti - právě proto, že dolaďují náladu okamžiku. Patří k nim o Vánocích betlémy, o Velikonocích kraslice. Etnografický ústav Moravského zemského muzea uspořádal výstavu Kraslice u nás a jinde (březen-duben 1997) tentokrát v tzv. mramorových šálcích hlavní budovy.

V Brně tyto výstavy nebývají až tak často, naposledy to bylo roku 1964, tenkrát se získem bezmála tisíce kraslic z celostátní soutěže, pořádané ÚLUV roku 1959, a z darů převážně ze středoevropského prostoru. Letos autorka výstavy Eva Večerková podala výsledky svého intenzivního bádání a sbírání dokladů tohoto dosud živého zvyku ozdobování a darování vajec. Do úvo-

du vložila zařazení zvyku obecně, se zdůrazněním jeho dlouhé tradice a bohaté symboliky. Vejci se obdarovávalo, jak známo, při jarních obchůzkách dětí, kraslice dostávali chlapci o velikonočním pondělí. V mimovesnickém prostředí tvar vajec podržely artefakty z trvanlivých, často drahých materiálů.

Na výstavě nemohl chybět přehled technik zdobení vajec, od způsobu barvení skořápky přírodními i umělými barvami přes negativní vytváření vzoru, vyškrabování, leptání, k nejrůznějším aplikacím a oplétání (drátem). Byl předveden zkratkovitě, ale názorně, s domácky zhotovenými nástroji, fotografiemi a ukázkami práce. Následovalo roztřídění kraslic podle zeměpisného výskytu na Moravě a v Čechách. Na ně navázalo Slovensko s hlavními oblastmi a pak se mohl návštěvník poučit, jak se zdobily kraslice lužické, polské, ukrajinské, bulharské, maďarské, chorvatské a slovinské.

Ve dvacátém století se kraslice staly tržním zbožím, oblíbeným vývozním artiklem a také předmětem soukromého sběratelství. V posledním čtvrtstoletí se pořádají soutěže dospělých i dětí o nejkrásnější kraslici, k uchování a rozvíjení tradice. Obrázky z ústavního fundusu doplnily a zpestřily mnohovrstevný kaleidoskop jarního zvykoslavi.

Výstava mohla být zahlušena množstvím kraslic (ve sbírkách EÚ MZM je jich takřka 6000), ale pečlivě volená přehledný výběr k ilustraci úmyslu autorky přispěl spíše k trvalému zafixování celkového obrazu; i když o něj divák tak hluboký zájem mít nemusel, byl k tomu veden.

Z úvodu výstavy "Kraslice u nás a jinde".

Ostatně i sám pracovník se teprve na výstavě pořádně doví, co všechno v muzeu má.

Miroslava Ludvíková

VÝSTAVA "VÝŠIVKY Z VENKOVSKÝCH KOSTELŮ" V ETNOGRAFICKÉM ÚSTAVU MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA V BRNĚ

Pololidové kostelní výšivky patří k nejméně známým textilním artefaktům; ve skrovné míře byly vystaveny už na Národopisné výstavě československé, ale pak zůstaly nadlouho uschovány v muzejních depozitářích. Objevná výstava PhDr. Miroslavy Ludvíkové, CSc., ukázala tyto vzácné textilie ze 17. a 18. století široké veřejnosti

v adekvátním prostoru kaple Etnografického ústavu: v pečlivém výběru, v zařazení do časových a funkčních souvislostí a s náležitým oceněním jejich kulturně historické hodnoty. Rozumíme pod nimi různé pokrývky na oltáře, hlavně druh zlidovělých korporálů, které se v lidovém prostředí nazývaly šátky nebo ve východomoravských dialektech ručníky. Byly z hrubého lněného plátna tvaru čtverce nebo obdélníku a při mši se kladly doprostřed oltáře pod kalich a patěnu. Užívaly se i v protestantském prostředí a je možné předpokládat jejich použití i v soukromí při zaopatření nemocných a umírajících. Méně často se zachovala antependia, obvěšovaná kolem tří stran oltáře. Kostelní pokrývky vyšívaly venkovské ženy, vyšivačky-specialistky, ja-

kou byla např. M. Haspalová z Valašské Senice (1740 - 1792). Do kostela se dostávaly darem ve zlomových životních situacích, buď při narození dítěte nebo při úmrtí váženého člena rodiny, ale také v těžkých chvílích kostela samého, když byly v 17. století a někde ještě později chrámy vylupovány a vypalovány a bylo nutno je znovu vybavit. Bývají označeny jménem dárkyně, letopočtem, pokrývky z katolického prostředí nesou uprostřed vyšitý kříž, christogram, příp. další symboly (beránek, pelikán). Výšivky na kostelních pokrývkách se jeví vázanější na renesanční a barokní slohové předlohy. Zvlášť je to patrné u výšivek zpracovaných podle počítané niti. Teprve po roce 1800 kostelní výšivka jako samostatný typ mizí a rozplývá se v lidové. Tyto artefakty se zachovaly více z chudších území, z filiálních chrámů a kaplí, nejvíce z Valašska, ze 17. století také ze západní Moravy. Nebylo vždy pochopení pro jejich uchování v muzeích, ale pokud se tam dostaly, patří k nejvzácnějším sbírkovým předmětům. Brněnská výstava (červen-srpen 1997) ukázala unikátní kolekci těchto textilií z fondu EÚ a doplnila ji předměty lidové religiozity vzácné hodnoty (sakrální plastiky, voskové obětiny, poutní tisky z 18. století).

Eva Večerková

DESET LET ROČENKY FOLIA ETHNOGRAPHICA

Folia ethnographica, odborný časopis Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně, vycháze-

jící jako tematická příloha Časopisu Moravského muzea ("Supplementum ad Acta Musei Moraviae") patří k významným českým národopisně orientovaným periodikám a završuje téměř stoletou tradici odborné publikační činnosti muzejních etnografií v Brně.

Již do prvních ročníků Časopisu Moravského muzea zemského (od r. 1901) i do jeho předchůdce, Museum Franciscum Annales (1895-1898) přispívali moravští etnografové Klvaňa, Kretz, Helfert i jiní články o kroji, keramice, zvykosloví apod. V ČMM se objevily i příspěvky kustodů J. Janušky a M. Wanklové o muzejních etnografických sbírkách. V období první republiky byl časopis orientován zejména na přírodní vědy, a tak další národopisné příspěvky v něm nalézáme až po roce 1946, kdy se rozdělil do dvou řad: duchovědné (společensko-vědné) a přírodovědné. Ve společenskovědném oddílu publikovali i pracovníci etnografického oddělení. Od r. 1959 začala vycházet samostatná ročenka Ethnographica, redigovaná tehdejšími vedoucími Etnografického ústavu doc. Ludvíkem Kunzem, CSc. Byla určena především k mezinárodní výměně publikací etnografických pracovišť, proto byla značná část příspěvků publikována v cizích jazycích, zejména němčině, ale i ruštině, francouzštině a angličtině. Kromě zaměstnanců Etnografického ústavu do této ročenky v šedesátých letech přispívali mnozí naši a zahraniční odborníci. Studie se týkaly nejčastěji všeobecné problematiky muzejní a muzeologické, tvorby sbírkových fondů, otázek prezentace a dokumentace. Výsledky vědeckých bádání, založené na studiu konkrétního mu-

zejního či terénního materiálu byly vedle toho pracovníky etnografického oddělení nadále publikovány i v ČMM. Ke splnutí obou těchto větví došlo v sedmdesátých letech, kdy se veškeré národopisné příspěvky opět soustředily do ČMM pod společným názvem Ethnographica a v číselné návaznosti na původní ročenky (od čísla IX, 1969-1974). Pro zahraniční výměnu publikací Ethnographica vycházela také jako separát. Většina článků byla napsána v češtině s cizojazyčným resumé, některé obecnější však i ve světových jazycích, např. Kurfürstovy stati o lidových hudebních nástrojích.

Folia ethnographica, nástupce Ethnographik, vycházejí v nepřerušené číselné řadě pod redakcí dr. Evy Večerkové, CSc. od r. 1986 (čís. 20). I přes finanční potíže se daří každoročně v nich prezentovat výsledky výzkumné a vědecké činnosti pracovníků Ústavu, vázané na bádání v terénu, muzejních fondech i archívech. V souladu s orientací Moravského zemského muzea se příspěvky týkají celé oblasti Moravy. Zásadní význam mají pojednání dlouholeté pracovnice EÚ M. Ludvíkové, zejména o kroji (cyklus o neznámých pramenech k historii moravských krojů, kroj a výšivka německé menšiny, výšivka u moravských Charvátů) a lidové stravě (změna postoje venkovského obyvatelstva ke konzumaci zeleniny, formy postu). Problematika lidových obyčejů a zvykoslovných artefaktů je sledována systematicky v příspěvcích E. Večerkové o významu obyčejové tradice v životě malého města (Šlapavice) a brněnského předměstí (Kohoutovice), o kraslicích, o lidových slavnostech a v cyklu o zvykosloví morav-

ských Charvátů. Četné stati pojednávají o lidovém umění: A. Kalinová píše o kamnářské plastice, malbách na skle, zlidovělé grafice, neprofesionální výtvarné tvorbě v současnosti, o kultu P. Marie Vranovské v lidovém umění, H. Dvořáková o slámou vykládaném nábytku, o ručních pracích žen a jejich vazbě k regionu, B. Hekelová o malbě na textilu. Lidovým oděvem se zabývá L. Nováková (kroj Malé Hané, oděv moravských Charvátů, výšivka na Velselsku, kroj na fotografiích alba z přelomu 19. a 20. století), řemesly a zemědělstvím J. Pechová (příspěvky o kovářství a chmelařství). Články o hudebních nástrojích přispěli do Folií bývalí pracovníci EÚ L. Kunz (hrnčířsky hotovené nástroje lidové hudby, souhrnná práce o okarině) a P. Kurfürst.

Prostor dostávají i ročenice Folia ethnographica též odborníci z brněnských i mimobrněnských národopisných institucí: z Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity, z Akademie věd České republiky, z muzeí. R. Jeřábek pojednává o dokladech lidové kultury českých zemí uložených v rakouských muzeích, A. Navrátilová píše o českých emigrantech z Volyně, o tradicích v životě brněnské měšťanské rodiny a o mezinárodní spolupráci muzeí, I. Heroldová o životě jugoslávských Čechů v Charvátsku. L. Tarcalová se věnuje problematice náboženských průvodů, J. Pajer kožešnictví ve Strážnici, M. Hošková obrázkům na skle a krojům na severozápadní Moravě, M. Melzer zkoumá osidlování německého jazykového ostrova na Drahanské vysočině moravskými Charváty po druhé světové válce. Polská badatelka E. Królikowska z muzea v Lodži

RECENZE

příspěla pojednáním o polském kroji.

Folia ethnographica vycházejí v nákladu 600 výtisků, z čehož je více než čtvrtina určena pro zahraniční výměnu. Za desetiletí jejich existence v nich vyšlo na 60 odborných článků a studií, vesměs doplněných i bohatým fotografickým a kresebným materiálem. Do budoucna přejeme Foliím další zajímavé příspěvky, obětavé spolupracovníky a zájem čtenářů z řad odborné i laické veřejnosti.

Jarmila Pechová

Případné objednávky a předplatné ročenky Folia ethnographica vyřizuje ediční sklad MZM (pí. Hlavatková, Sv. Čecha 39, Brno).

SOPHIE CASSAGNES-BROUQUET - JEAN-FRANÇOIS AMELOT: MARIE EN LIMOUSIN. RODEZ 1991, 286 S., MNOHO ILUSTRACÍ

Kniha není nejnovější, a přece si zasluhuje naši pozornost, protože je z jiného než středoevropského prostředí, na které jsme z literatury zvyklí. Krajina limousinská (kolem měst Limoges, Guéret a Tulle) leží ve střední Francii, stranou turistických tras. Autoři na příkladech výtvarných děl podávají obraz mariánského kultu a materiál řadí podle událostí Mariina života, ať již čerpali námět z evangelíí nebo apokryfů, od pozornosti k předkům (vitráž Strom Jesse) přes bohatá zobrazení anenské (mezi nimi např. u nás neznámé téma sv. Anny s třemi dcerami-Mariemi a jejich potomky), narození až k smrti a oslavení. Předváděná díla jsou zhotovená z nejrůznějšího materiálu, z ka-

mene, ze dřeva, na emailech (významným střediskem této práce od středověku bylo město Limoges), na skle (vitráže), ale i na liturgickém rouchu či knižních iluminacích. Z bohatého materiálu bylo nutné přísně volit, výběr byl vedený ikonografickou a estetickou hodnotou. Některá témata byla na území méně zastoupená, jako 12letý Ježíš v chrámě Zasnoubení P. Marie či Svatba v Kaně. Nejobtížnější volba byla ve skupině P. M. s Ježíškem - neobyčejně bohatá jsou románská zobrazení P. M. trůnící, v gotice přistupuje P. M. "něžná" - hrající si s dítětem, a kojící. Proti těm se sousedství barokní malby, často kopie slavných obrazů, jeví jaksi prázdně a falešně. Na rozdíl od starších "šťastných" madon přistupuje v 15.-16. století pojetí piety. Zesílení kultu rodiny v té době se odráží i v ikonografii.

Prekvapivé je množství lidových madon, jako dřevořezb - sošek či reliéfů, a to počínaje od nejstarších dob. Autoři je často kladou do souvislosti s románskými sochami s nehybným výrazem v obličeji. "Nešikovnost" stylu neopomenou nikdy uvést; u sošky z 15. století se podivují, že nebránila velké účtě, které se přes věky těší. Stáří některých je až neuvěřitelné, např. vysokého reliéfu kojící madony, datovaného na rubu rokem 1547, podle autorů zvláště přitažlivě ošklivého. Nejvíce jich pochází ze 17. století. Tyto sochy jsou pojetím velmi blízké našim, piety jako by pocházely z některého našeho poutního místa.

Neméně zajímavá je i kapitola o poutích. Od nejstarších dob se tu odráží vztah k vodě. Obavy před povodněmi až k nebezpečím na moři se projevují ve stavění kapliček u vod. Ve

Ve středověku za křížáckých válek vznikají poutní místa na poděkování za záchranu z nebezpečí. Limousin je nejen výraz pro krajinu, ale i pro zedníky, vyhlášené v západním světě - jeden z nich donesl ze Španělska sochu dodnes uctívanou. Jsou i paradoxy, např. poutní místo, které ex voto založil šlechtic-loupežník, později popravený. I tato krajina prožila svá ikonoklastická období, jako v 16. století za náboženských válek a koncem 18. století za francouzské revoluce. Po přejítí nebezpečí se sochy vytáhly z úkrytu a poutě se obnovily. Avšak nová poutní místa v 19. století už nevznikla.

Miroslava Ludvíková

INJA SMERDEL: OSELNIKI. ZBIRKA SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA. LJUBLJANA 1994, 317 S., FOTOGRAFIE, KRESBY, MAPY.

Slovinská etnografka Inja Smerdel, ředitelka etnografického muzea v Lublani a redaktorka časopisu Etnolog, se specializuje na agrární etnografii. Rozsáhlý katalog, jenž odbornou veřejnost seznamuje s problematikou toulce na brousek, je jedním z výsledků tohoto zájmu. Nevelkou podlouhlou nádobku, patřící k nezbytnému vybavení sekáče trávy či obilí, autorka představuje na základě slovinského materiálu a zasazuje do širších geografických a historických souvislostí.

V úvodní studii konstatuje, že nejstarší dochované toulce pocházejí ze 17. stol., ale jde o kulturní jev mnohem časnější. Ze slovinského prostředí je prvním dokladem vyobrazení sekáče

ve Valvasorově díle "Die Ehre des Herzogthums Krain" (1689). Další pramen, inventář velké selské usedlosti ze Seilské doliny z počátku 18. století, uvádí přímo vede dvou kos i "oselník", tj. toulec. Nejstarší datovaný doklad ve sbírce Slovinského etnografického muzea pak pochází z roku 1842. Když mechanizace zemědělské výroby na konci 19. století zatlačila ruční nářadí do pozadí, mizí z lidového prostředí i toulce. Pokud se ještě používají, jsou dřevo a roh nahrazovány novými materiály, plechem, popř. plastickou hmotou, které zakončují vývojovou řadu tohoto kulturního jevu.

Velkou pozornost věnuje I. Smerdel typologii toulců. Základním dělícím znakem je forma korpusu a počet hrotů (noh), které bránily převrnutí toulce a vylítí vody. Podle těchto kritérií autorka vyděluje sedm základních typů. Pro Slovinsko je charakteristický toulce se dvěma hroty (nohami) a badatelka vyslovuje zajímavou hypotézu o jeho vazbách na francouzské prostředí. Slovinský materiál doplňují publikované paralely z ostatních evropských zemí (Rakousko, Itálie, Francie ad.). Doklady převzaté od J. Hyčka (Žatevné a mlatočné náradie) a považované za české, pocházejí však ze Slovenska.

Samostatná kapitola je v katalogu věnována výrobcům, technologii, dekoru, prodeji a hodnocení toulců. Výrobci dřevěných toulců se ve Slovinsku rekrutovali z řad drobných rolníků, kteří se vedle vlastního hospodářství zabývali podomáckým zpracováním dřeva. Masovější formu měla tato výroba v okolí Ribnice a Kočevje, Črneho Vrhu nad Idrijí, na Tolminku, v okolí Bovece, v Bohinji a okolí Biedu aj. Základní technologické postupy uplatňované při opracování materiálu byly dva: před-

mět se formoval na řezací stoličce nebo na soustruhu. Důležitý byl výběr základní suroviny, tvrdého nebo měkkého dřeva. Řídil se zkušeností a znalostmi jednotlivých výrobců, stejně jako způsob dekorování hotového výrobku.

Kromě údajů o toulcích přináší katalog podrobné informace i o brouscích, o jejich výrobě, prodeji a hodnocení z hlediska kvality. Na rozdíl od toulců převážně domácí provenience používaly se často importované výrobky bavorské nebo italské z Bergama, považované za nej kvalitnější.

Přestože toulec na brousek je kulturní jev spadající do oblasti materiální kultury, má také vazby ke kultuře sociální. Autorka to podrobně sleduje na příkladu senoseče, jež byla sice především hospodářskou prací, ale šlo též o jakýsi svátek, provázený svátečním oděvem, zvláštním jídlem, písněmi apod. Společnost mnoha lidí, mužů a žen, dívek a chlapců vytvářela atmosféru, v níž toulec s brouskem fungoval jako erotický symbol.

Obširný katalog navazující na úvodní studii přináší konkrétní údaje o toulcích, brouscích a tzv. ognjilech (železa na rovnání ostří) ze sbírky Slovinského etnografického muzea v Lublani. Sumarizující informace obsahují rejstříky místní, typové a materiálové. Do obrazové přílohy jsou zařazeny v barevném provedení především výtvarně zajímavé kusy zdobené řezbou, datací apod., černobílé fotografie zachycují všechny předměty z katalogu a následuje ještě na třicet dokumentárních kreseb. Autorkou přiloženého soupisu slovinských nářečních výrazů pro toulec a brousek (oselník, osla ad.) je Francka Benedik. Geografické rozšíření jednotlivých výrazů dokumentuje mapa slovinského etnického území, tj. Slo-

vinska a přilehlých částí Itálie a rakouských Korutan, kde žijí Slovinci. Na další mapě je zachycen regionální výskyt jednotlivých typů toulců.

Při shromažďování srovnávacího materiálu byla autorka v kontaktu s mnoha etnografickými pracovišti v Evropě, u nás s Etnografickým ústavem MZM v Brně a Valašským muzeem v přírodě v Rožnově p. R. Zásluhou vyčerpávající heuristické práce autorky vznikl hodnotný katalog, který může být příkladem i pro prezentaci našich etnografických sbírkových fondů. Byl vydán s anglickým překladem a tak umožňuje mezinárodní využití poznatků.

Miroslav Válka

MIROSLAV Sopoliga. PERLY LUDOVEJ ARHITEKTURY. DINO PREŠOV A ŠMURK, SVIDNÍK 1996, 127 S., ANGL. A NĚM. RESUMÉ

Reprezentační publikace s velkým množstvím kvalitních barevných fotografií D. Dugase, s citlivě volenými záběry a z archivu ŠMURK shrnuje monograficky problematiku dřevěných kostelů severovýchodního Slovenska. Jde o území obývané rusínsko-ukrajinským etnikem řeckokatolického vyznání. Jde o vynikající památky lidového stavitelství minimálně středoevropskéhoho prostoru. Autor vysvětluje význam těchto památek v duchovní kultuře lidu východního Slovenska, zabývá se dále typologií a lidovým názvoslovím těchto sakrálních objektů, sleduje kulturní paralely ve dřevěném stavitelství u západních a východních Slovanů a projevy stavebního mistrovství na dřevěných kostelech 17.

RECENZE

a 18. století. Rozebírá rovněž uměleckou výzdobu, jejíž bohatost a dokonalost ztvárnění byla neodmyslitelně spjata s rusínsko-ukrajinskými sakrálními stavbami sledovaných regionů východního Slovenska. M. Sopoliga, ředitel ŠMURK ve Svidníku, který patří k předním odborníkům na problematiku lidové kultury tohoto etnika, zvláště pak projevů lidového stavitelství, představuje ve své publikaci celkem 33 roubených kostelíků (NKP) ležících na území šesti okresů východního Slovenska, přičemž nejvíce se jich nachází na okresech Svidník, Bardejov a Snina. Zařazení barevných snímků do textu, který s nimi nekoresponduje (uvedeny pouze stručné popisky), působí poněkud nepřehledně. Naopak obsah, kde u jednotlivých lokalit s kostely jsou uvedeny jejich siluety představuje dobrý a zajímavý nápad. Na předsádku obálky je vhodně zařazena jednoduchá mapa sledovaných lokalit.

Při výkladu vývoje dřevěných kostelů na Slovensku vychází autor z principu, že dřevěné sakrální stavby u Slovanů tvoří jednotnou stavební kulturu. Dále se opírá o základní poznatek vycházející z dlouholetého studia těchto staveb - lid si je vytvářel s vlastním citem, vkusem a tak, aby plně sloužily jeho duchovní potřebě. Vliv prostředí jiného etnika na církevní stavbu sledovaného regionu autor demonstruje na dřevěném římskokatolickém kostele v obci Hervartov, původně německého původu, který je půdorysem, některými architektonickými částmi a interiérovými prvky výrazně odlišný od rusínsko-ukrajinských "cerkvi" (je to mezi slovenským lidem nejrozšířenější název pro tyto stavby). Na vznik dřevěných kostelů v oblasti slovenských Karpat působila celá řada komponentů a pod-

mínek, jak přírodních, tak kulturněspolečenských, historických daných vývojem regionů, tak i zdejšími etnikem. Mnohé dřevěné kostely v nejvýchodnější části Slovenska (na okrese Michalovce a Snina) se vyznačují polygonální východní částí srubu (mohou mít vztah k výskytu roubených polygonálních stodol na východním Slovensku). Zajímavé je rovněž situování kostelíků vzhledem k obci. Zaujímají většinou v rámci sídelní jednotky jednoznačně dominantní postavení, ale zpravidla nikoliv v centru obce. Základními identifikačními znaky kostelních staveb na Ukrajině jsou zároveň trojdielnost a trojvěžovost.

Kniha M. Sopoligy o dřevěných kostelích na východním Slovensku výrazně obohatila knižní produkci o lidové sakrální architektuře bývalého Československa a zaslouží si jistě patřičnou pozornost odborné veřejnosti.

Lubomír Procházka

VAS MEGYE NÉPMŰVÉZETE. SZOMBATHELY 1996, 400 S., 500 IL.

Vašská župa leží v jihozápadním Maďarsku a je charakteristická soužitím různých národů - Maďarů, Němců, Slovinců, Charvátů. Předalpská pahorkatina tu přechází do roviny. Tomu odpovídá i osídlení, od rozptýlených dvorů k silnicovce a lidové stavitelství v krajině bohaté na dřevo až na ně chudé. Sedláci si sami budovali své domy primitivními technikami, v 19. století se na cihlových domech v nížině projevovaly ohlasy historických slohů, což sem zanesli zedníci. V domě žilo

15-20 členů rodiny pohromadě, rodiče a staří rodiče spali v obytné místnosti, ostatní v komoře a ve stájí. Z nábytku byla nejkrásnější židle s vyřezávaným opěradlem a malovaná truhla. Věci denní potřeby, ať již v domácnosti nebo v hospodářství, se zdobily řezbářsky, dětské hračky byly ohlasem každodenního života v rodině.

Na výšivku měly vliv textilie ze šlechtických domácností. V 17. a 18. století se zastírací plachty zdobily bílou síťovanou převyšívanou vložkou, nebo se vyšívaly bíle s prolamováním. Pro nás je nejzajímavější červená či barevná velkorysá výšivka kyticová s pávy, kterou je možno sledovat v širokém pásu až na jižní Moravu. Pokud se týká oděvní tradice, opět se projevuje vliv hlavně panských služebníků a mluví-li se o pomešťování, pak se tu jedná o módu uherskou.

Na předmětech cechovního původu lze sledovat udomácnění italské ornamentiky od 17.-18. století a výskyt náboženských motivů. Bohatá byla výroba užitkové keramiky nepolévané, nereprezentativní. Na svatbu se objednávala zvláštní sada nádobí velkých forem. V Jáku se vyrábělo i nádobí polévané. K rozkvětu kamnářství od středověku přispívala hojnost výborné hlíny. Lidové sklo se začalo pozdě sbírat, jde hlavně o import (tu např. pomalované sklenice a malby na skle ze Sandlu).

Z klíčových okamžiků lidového života je uvedena především svatba a její průvodní artefakty, různé podle národnostních menšin. Na hřbitovech jsou dřevěné náhrobky katolíků - kříže bohatě vyřezávané, zatímco protestantské desky jsou prosté. Neopomíjí se ani židovské prostředí. V obydlí se uplatňovaly různé projevy lidové reli-

giozity, plastiky (mezi nimi sériová Sva-tohorská P. M.), skříňkové obrazy od klášterních prací 18. století s voskovou hlavní figurou až po skříňky s P. M. Mariacelskou s papírovými květy, oltářičky; v kostelích voskové a železné obětiny, u protestantů oltářní plachty na přechodu od panské výšivky k lidové, u katolíků sochy a kříže v exteriéru. Neopomenuly se ani artefakty při výročních zvycích (vyzvedla bych vánoční stromky na studních, obchůzky s ozdobeným kmenem u Slovinců, kraslice zdobené podkůvkami atd.)

Poslední blok tvoří pastýřské řezbářské práce - rytí a zdobení pečatním voskem na pouzdrech všeho druhu, mandlovacích pístech, řezby dýmek, zakončení pastýřských holí apod. Nejkrásnější práce byly zhotoveny ve vězeních. Beťáry - zbojníky, tak typické pro Uhry, si idealizovali v písních, vyprávěních a žánrových scénkách na pouzderkách.

Výsledkem společné práce etnografů, restaurátorů a ilustrátorů je sborník s bohatým obrazem lidové umělecké činnosti ve Vašské župě, dříve v maďarském celku opomíjené. Našli bychom tu mnoho paralel. Samy obrázky jsou výmluvné a na konci knihy je obsáhlé německé resumé.

Miroslava Ludvíková

HRVÁTI, CHORVÁTI, KROBÓTI

- tak a ještě všelijak jinak říkali charvátským osadníkům na jižní Moravě a na jihozápadním Slovensku místní starousedlíci. Až na výjimky žili v dobré shodě, ale početně slabší Charváti během čtyř staletí postupně splývali s do-

mácím živlem, okolí přestávalo vnímat jejich odlišný etnický původ a kdysi i jejich osobitou kulturu a jazyk. Ten se místy vytrácel tak, že zbyla třeba jen znalost otčenáše. Ani obecný vývoj politických a mocenských poměrů nebyl pro charvátskou minoritu na jižní Moravě a na Slovensku příznivý: jejich postavení se oslabilo za druhé světové války (zčásti i jejich vlastním přičiněním) s tragickými následky po jejím skončení. Nadlouho ustal i odborný zájem o jejich osudy a dokonce se zdálo, že se charvátské minority z obzoru české a slovenské vědy docela vytratí.

Do zorného pole národopisu na Moravě jsme Charváty vrátili v polovině šedesátých let v souvislosti s programem soustavného studia etnografické rajonizace a od té doby jsme jim věnovali různé dílčí i syntetizující práce, z nichž některé byly pojaty i do antologie *Moravští Charváti - dějiny a lidová kultura* (Brno 1991), jiné vyšly teprve dodatečně (*Moravští Charváti po 450 letech*. In: *Minority v politice*. Kulturně a jazykové práva. Bratislava 1992, s. 215 - 218). Od té doby následovaly další publikace, na něž bychom rádi upozornili našeho čtenáře, protože všechny vyšly mimo naše území.

V edici Hrvatska dijaspora vydal rozsáhlý sborník historik a filolog Dragutin Pavličević pod názvem *Moravski Hrvati: Povijest - život - kultura* (Zagreb 1994, 376 stran), který obsahuje jednak souhrn poznatků o dosavadním charvátském i českém bádání o charvátské menšině od počátků do přítomnosti, jednak přetisk dvou desítek příspěvků převážně charvátských autorů (s výjimkou Jana Herbena) zabývajících se krajany žijícími na jižní Moravě. Některé z těchto textů, hlavně z druhé

poloviny 19. století, byly dosud v našem prostředí neznámé, protože pocházejí z obtížně zjištělných a u nás nedostupných tiskovin.

Autorstvem a hlavně obrazovou přílohou je s tímto sborníkem spojen katalog výstavy *Die mährischen Kroaten - Bilder von Othmar Ruzicka* (Kittsee 1996, 43 stran a 36 vyobrazení), která byla uspořádána Etnografickým muzeem v Kittsee v rakouském Burgenlandu. Prezентuje malířskou tvorbu absolventa vídeňské akademie výtvarných umění, představitele popisného realismu, který od roku 1905 až do třicátých let zachycoval při svých pobytech v jihomoravském Frélichově (dnešní Jevišovce) realie a způsob života charvátských kolonistů. Jeho poněkud idealizující kresby i olejomalby nepostrádají dokumentární charakter a jsou zčásti využitelné zejména pro studium lidové oděvní kultury.

K těmto dvěma publikacím se volně přiřazuje sborník *Chorváti na Slovensku - dejiny, jazyk, kultura, súvislosti* (Bratislava 1996) sestavená Jánem Botíkem ze stručných článků a sdělení o charvátské diaspoře na jihozápadním Slovensku a v Burgenlandu, jejím kulturním přínosu a stavu bádání (s. 21 - 75 s poněkud záhadnou paginací), bibliografie (s. 79 - 84) a materiálů, mezi nimiž tvoří velký celek výběr lidových písní (s. 97 - 192). Kromě ilustrací v textu zabírá 48 stran obrazová příloha, jejíž nejcennější částí jsou autentické dobové fotografie.

Všechny tři práce jsou hodnotným dokladem oživeného zájmu o etnické a národní menšiny.

R. J.

KNIŽNÍ TIPY

- nová rubrika Národopisné revue, která není nabídkovým listem ani recenzním sloupkem, pouze je výběrem zajímavých titulů, které dnes vycházejí na českém trhu s knihami a které se z různých úhlů vztahují k poznání člověka a jeho kultury.

Oldřich Sirovátka: Srovnávací studie o české lidové slovesnosti. Akademie věd České republiky, Brno 1996, 218 stran.

Sborník sedmnácti prací s komparační tematikou, které publikoval doma i v zahraničí v letech 1964 - 1981 významný český folklorista Oldřich Sirovátka (Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy, Otázky a úkoly srovnávací folkloristiky, K srovnávacímu studiu lidových balad, Jánošíkovská pověst v české lidové tradici aj.).

Aron Gurevič: Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku. HsH, Jinočany 1996, 524 stran.

Pokus o prozkoumání struktury a vnitřního systému lidové kultury v 6.-13. století na základě dochovaných historických pramenů.

Volné pokračování Gurevičovy práce Kategorie středověké kultury z roku 1972 (česky 1978).

Frances G. Lombardiová - Gerald Scott Lombardi: Nekonečný kruh. Výklad etiky amerických Indiánů. Knižná dielňa Timotej. Košice 1996.

Antologie filozofického myšlení původních obyvatel Severní Ameriky.

Dagmar Mocná: Červená knihovna. Studie kulturně a literárně historická. Paseka, Praha-Litomyšl 1996, 238 stran.

Publikace, která se dotýká tzv. paraliteratury, literatury na okraji, triviální literatury či "románu pro služky" a dokumentuje jednu z etap vývoje lidové četby.

Arnold van Gennep: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Nakladatelství Lidové noviny 1997, 201 stran.

První české vydání studie významného francouzského etnologa, kterou napsal již v roce 1909 a která se věnuje tzv. přechodovým rituálům (rites de passage) při změnách sociokulturního postavení člověka (těhotenství a porod, narození a dětství, iniciace, zasnubování a svatba, pohřební obřady aj.).

Zdeněk Justoň: Hudba přírodních národů. Dauphin - MAŤA, Liberec - Praha 1996, 199 stran (část nákladu doplněna o CD Lidová hudba Arnhemské země).

Čtyři eseje o hudbě jako jazyku a nositelce významů u přírodních národů (2. vydání).

CESTOU NA VÝCHOD

Cestou z Moravy směrem na východ se pustili muzikanti Teagrassu na svém stejnojmenném CD, které v roce 1995 vydala hudební edice nakladatelství GNOSIS BRNO (G-MUSIC), a vskutku tam objevili obrovské bohatství východoevropské tradiční lidové hudby...

Uvedme však, cože či kdože vlastně Teagrass je? Původně kapelu bluegrassového stylu, mající snahu slévat různé hudební žánry, založil v roce 1990 Jiří Plocek, který je její stálou duší. Dnešní Teagrass hraje v minimálním obsazení - Jiří Plocek (mandolína), Petr Surý (kontrabas) a Mišo Vavro (kytary). K realizaci projektu *Cestou na východ* si však Teagrass přizval sedm hostů - zpěvačku Natálii Velšmídovou, hornáckého houslistu a zpěváka Martina Hrbáče st., violistu Dušana Kovaříka, houslistu Tomáše Macha, Luboše Novotného, hrajícího dobro, cimbalistu Dalibora Strunce, a Michala Zpěváka s klarinetem, flétami a tarogátem. Vznikla tak sestava, která nejen zajímavým, ale především osobitým způsobem ztvárnila čtrnáct skladeb tradiční lidové hudby pocházejících z Moravy, Slovenska, Maďarska, Bulharska, Rumunska, Srbska - Chorvatska a Ukrajiny. Tyto písně vybral a zaranžoval Jiří Plocek.

Pro naše uši budou zřejmě poutavě především interpretace skladeb znějících jaksí exotičtěji než hudební motivy našich lidových písní (např. *Divoká jízda, Na dvoře transylvánskeho knížete, Pět kroků k nebi, Bělúv sen, Potoceneasca* aj.). Prostředí domácí tradice je zastoupeno dvěma moravskými písněmi - *Byla cesta*, skladba v níž snadno rozpoznáváme základní melodii, na-

víc však obohacená o nové pasáže. Táhlá horňácká píseň *Dobre bylo*, která končí svérázným sedláckým rytmem, je nahrána v přesvědčivém podání Martina Hrbáče. Do skladby není aranžérsky příliš zasahováno. Kromě hudecká trojky Hrbáče doprovází ještě mandolína, která se snaží zachovat horňácký styl.

Nové CD Teagrassu má na obalu poznačeno - World Music (WM) - a snad také právem, budeme-li hudbou WM rozumět tvorbu spojenou s nějakým místem a jeho tradicí, ovšem ne ve smyslu "muzeálního" folklóru, nýbrž folklóru "nově" žijícího. Technicky vyspělí hráči Teagrassu, z nichž někteří mají navíc v krvi i lokální tradici, přesvědčivě spojili různé hudební styly a názory, a dokázali tak promluvit společným muzikantským jazykem. Osloví-li široké publikum, navíc s odlišnou kulturní zkušeností, nemůže si Teagrass přát více.

Hana Poláková

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY OCENILA PRÁCI ZDENKY JELÍNKOVÉ

Dne 12. prosince 1996 byla v Brně, v prostorách Akademie věd, předána Zdence Jelínkové, bývalé pracovníci Ústavu pro etnografii a folkloristiku AV ČR, čestná oborová medaile Františka Palackého za zásluhy ve společenských vědách. Toto významné ocenění přijala naše přední etnochoreoložka a sběratelka folklóru ve společnosti přátel a mnoha hostů z moravských etnografických pracovišť, z bratislavského Etnologického ústavu SAV a v přítomnosti ředitele ÚF AV ČR

PhDr. Stanislava Broučka, CSc. z rukou člena předsednictva Akademické rady AV ČR PhDr. Viléma Herolda, CSc. Rozsáhlé celoživotní sběratelské dílo Z. Jelínkové je dostatečně známé v odborných kruzích i mezi milovníky a pěstiteli folklóru ze souborů a "krůžků". Víme, že díky jejímu úsilí byly zaznamenány a postupně vydávány tisíce zápisů lidových tanců, písní nebo folklóru dětí z celé Moravy a Slezska, kde v jednotlivých regionech systematicky sbírala sama nebo se spolupracovníky. Prof. Oldřich Sirovátka srovnal její vklad na tomto poli se sběratelskou činností nejvýznamnějších moravských sběratelů minulého století - Františka Sušila a Františka Bartoše. Její zvukové jméno je spojeno s rodným Horňákem a s folklórními slavnostmi ve Velké nad Veličkou, stejně tak jako s Mezinárodním folklórním festivalem ve Strážnici. Od nynějška bude spojeno také s oceněním Vědecké rady Akademie věd ČR. Podobné ocenění bylo posmrtně v našem oboru uděleno profesorům Oldřichu Sirovátkovi a Václavu Frolcovi.

O nevyčerpatelné energii Z. Jelínkové a o její vůli a chuti pořád pracovat svědčí mimo jiné její autorský podíl na projektu, který se v současné době dokončuje ve strážnickém Ústavu lidové kultury. Je to moderní naučný videoprogram Lidové tance Čech, Moravy a Slezska. Soubor videokazet, doplněný odbornými texty, je komplexním pramenem k poznání regionálních typů tanců, rozšířených na našem území. Bez osobností, jakou je Zdenka Jelínková, by toto dílo sotva spatřilo světlo světa.

Jana Pospíšilová

NÁRODOPISNÁ SPOLEČNOST

připravila pro své členy první číslo Zpravodaje, který má být pružnějším kontaktem mezi hlavním výborem a členy. Absence Věstníku za léta 1994 a 1995 znesnadnila aktivity, kterými se dříve mohla chlubit (kalendářium, recenze). Tento nedostatek bude alespoň zčásti napraven v příštích dnech, kdy již budou dvě čísla Věstníku rozesílána.

Neutěšená finanční situace, plynoucí mimo jiné ze značné liknavosti v placení členských příspěvků, se podepsala nejen na přípravě Věstníku s příspěvky přednesenými na Valném shromáždění v září 1996 (viz L. Procházka v NR 2/1997), ale také na malém podílu NS na přípravě odborných setkání v letošním roce. Výjimkou je konference věnovaná kultuře dětí na podzim.

Valné shromáždění uložilo novému výboru pružněji reagovat na současné dění ve společnosti, mapovat proměny ve vztazích etnických skupin žijících v ČR, iniciovat aktivity k zaznamenání právě těchto pro budoucnost důležitých jevů.

Tento, velmi náročný úkol, se rozhodl naplňovat hlavní výbor hned několika formami. První je fond na podporu výzkumů lidové kultury na území ČR, který je určen zejména studentům a členům společnosti. Reflexí na současný stav odborné prezentace a místa oboru v systému společenskovedních disciplín i jeho veřejné prestiže je vyhlášení nejvýznamnějšího počínu v oboru. První hlasování členů a vyjádření odborných pracovišť se uskuteční v závěru letošního roku.

Hlavní výbor nabídl členům i nečlenům Národopisné společnosti odběr

RESUMÉ

dosud vydaných titulů národopisných bibliografií a jednotlivých čísel Národopisného vestníku. Zejména mladším kolegům se tak nabízí možnost doplnit za minimální částku své odborné knihovny.

Pohled do kartotéky členů Národopisné společnosti z hlediska věku členů a délky členství neskýtá příliš povzbudivých zjištění. Noví členové, zejména z řad absolventů etnografie, nevyrovnávají svým počtem ani místa po členech zesnulých. Bude na hlavním výboru i členech, aby zejména posluchače etnografie a absolventy studia přesvědčili svou aktivitou o výhodnosti a potřebnosti členství ve vědecké společnosti. Hlavní výbor se také pokouší - a první kroky již byly podniknuty - oživit pracovní kontakty se Slovenskou národopisnou společností tak, aby informace o dění na Slovensku byly trvalou součástí Zpravodaje NS i Věstníku již od příštího čísla.

Úmysly a také snaha hlavního výboru jsou však jednou stranou mince, druhou je podpora členské základny a pomoc každého člena při krocích vedoucích ke zlepšení společenské prestiže naší disciplíny. Národopis si to jistě zaslouží a tradice, mající více jak sto let, poskytuje mnoho podnětů.

-jv-

VÝZVA

V roce 1995 vydala Národopisná společnost "Adresář národopisných pracovníků", který obsahoval některé nepřesné údaje kritizované také v odborném tisku (Jeřábek, R.: NR, 1996, č. 3, s. 167- 168).

Abychom mohli uvést vše na pravou míru, prosíme všechny, jichž se nepřesnosti dotýkaly, aby zaslali upřesňující údaje na adresu: PhDr. Zdena Lenderová, Muzeum východních Čech, 500 49 Hradec Králové.

Všechny údaje budou zveřejněny jako samostatná příloha Zpravodaje Národopisné společnosti 1997, č. 2.

Jiřina Veselská, předsedkyně NS

OPRAVY OMYLŮ A CHYB V NÁRODOPISNÉ REVUI 1/97

S. 24: V seznamu fotografií pod č. 4 místo 60. léta má být 20. léta. Fotografie č. 4 a 5 nepocházejí z fotoarchivu EÚ MZM, nýbrž z fotoarchivu Muzea Těšínska.

S. 34: V posledním řádku na stránce místo hraní má být hani.

S. 53: V 11. - 12. řádku 3. sloupce místo ve výhodně má být ve výhodě.

S. 56: V německém resumé místo der Ethnographischen Revue má být der Volkskundlichen Revue, místo Tešiner a Tesiner Schlesien má být Teschner Schlesien, místo vorhergenden má být vorhergehenden, místo Wallachei má být Walachei, místo hannakischen má být hanakischen, místo Stráznice má být Strážnice.

redakce

ZTRÁTY A NÁLEZY 4

Následující sdělení jsem poslal redakci Národopisné revue 10. října 1990. Mělo tehdy vyjít jako Errata 1, ale

místo toho byl zařazen jako první do této rubriky v následujícím ročníku NR jiný můj příspěvek, jenže bez pořadového čísla. Ani přes několik urgencí nebylo moje sdělení otištěno, takže se podnes nikdo neměl možnost dovědět, kdo byl skutečným sestavovatelem dost zhusta citovaného sborníku o lidové písni. Myslím, že tato skutečnost není ve vědě tak docela zanedbatelná, a proto poskytují svoje sdělení redakci v doslovné podobě po sedmi letech znovu, ve víře, že nespadne opět do redakčního koše.

Errata 1

Před diskriminačním zrušením samostatné katedry etnografie a folkloristiky brněnské univerzity v roce 1970 byl součástí učebního plánu dvousemestrový seminář na téma Variační proces ve folklóru, na jehož průběhu se podíleli pracovníci několika národopisných institucí. Dušan Holý shromáždil vybrané referáty a připravil je do tisku, jenže vinou dobových okolností nemohl být uveden jako editor sborníku. Tuto roli na sebe ochotně i s honorářem vzal "košer" Bohuslav Beneš.

V lektorském posudku ze dne 29. února 1972, kterým jsem rukopis doporučoval do Spisů filozofické fakulty UJEP, stojí: "Soudím, že zbytečně a neprávem ustupuje do pozadí jméno hlavního organizátora a iniciátora speciálního semináře o variačním procesu, z něhož tento sborník vzešel, doc. dr. Dušana Holého. Když už není jeho rozhodující podíl vyjádřen jiným přiměřeným způsobem, bylo by lze jej vyzvednout na vhodném místě předmluvy." Ovšemže se tak nestalo.

RESUMÉ

sobem, bylo by lze jej vyzvednout na vhodném místě předmluvy." Ovšemže se tak nestalo.

Ještě i dnes, kdy vycházejí informace o skutečných autorech a editorech prací, jež se objevily v posledních dvaceti letech pod jinými jmény, zapomněl Beneš upozornit národopisnou veřejnost na to, že se podepsal pod cizí práci, k níž připojil

třístránkový úvod třístránkový úvod s komickým tvrzením, že příspěvky pojaté do sborníku sjednocuje "základní východisko, jímž je historický a materialistický pohled na lidovou tvorbu" atd., a zbytečný dvoustránkový seznam použité literatury, v němž se citují evidentně nepoužité tituly (Erich - Beittl, Hirschberg, Moszyński, Toschi), aby sborníku dodaly vědeckého lesku.

Uživatelé sborníku *O životě písně v lidové tradici* (Variační proces ve folklóru), Brno 1973, učiní tedy dobře, když si na titulním listě a v tiráži opraví jméno redaktora a když si to promítnou i do bibliografií, citací a recenzí v odborném tisku.

R. J.

NÁRODOPISNÁ REVUE 3 - 4/97

(Volkskundliche Revue 3 - 4/97) Herausgegeben vom Institut für Volkskultur,
696 62 Strážnice, Tschechische Republik

Zusammenfassung

In den letzten Monaten sind einige Gebiete des Landes mit Hochwasser betroffen worden, das auch das Areal des Instituts für Volkskultur in Strážnice angegriffen hat. Weil wir schon vorher mit den ökonomischen Schwierigkeiten gekämpft haben, der einzige Weg war, die geplanten Nummern 3 + 4 in eine Doppelnummer zu verbinden. Dadurch ist aber auch ihre Inhaltzusammensetzung berührt.

Weil die erste Nummer dieses Jahrganges dem schlesischen Gebiet rund um die Stadt Těšín gewidmet worden ist und die zweite Nummer hat sich mit der UNESCO-Konferenz über die ungeeigneten Formen der Volkskultur-Kommerzialisierung befasst, mußten wir die Beiträge der Doppelnummer ein bisschen zusammenpressen. Josef Vařeka hat seinen Beitrag der Ethnokartographie gewidmet. Daniela Stavělová beachtet die Tradition und die Gegenwart des Tanzes "in die Runde" aus Chodenland. Jana Pospíšilová und Zdeněk Uherek veröffentlichen die Ergebnisse der Terrainerforschung der Tschechen in Nachkriegs-Sarajevo und Ivan Dorovský dann Schicksale der kinderlichen Emigranten in griechischer Makedonia. Zwei andere Artikel sind der Kirchweih-Problematik gewidmet. Jitka Matuszková studiert die Kirchweih im Grenzgebiet Mährens, der Slowakei und Österreichs, Jarmila Pechová in der Atmosphäre der Großstadtsiedlung. Jan Kux beschreibt den bestehenden Rechtsschutz der Urheber, Interpreten und Sammler der Volksmusik.

Die Artikel sind mit Umfrage der Jubilare, anderen Personalien, Berichten von Folklorenfestiven und Ausstellungen, mit Bücherrezensionen, vielen Mitteilungen ergänzt.

NÁRODOPISNÁ REVUE 3 - 4/97

Published by Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice
Czech Republic

Résumé

In the course of recent months, some regions of our country have been struck by a flood which has hit the area of the Institute for Folk Culture in Strážnice as well. Because of this and of economical difficulties before this flood, the only solution was to link the planned copies 3 + 4 together into one double-copy. By this, its contents composition has been touched as well.

Due to the fact that the first copy of this volume was devoted to the region of Silesia around the town of Těšín and the second copy presented the UNESCO - working meeting concerning the inappropriate forms of folklore commercialization, the contributions of this double-copy had to be squeezed together. Josef Vařeka devoted his contribution to ethnokartography. Daniela Stavělová pays attention to the tradition and present of the dance "roundelay" of the Chodsko-district. Jana Pospíšilová and Zdeněk Uherek publish the results of terrain investigation of Czechs in postwar Sarajevo and Ivan Dorovský show destinies of children emigrants from Greek Macedonia. The other two essays are devoted to problematics of the feasts. Jitka Matuszková deals with this theme in the border region of Moravia, Slovakia and Austria, Jarmila Pechová in the surroundings of the big-city housing estate. Jan Kux describes the present legal protection of authors, performers and collectors of folk music.

The essays have been amended by survey among personalities celebrating their anniversaries, by reports of festivals of folklore, exhibitions, by reviews of books, different information etc.

ROČNÍKOVÝ OBSAH NÁRODOPISNÉ REVUE 1997

Články a studie

Je Těšínsko národopisný region? (<i>Richard Jeřábek</i>)	5
K českému národopisnému výzkumu těšínského	
Slezska (<i>Miroslav Válka</i>)	12
Meziválečná národopisná publicistika na Těšínsku	
a možnosti jejího využití (<i>Jiřina Veselská</i>)	20
Konference UNESCO o problémech	
komercionalizace folkloru (<i>redakce</i>)	60
Poslání konference UNESCO ve Strážnici	
(<i>Michal Beneš</i>)	61
Lidová kultura v globální informační společnosti	
(<i>Josef Jančář</i>)	62
Komercionalizace folkloru v Bulharsku	
(<i>Míla Santova</i>)	64
Veřejná prezentace folkloru, folklor a turistika	
z pohledu minulé konference CIOFF (<i>Jerzy Chmiel</i>)	66
Lidová tradice jako zboží (<i>Richard Jeřábek</i>)	67
Ústředie ľudovej umeleckej výroby a Mezinárodní	
centrum tradičních a umeleckých remesiel (<i>Anna Bujnová</i>)	70
Muzeum v přírodě ve světě komerce (<i>Jaroslav Štika</i>)	73
Komercionalizace a tradiční lidová kultura	
(<i>Elka Tschernokoshewa</i>)	75
Ochrana autora hudby (<i>Jan Kux</i>)	76
Závěrečná zpráva z porady expertů zemí střední a východní	
Evropy	77
Etnokartografie (<i>Josef Vařeka</i>)	116
Tanec do kolečka na Chodsku - tradice a současnost	
(<i>Daniela Stavělová</i>)	118
Terénní výzkum Čechů v poválečném Sarajevu	
(<i>Jana Pospíšilová, Zdeněk Uherek</i>)	124
Makedonské děti se vydaly do světa (<i>Ivan Dorovský</i>)	128
Posvícenské hody na rozhraní Moravy. Slovenska	
a Rakouska (<i>Jitka Matuszková</i>)	133
Hody na sídlišti (<i>Jarmila Pechová</i>)	138
Současná právní ochrana autorů (upravovatelů),	
interpretů a sběratelů lidové hudby (<i>Jan Kux</i>)	141

Fotografická příloha

Těšínské Slezsko	24
------------------	----

Ztráty a nálezy 3

Nad "Hrčavou" po čtyřiceti letech	33
-----------------------------------	----

Jubilea

Jiřina Králová (<i>Jiřina Veselská</i>)	79
Panu redaktorovi k narozeninám	
(<i>Lucie Uhlíková - Antonín Jančík - Anna Maděričová</i>)	80
Josef Beneš osmdesátníkem (<i>Josef Jančář</i>)	82
Vzpomínka na architekta Antonína Kuriala (<i>Josef Jančář</i>)	83

Společenská kronika

Vzpomínka na Brněnskou cimbálovou muziku (<i>Lucie Uhlíková</i>)	35
Dvě brněnské jubilantky (<i>Pavel Šafařík</i>)	37
Primáš Vladimír Meloun sedmdesátníkem aneb 60 let života	
s houslemi (<i>Jaroslav Jurášek</i>)	37
Otakar Pokorný (<i>Jaromír Nečas</i>)	39
Josef Klvaňa - příklad tvůrčího života (<i>Josef Jančář</i>)	144
Josef Vycpálek (<i>Daniela Stavělová</i>)	144
Stošedesáté jubileum Františka Bartoše (Karel Pavlišťík)	147
Etnomuzikolog, který předstihl svou dobu K nedožitém	
75. narozeninám Volodymyra Hošovského (<i>Mykola Mušinka</i>)	148

Anketa jubilantů

Anketa (<i>redakce</i>)	151
Jiřina Králová	151
PhDr. Hannah Laudová, CSc.	151
PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc.	152
PhDr. Iva Heroldová, CSc.	153
Elena Prandová	153
PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.	154
PhDr. Jaroslav Štika, CSc.	154
PhDr. Vlasta Suková	155
Helena Šenfěldová	156
PhDr. Věra Thořová, CSc.	156
PhDr. Jiří Langer, CSc.	157

Festivaly

Východná 1996 (<i>Jan Krist</i>)	39
Folklórny festival mladých pre mladých Koliesko	
- Kokava nad Rimavicou (<i>Hana Hlôšková</i>)	43
Milovice 1996 (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	44
MFF XXVII. Liptálské slavnosti (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	46
Týden beskydské kultury v Polsku 1996 (<i>Josef Jančář</i>)	47
Festival v Lotyšsku (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	84
IV. mezinárodní festival dětských folklórních souborů	
ze zemí střední Evropy (<i>Věra Kovářů</i>)	84
Uherskohradišťský festival nástrojů lidové hudby (<i>Josef Jančář</i>)	85

"Straňanský" festival 1997 (<i>Josef Jančář</i>)	158	Irena Štěpánová: Lidový oděv v okolí Tábora (<i>Alena Jeřábková</i>)	99
Masopust 1997 v Kyjově (<i>Josef Jančář</i>)	158	Ludvík Kuba: Lidové písně z Chodska (<i>Jiří Traxler</i>)	100
Čtvrtstoletí Mladého Horňácka (<i>Antonín Mička</i>)	159	Stredo európske kontexty ľudovej kultúry na Slovensku	
Folklorní Pražské jaro 1997 (<i>Josef Jančář</i>)	161	(<i>Miroslava Ludvíková</i>)	102
Brněnsko tančí a zpívá 1997 (<i>Jan Miroslav Krist</i>)	163	Ivan Dorovský a kol.: Charvátí ještě žijí mezi námi (<i>Jan Krist</i>)	103
		Jan Trojan: Nové národní písně Františka Bartoše	
Semináře		(<i>Marta Toncrová</i>)	103
Konference CIOFF o dětském folklóru (<i>Alena Schauerová</i>)	48	Prohlášení (<i>Ludmila Sochorová</i>)	104
Česká lidová kultura a střední Evropa (<i>Jiřina Veselská</i>)	86	Deset let ročenky Folia Ethnographica (<i>Jarmila Pechová</i>)	167
18. světový kongres Společnosti pro vědu a umění v Brně		Sophie Cassagnes-Brouquet - Jean-François Amelot:	
(<i>Nad'a Valášková</i>)	87	Marie en Limousin (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	169
Konference a Valné shromáždění Národopisné společnosti		Inja Smerdel: Oselniki. Zbírka Slovenskega etnografskega	
v roce 1996 v Praze (<i>Lubomír Procházka</i>)	88	muzeja (<i>Miroslav Válka</i>)	169
Zpráva z 27. světového kongresu CIOFF (<i>Martina Pavlicová</i>)	89	Miroslav Sopoliga. Perly ľudovej architektúry	
Musica irregularis (<i>Marta Toncrová</i>)	90	(<i>Lubomír Procházka</i>)	170
Seminář Etnografické komise Asociace muzeí a galerií ČR		Vas megye népművészete (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	171
(<i>Vlasta Ondrušová</i>)	91	Hrvátí, Chorvátí, Krobóti (<i>Richard Jeřábek</i>)	172
11. mezinárodní konference o lidové stravě na Kypru			
(<i>Miroslava Ludvíková</i>)	92	Polemika	
24. etnomuzikologický seminář (<i>Stanislav Důžek</i>)	92	Dílo kritiky Richarda Jeřábka (<i>Jiřina Langhammerová</i>)	104
		Klamy a lži Jiřiny Langhammerové (<i>Richard Jeřábek</i>)	106
Výstavy			
Výstava "Hajej dítě, kolibu tě" (<i>Hana Dvořáková</i>)	48	Živá tradice	
Rožnovská výstava malovaného nábytku (<i>Jiřina Veselská</i>)	49	Folklór, folk a slovenské balady (<i>Miloš Janoušek</i>)	109
Stretnutie (<i>Milan Urbanovský</i>)	93	Jak jsem přispěl k odhalení autora Zápisníku zmizelého	
Výstavy lidové architektury v českých muzeích v roce 1996		(<i>Jan Mikeska</i>)	110
(<i>Lubomír Procházka</i>)	94	Cestou na východ (<i>Hana Poláková</i>)	173
Najmladšie stredisko (<i>Milan Urbanovský</i>)	96		
Jaké bylo oblékání od kolébky k dospívání (<i>Alena Jeřábková</i>)	96	Anotace	
Betlémy - tradice či móda (<i>Jiřina Veselská</i>)	97	Knižní typy	173
Památník našich nejslavnějších cestovatelů (<i>Josef Jančář</i>)	98		
Bilder und Zeichen der Frömmigkeit (<i>Hana Dvořáková</i>)	164	Sdělení	
Hradištské jarmaky (<i>Josef Jančář</i>)	166	Akademie věd České republiky ocenila práci	
Výstavy "Kraslice u nás a jinde" (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	166	Zdenky Jelínkové (<i>Jana Pospíšilová</i>)	174
Výstava "Výšivky z venkovských kostelů" v Etnografickém		Národopisná společnost (<i>Jiřina Veselská</i>)	174
ústavu Moravského zemského muzea v Brně (<i>Eva Večerková</i>)	167	Výzva (<i>Jiřina Veselská</i>)	175
		Opravy omylů a chyb v Národopisné revui 1/97 (<i>redakce</i>)	175
Recenze		Ztráty a nálezy 4 (<i>Richard Jeřábek</i>)	175
Samuel Augustini ab Hosrtis: Cigáni v Uhorsku 1775			
- Zigeuner in Ungarn 1775 (<i>Eva Krekovičová</i>)	50	Mezinárodní výměna publikací ÚLK ve Strážnici	
Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska (<i>Josef Jančář</i>)	52	za rok 1996 (<i>Věra Zezulová</i>)	55
Pavel Popelka: Příběhy v písních vyzpívané (<i>Marta Šrámková</i>)	53		

NABÍDKA PUBLIKACÍ VYDANÝCH ÚLK

Karel Vetterl - Olga Hrabalová

GUBERNIÁLNÍ SBÍRKA LIDOVÝCH PÍSNÍ

A INSTRUMENTÁLNÍ HUDBY Z MORAVY

A SLEZSKA Z ROKU 1819.

Po 175 letech vyšla sbírka, která zahrnuje 331 písní s texty a notami, odborný komentář a mapu Moravy z roku 1790. Kniha vyšla jako příspěvek k oslavám 100. výročí Národopisné výstavy Československé.

(*Strážnice 1994, váz., 488 s., angl. a něm. resumé, cena 200,- Kč + poštovné*)

Josef Jančář

STRÁŽNICKÁ OHLÉDNUTÍ

Kniha je určena jak všem členům folklorních souborů, kteří vytvářeli pozoruhodnou tradici strážnického Mezinárodního folklorního festivalu, tak i nejširší veřejnosti. Objasňuje nejenom historii a vývoj festivalu a Ústavu lidové kultury, ale zařazuje "Strážnici" do širších kulturně historických souvislostí.

(*Strážnice 1995, váz., 206 s., 120 barevných i černobílých foto, angl. resumé, cena 200,- Kč + poštovné*)

Božena Nováková-Uprková

BESEDY S JOŽOU UPRKOU

Vzpomínková knížka malířovy dcery Boženy Novákové-Uprkové, rozhovory s malířem, který ovlivnil nejednu generaci. Dílo, o které se po řadu desetiletí vědělo, ale doposud nebylo vydáno.

(*Strážnice 1996, váz., 220 s., 10 barev. foto, 52 fotodokumentací, cena 120,- Kč + poštovné*)

Jaromír Kubiček - Tomáš Kubiček

NÁRODOPIS NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

Výběrová bibliografie národopisných prací na Moravě a ve Slezsku.

(*Strážnice 1996, váz., 412 s., cena 120,- Kč + poštovné*)

Josef Jančář

MUZEUM V PŘÍRODĚ - STRÁŽNICE

Průvodce národopisným muzeem v přírodě ve Strážnici podává česky, anglicky a německy výklad o vzniku národopisných muzeí a o vzniku "skansenu" ve Strážnici. Katalog je doplněn mapkou a 15 barevnými fotografiemi. (*Strážnice 1993, brož., 16 s., 15 barev. foto, cena 15,- Kč + poštovné*)

NÁRODOPISNÁ REVUE

Jediný časopis v České republice věnovaný otázkám folklorismu. Populárně vědecký časopis přináší články z různých oblastí péče o tradiční lidovou kulturu jako součást národního kulturního dědictví.

(*Vychází čtyřikrát ročně od roku 1964, každé číslo v rozsahu 64 stran, cena 1 číslo 25,- Kč + poštovné.*)

OSOBNÍ BIBLIOGRAFIE

Jako zvláštní příloha Národopisné revue vydává ÚLK osobní bibliografie českých národopisců, které jsou cennou pomůckou pro všechny, kdož se zajímají o lidovou kulturu.

Dosud vyšly tyto svazky:

Antonín Václavík	8 stran - 5,- Kč
Richard Jeřábek	30 stran - 8,- Kč
Zdenka Jelínková	20 stran - 10,- Kč
Jaromír Gelnar	8 stran - 5,- Kč
Oldřich Sirovátka	44 stran - 10,- Kč
Václav Frolec	72 stran - 20,- Kč
Josef Jančář	20 stran - 10,- Kč
Josef Tomeš	24 stran - 10,- Kč
Jaromír Jech	36 stran - 15,- Kč
Miroslava Ludvíková	20 stran - 15,- Kč

LIDOVÉ TANCE Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA

Ojedinělý videodokumentační projekt, oceněný UNESCO. Podává komplexní záznam lidových tanců všech regionů České republiky. Součástí každé videokazety jsou skripta s notami, texty písní a popisy tanců. Dílo je určeno jak odbornému studiu, tak ke vzdělávání ve folklorních souborech a výuce na uměleckých a pedagogických školách.

I Západní Čechy - 38 tanců, délka kazety 117 minut

II Jižní Čechy - 65 tanců, délka kazety 114 minut

III Východní Čechy - 71 tanců, délka kazety 149 minut

IV Střední Čechy - 65 tanců, délka kazety 94 minut

V Moravské Horácko - 83 tanců, délka kazety 154 minut

VI část 1. Brněnsko - 83 tanců, délka kazety 161 minut

část 2. Jižní, střední a severní Haná - 65 tanců, délka kazety 140 minut

část 3. Malá Haná, Lipenské a Hostýnské Záhvoří - 80 tanců, délka kazety 140 minut

VII Slovácko:

část 1. Moravské Kopanice, Hornácko a Luhačovské Zálesí - 52 tanců, délka kazety 143 minut

část 2. Dolňácko - 68 tanců, délka kazety 176 minut

část 3. Hanácké Slovácko, Podluží a tance Moravských Chorvatů - 31 tanců, délka kazety 93 minut

VIII Valašsko - 60 tanců, délka kazety 171 minut

IX Lašsko - 86 tanců, délka kazety 166 minut

X Slezsko - 89 tanců, délka kazety 160 minut

Cena 1 videokazety včetně skript je 300,- Kč + poštovné.

